

Narkotiku lietošana izklaides vietās 2012. gadā

Rīga, 2014

Pētījuma pasūtītājs:

Slimību profilakses un kontroles centrs
Rīga, Duntes iela 22, LV-1005

Pētījuma veicējs:

SIA „Socioloģisko pētījumu institūts”
Rīga, K. Barona iela 28a–11, LV-1011

Teksta autori:

Ilze Koroļeva, Mārcis Trapencieris, Sigita Sniķere,
Ieva Kārklīņa, Mārtiņš Jankovskis, Līva Krieķe

Pētījumā līdzdarbojās pētnieks Aleksandrs Aleksandrovs,
speciālisti Vija Stepe, Silga Priekule, Aija Pelne

Dizains un makets:

Alda Palmbaha, SIA «McĀbols Poligrāfija»

Atslēgas vārdi:

atkarību izraisošās vielas, alkohols, narkotikas,
smēķēšana, deviance, izklaides vietas

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce
uz Slimību profilakses un kontroles centru obligāta

© Slimību profilakses un kontroles centrs, 2012

© Ilze Koroļeva, Mārcis Trapencieris, Sigita Sniķere,
Ieva Kārklīņa, Mārtiņš Jankovskis, Līva Krieķe, 2012

ISBN 978-9934-514-00-5

Saturs

Ievads.....	11
1. Pētījuma metodoloģija	12
2. Likumdošana, tiesību akti, politikas plānošanas dokumenti.....	18
3. Atkarību izraisošo vielu lietošanas problēma izklaides vietās: ekspertu viedoklis	23
3.1. Narkotisko vielu izplatības izklaides vietās raksturojums	23
3.2. Izklaides narkotiku lietošanas paradumi	28
3.3. Narkotiku lietošanas un izplatīšanas ierobežošana.....	34
3.4. Profilakses aktivitātes izklaides narkotiku izplatības mazināšanā	37
3.5. Galvenās problēmas narkotiku ierobežošanas un profilakses jomā Latvijā.....	41
3.6. Nākotnes prognozes narkotiku izplatības jomā: problēmas un risinājumi.....	43
4. Atkarību izraisošo vielu lietošana izklaides vietās: izplatība, uzsākšana un attieksme.....	46
4.1. Izklaides vietu un to apmeklētāju raksturojums.....	46
4.2. Jauniešu brīvā laika pavadīšana un izklaide.....	49
4.3. Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība	58
4.4. Narkotiku pieejamība.....	77
4.5. Narkotisko vielu lietošanas iemesli un lietošanas vērtējums jauniešu skatījumā.....	88
4.6. Narkotiku lietošanas situācijas un lietošanas vērtējums.....	94
4.7. Narkotiku lietošanas situācijas un to vērtējums.....	102
5. Alkohols un narkotikas jauniešu stāstos.....	109
5.1. Alkohola lietošanas iemesli	109
5.2. Alkohola lietošanas paradumi un konteksts	111
5.3. Pārmērīgas alkohola lietošanas sekas.....	114
5.4. Narkotiku lietošanas iemesli.....	115
5.5. Pirmā narkotiku lietošanas reize	117

5.6. Narkotiku lietošanas paradumi un konteksts.....	118
5.7. Narkotiku pieejamība.....	124
5.8. Narkotiku lietošanas pārtraukšana.....	126
6. Atkarību izraisošo vielu lietošana izklaides kontekstā.....	128
6.1. Iecienītākās izklaides vietas.....	128
6.2. Tipisks izklaides vakars.....	129
6.3. Alkohols izklaides kontekstā.....	129
6.4. Narkotikas izklaides kontekstā.....	131
Secinājumi un ieteikumi	133
Avoti	138

Attēlu saraksts

1.1.1. attēls.	Pētījumā piedalījušies klubi.....	12
4.2.1. attēls.	Brīvā laika pavadīšanas veidi dzimumu griezumā (%).....	40
4.2.2. attēls.	Teātra, operas un koncertu apmeklējumu skaits pēdējās 8 nedēļās, salīdzinot ar 2008. gadu (%).....	41
4.2.3. attēls.	Dažādu izklaides vietu (kafejnīcu, restorānu, klubu, bāru) apmeklēšanas biežums pēdējās 4 nedēļās (%).....	41
4.2.4. attēls.	Naktsklubu, bāru un krodziņu vidējais apmeklēšanas biežums (%)	42
4.2.5. attēls.	Naktsklubu, bāru un krodziņu vidējais apmeklēšanas biežums atkarībā no ienākumu apjoma (%).....	43
4.2.6. attēls.	Iemesli, kādēļ jaunieši apmeklē pašu minētās i zklaides vietas (%)	45
4.2.7. attēls.	Apmierinātība ar izklaides iespējām savā pilsētā (%).....	46
4.2.8. attēls.	Apmierinātība ar izklaides iespējām dažādās Latvijas pilsētās (%)	46
4.2.9. attēls.	Rīgas izklaides vietu apmeklētāju apmierinātība ar izklaides iespējām galvaspilsētā tautību griezumā (%).....	47
4.3.1. attēls.	Izklaides vietu apmeklētāju un 2011. gadā veiktās iedzīvotāju aptaujas alkohola lietošanas biežuma salīdzinājums pēc dzimuma (% no alkoholu pēdējā gada laikā lietojušiem).....	48
4.3.2. attēls.	Riskantas alkohola lietošanas izplatības izredžu attiecība izklaides vietās salīdzinājumā ar iedzīvotājiem kopumā, nesamērota izredžu attiecība (OR).....	49
4.3.3. attēls.	Smēķēšanas izplatība dažādu grupu izklaides vietu apmeklētāju vidū (%).....	50
4.3.4. attēls.	Regulāri smēķējošo dienas laikā izsmēķēto cigarešu skaits (%)	51
4.3.5. attēls.	Narkotiku pamēģināšana pētījumā iekļautajās pilsētās (%).....	52
4.3.6. attēls.	Dzīves laikā lietoto vielu skaits (% no narkotikas pamēģinājušiem).....	52
4.3.7. attēls.	Narkotiku lietošana pēdējā gada laikā pētījumā iekļautajās pilsētās (%)	53

4.3.8. attēls. Narkotiku lietošana pēdējā mēneša laikā pētījumā iekļautajās pilsētās (%).....	54
4.3.9. attēls. Narkotiku lietošana intervijas vakarā (% no jebkuras narkotikas pēdējā mēneša laikā lietojušiem).....	55
4.3.10. attēls. Marihuānu vai hašišu dzīves laikā pamēģinājušo, pēdējā gada un pēdējā mēneša laikā lietojušo īpatsvars 2008. un 2012. gada pētījumos (%).....	55
4.3.11. attēls. Marihuānas vai hašiša pamēģināšana dažādu grupu izklaides vietu apmeklētāju vidū (%).....	56
4.3.12. attēls. Marihuānas, hašiša pamēģināšanas vecums vīriešu un sieviešu vidū, 1–dzīvildzes funkcija	57
4.3.13. attēls. Marihuānas vai hašiša lietošanas turpināšana dažādu grupu izklaides vietu apmeklētāju vidū (% no pamēģinātājiem).....	58
4.3.14. attēls. <i>Spice</i> grupas produktu pamēģināšana un jebkuru nelegālo narkotiku pamēģināšana pētījumā iekļautajās pilsētās (%)	63
4.3.15. attēls. Narkotiku tirdzniecības bodītēs iegādātās vielas.....	64
4.3.16. attēls. Iegādes iemesli narkotiku tirdzniecības bodītēs	64
4.4.1. attēls. Informētība par narkotiku tirdzniecības vietām dzīvesvietas tuvumā (%)	66
4.4.2. attēls. Vīriešu un sieviešu informētība par narkotiku tirdzniecības/izplatīšanas vietām (%).....	67
4.4.3. attēls. Priekšstati par narkotiku iegādāšanās vieglumu vai sarežģītību jauniešu iecienītās izklaides vietās (%)	68
4.4.4. attēls. Rīgā aptaujāto jauniešu viedoklis par narkotiku iegādāšanās sarežģītību jauniešu iecienītās izklaides vietās (%)	68
4.4.5. attēls. Jauniešu viedoklis par narkotiku iegādāšanās sarežģītību izklaides vietās Rīgā un ārpus Rīgas (%)	69
4.4.6. attēls. Narkotiku piedāvāšana (%)	70
4.4.7. attēls. Respondenti, kuriem piedāvātas narkotikas, vecuma grupu griezumā (%).....	71
4.4.8. attēls. Narkotiku piedāvāšana vīriešiem un sievietēm (%).....	71

Tabulu saraksts

1.1.1. tabula. Ekspertu saraksts	9
1.1.2. tabula. Respondentu un izklaides vietu skaits pētījuma apvertajās pilsētās.....	11
4.1.1. tabula. Respondentu sadalījums pēc galvenajām sociāli demogrāfiskajām pazīmēm (%).....	38
4.2.1. tabula. Brīvā laika pavadīšanas veidi atkarībā no izklaides vietu apmeklēšanas biežuma (%)	39
4.2.2. tabula. Jauniešu iecienītākie naktsklubi Rīgā (%)	43
4.3.1. tabula. Alkohola lietošanas un riskantas iedzeršanas dienu skaits vīriešu un sieviešu vidū.....	49
4.3.2. tabula. Marihuānas iegādes vietas 2008. un 2012. gada pētījumos (% no marihuānu nesen lietojušiem).....	59
4.3.3. tabula. Informētība par narkotiku tirdzniecības vietām dažādās Latvijas pilsētās (%)	59
4.3.4. tabula. Dažādas nelegālās vielas dzīves laikā pamēģinājušo īpatsvars 2008. un 2012. gada pētījumos (%).....	60
4.3.5. tabula. Dažādas nelegālās vielas pēdējā gada laikā lietojušo īpatsvars 2008. un 2012. gada pētījumos (%).....	61
4.3.6. tabula. Dažādas nelegālās vielas pēdējā mēneša laikā lietojušo īpatsvars 2008. un 2012. gada pētījumos (%).....	61
4.3.7. tabula. Loģistiskās regresijas modelī statistiski nozīmīgās pazīmes – lietot vairākas vielas dienas laikā pēdējā gadā.....	62
4.4.1. tabula. Dažādu narkotisko vielu iegūšanas sarežģītība 24 stundu laikā salīdzinājumā ar 2008. gadu (%)	65
4.4.2. tabula. Informētība par narkotiku tirdzniecības vietām dažādās Latvijas pilsētās (%)	67
4.4.3. tabula. Izmaiņas narkotiku piedāvāšanas biežumā salīdzinājumā ar 2008. gadu (%)	70
4.5.1. tabula. Pozitīvie un negatīvie narkotiku lietošanas aspekti (%).....	75
3.5.2. tabula. Svarīgākie iemesli, kāpēc jaunieši lieto narkotikas (%)	77
4.5.3. tabula. Iemesli, kas atturējuši no narkotisko vielu lietošanas (% no tiem, kas nav lietojuši).....	78

4.6.1. tabula. Pirmoreiz lietotā narkotiskā viela (% no narkotikas lietojušajiem)	78
4.6.2. tabula. Situācijas, kad un kāpēc pirmo reizi tika pamēģinātas narkotiskās vielas (% no lietojušajiem)	80
4.6.3. tabula. Narkotiku lietošanas iemesli (% no lietojušajiem, atbilžu piemēri)	83
4.6.4. tabula. Situācijas un gadījumi, kad jaunieši mēdz lietot narkotiskās vielas (% no lietojušajiem)	84
4.7.1. tabula. Uzskati par narkotiku lietošanu kā jaunatnes kultūras sastāvdaļu (%)	85
4.7.2. tabula. Par un pret viedokļi par narkotiku lietošanu kā jaunatnes kultūras sastāvdaļu (%)	86

Saīsinājumi

EMCDDA – Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs

ES – Eiropas Savienība

ESPAD – no angļu valodas *European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*, latviešu valodā – Eiropas skolu aptaujas projekts par alkoholu un citām narkotiskām vielām

MK – Ministru kabinets

NVO – Nevalstiska organizācija

PVO – Pasaules Veselības organizācija

VM – Veselības ministrija

Terminu definīcijas

Narkomānija – narkotisko un psihotropo vielu atkarība, pārmērīga lietošana un intoksikācija

Nelegālās atkarību izraisošās vielas – nelegālās narkotiskās un psihotropās vielas

Riskanta alkohola lietošana – 60 vai vairāk gramu absolūtā alkohola lietošana vienā iedzeršanas reizē

Spice – smēķējams augu maisījums, kuram bieži pievieno sintētiskos kanabinoīdus

Ievads

Lai noskaidrotu jauniešu alkohola, tabakas un narkotiku lietošanas paradumus un modeļus populārākajās izklaides vietās Rīgā un citās lielākajās pilsētās, 2012. gada otrajā pusē pēc Slimību profilakses un kontroles centra pasūtījuma tika realizēts monitoringa pētījums, izmantojot integrētas socioloģisko pētījumu metodes. Pēc līdzīgas metodikas šāda veida pētījumi paralēli tika īstenoti arī citās Eiropas Savienības valstīs, taču Latvijā šāda veida pētījums par atkarību izraisošo vielu lietošanu izklaides kontekstā veikts jau trešo reizi, kas, ņemot vērā metodoloģiju, nodrošina iespēju sekot līdzi narkotiku lietošanas izplatības tendencēm izklaides vietās un salīdzināt rezultātus ar 2001. gadā un 2008. gadā veikto pētījumu datiem.

Pēc Slimību profilakses un kontroles centra pasūtījuma pētījumu realizēja Socioloģisko pētījumu institūts.

Šajā pārskatā raksturota narkotiku un alkohola lietošanas izplatība un vielu lietošanas paradumi izklaides vietu apmeklētāju vidū. Pārskata pirmajā daļā sniegts pētījuma metodoloģijas raksturojums, otrajā daļā – analizēti ar narkotiku apkarošanu un profilaksi saistītie likumdošanas un politikas dokumenti, bet trešajā daļā apkopoti ekspertu viedokļi par narkotiku lietošanas problemātiku izklaides vietās. Šo informāciju papildina izklaides vietu apmeklētāju aptaujas rezultāti, kas atsevišķi aplūkoti pārskata ceturtajā daļā, savukārt piektajā daļā analizēti narkotikas lietojošo jauniešu priekšstati par atkarību izraisošām vielām, kas izskaidro izmaiņas pētāmās kohortas attieksmēs un atkarības vielu lietošanas praksē. Pārskata noslēgumā apkopoti jauniešu viedokļi par atkarību izraisošo vielu izplatības problemātiku izklaides vietās, kā arī jauniešu sniegtie ieteikumi iespējamiem uzlabojumiem.

1. Pētījuma metodoloģija

Pētījuma gaitā tika plānots īstenot vairākus secīgus uzdevumus:

- iegūt datus par narkotisko, psihotropo un toksisko vielu lietošanas problemātiku dažāda veida izklaides vietās/izklaides vietu apmeklētāju vidū;
- iegūt informāciju par riskantu alkohola lietošanu un tās radītām sekām/riskiem jaunu politikas iniciatīvu izstrādei alkohola ierobežošanas jomā;
- veikt izpēti par narkotisko, psihotropo un toksisko vielu lietošanas biežumu, kā arī lietojamo narkotisko, psihotropo, toksisko vielu veidiem;
- veikt politikas un tiesību aktu analīzi par narkotisko, psihotropo, toksisko vielu lietošanas problemātiku izklaides vietās;
- pamatojoties uz pētījuma rezultātiem un „labas prakses” piemēriem Eiropas Savienības valstīs un pasaulē, izstrādāt konkrētus priekšlikumus narkotisko, psihotropo, toksisko vielu lietošanas ierobežošanai izklaides vietās.

2012. gada pētījuma „Narkotiku lietošana izklaides vietās” metodoloģija paredzēja izmantot kā kvantitatīvās, tā arī kvalitatīvās datu ieguves un analīzes metodes, kas ļautu precīzāk apzināt narkotiku un citu atkarību izraisošo vielu fenomenu vidē, kurā ne tikai Latvijā, bet arī citviet Eiropā un pasaulē legālo un nelegālo vielu lietošana ir plašāk izplatīta nekā sabiedrībā kopumā.

Ekspertu intervijas

Ekspertu interviju galvenais uzdevums bija iegūt speciālistu un izklaides jomas pārstāvju viedokli jautājumos, kas saistīti ar narkotisko vielu lietošanu izklaides vietās Latvijā, kā arī apzināt iesaistīto pušu vēlmi un gatavību īstenot profilakses aktivitātes, kas vērstas uz vielu lietošanas ierobežošanu. Papildu intervijās īpaši aktualizēts jautājums par t.s. legālo narkotiku (*Spice* u.tml.) problemātiku Latvijā.

Pētījuma ietvaros tika veiktas 8 daļēji strukturētas intervijas ar speciālistiem, kuru profesionālā darbība ir saistīta ar narkotisko vielu lietošanas ierobežošanu (sk. 1.1.1. tabulu).

1.1.1. tabula. Ekspertu saraksts

Ekspertu grupa	Ekspertu skaits	Ekspertu pārstāvēto institūciju raksturojums
Politikas veidotāji un īstenotāji, pašvaldību pārstāvji	n=3	Pārstāvji no Iekšlietu ministrijas un Rīgas domes Speciālists no Slimību profilakses un kontroles centra
Vadoši policijas darbinieki	n=1	Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Rīgas Centra iecirkņa Kārtības nodaļas policijas pārstāvis
Brīvības izklaides pasākumu organizētāji	n=2	Latvijā populārāko brīvības izklaides pasākumu organizētāji
Izklaides vietu īpašnieki, vadītāji	n=2	Vadošie darbinieki no Rīgā populārām izklaides vietām – naktsklubiem, kuri pārstāv savstarpēji atšķirīgus mūzikas stilus, līdz ar to – potenciāli atšķirīgu narkotisko vielu lietotāju problemātiku

Kopā

8 intervijas ar ekspertiem

Informācija, kas iegūta intervējot ekspertus, izmantota arī izstrādājot izklaides vietu apmeklētāju kvantitatīvās aptaujas instrumentāriju, izlases kritērijus un aptaujas veikšanas metodiku.

Savukārt pētījuma dalībnieku – politikas veidotāju un īstenotāju, policijas darbinieku un izklaides jomas pārstāvju – ieteikumi iekļauti pētījuma noslēgumā izstrādātajās rekomendācijās likumdošanas pilnveidošanai un efektīvākai profilakses darba organizēšanai izklaides vietās.

Kvantitatīvās aptaujas metodoloģija

Balstoties uz pētnieku gūto pieredzi līdz šim veiktajos šāda veida pētījumos, izlases veidošanā kvantitatīvajai aptaujai tika definēti vairāki izklaides vietu atlases kritēriji.

Pirmkārt, pētījuma izlasē tika iekļautas tās izklaides vietas, kas darbojas vismaz 6 mēnešus, jo nesen atvērtām izklaides vietām lielākoties vēl nav izveidojies stabils klientu loks, līdz ar to pastāv rekrutēšanas problēmu risks, kā arī šādu klubu vadība un darbinieki, uztraucoties par klientu ērtībām un savas izklaides vietas prestižu, mēdz izrādīt mazāku vēlmi sadarboties un var pat nepieņemt pētījuma veikšanai viņu uzņēmuma telpās. Šim kritērijam gan tika pieļauti daži

izņēmumi, piemēram, klubs „El Divino” Rīgā, kas būtībā ir veidots uz Rīgas naktsdzīvē stabilu vietu ieņēmumu kluba „Essential” bāzes, saglabājot lielu daļu no šī kluba regulārajiem apmeklētājiem.

Otrkārt, izklaides vietas pamatnodarbošanās nedrīkstēja būt azartspēļu organizēšana, jo spēļu zāļu un tamlīdzīgu iestāžu darbības specifika nosaka, ka vidējais apmeklētāju vecums neatbilst izpētes mērķa grupai, tāpat varētu rasties arī ievērojamas grūtības respondentu rekrutēšanā. Šis kritērijs gan neattiecas uz citām pilsētām (izņemot Rīgu), jo daudzās pilsētās, kur jauniešiem ir mazāka izklaides vietu izvēles iespēja, šādām iestādēm bez azartspēļu organizēšanas ir arī cita loma – tās ir apkārtnē populāras jauniešu pulcēšanās vietas, kas reizē pilda arī izklaides kluba funkciju. Kā piemēru šeit var minēt „Klondaiku” Jelgavā.

Treškārt, aptaujas izlasē netika iekļautas izklaides vietas, kuru darbībā liels uzsvars tiek likts uz ēdināšanu, jo šo izklaides vietu interjers un atmosfēra lielākoties nenodrošina nepieciešamo respondenta anonimitāti – mūzika parasti nav īpaši skaļa un pārējie, pie tā paša vai pie blakus galdiņiem sēdošie, var dzirdēt visu respondenta sacīto, kā arī iejaukties intervijas gaitā, līdz ar to padarot šīs vietas nepiemērotas konkrētās aptaujas veikšanai. Piemēri: Rīgā – „Andalūzijas suns”, Jelgavā – „Čili Pica”.

Izlasē tāpat netika iekļauti striptīzklubu, kā arī ar intīmpakalpojumiem saistītas iestādes, jo to mērķauditorija neatbilst pētījuma izpētes grupai – šajās izklaides vietās, piemēram, „Jockey Club” un „Burlesque”, ir salīdzinoši daudz apmeklētāju-nerezidentu un vidējais apmeklētāju vecums ir nozīmīgi lielāks nekā cita veida izklaides vietās.

Izklaides vietas, kuras lielākoties ir atvērtas tikai īpašiem koncertiem, pasākumiem vai privātām svinībām, arīdzan netika iekļautas aptaujas izlasē. Pie šādām vietām pieder klubs „Godvil” Rīgā, kas agrāk bija atvērts regulāri, bet tagad lielākoties tiek izmantots tikai kā koncertu norises vieta.

Rīgas izklaides vietu izlasē nav arī boulinga, biljarda haļļu un citu aktīvās izklaides vietu, jo šo vietu apmeklētāji visbiežāk maksā noteiktu summu par pavadīto laiku, irējot izklaides aprikojumu, līdz ar to respondentiem varētu tikt radītas lielākas neērtības vai pat zaudējumi, kā arī būtu apgrūtināta rekrutēšana un interviju veikšana.

Drošības apsvērumu dēļ izlasē netika iekļauti daži klubi, par kuriem pētījuma veicējam ir nopietns pamats domāt, ka aptaujas norises gaitā varētu rasties apdraudējums intervētāju veselībai. Pēc apspriešanās ar vietējiem intervētājiem un citiem Latvijas klubu kultūru pārzinošiem cilvēkiem tika nolemts no izklaides vietu izlases izslēgt kādu no klubiem Daugavpilī, kā arī atsevišķus klubus Rīgas mikrorajonos.

Izlasē Rīgā automātiski tika iekļautas visas kritērijiem atbilstošās izklaides vietas, kuras iecienījuši krievvalodīgie pilsētas iedzīvotāji un viesi, jo šādu

izklaides vietu, kuras turklāt atbilstu iepriekš minētajiem kritērijiem, skaits galvaspilsētā un arī citās Latvijas lielākajās pilsētās pēdējos gados ir ievērojami samazinājies.

Savukārt latviešu auditorijai galvaspilsētā joprojām ir samērā lielas dažāda veida izklaides vietu izvēles iespējas, tādēļ latviski runājošo jauniešu apmeklēto izklaides vietu atlasīšanā tika izmantots nejaušās izlases princips, vēlamu interviju skaitu katrai izklaides vietai nosakot atkarībā no tās apmeklētības.

Kvantitatīvās pētījuma daļas ietvaros tika aptaujāti izklaides vietu apmeklētāji Rīgā, Daugavpilī, Jelgavā, Liepājā un Valmierā. Veidojot pētījumu, tika nolemts aptaujāt ne mazāk kā 50 respondentus Jelgavā un Valmierā, 100 – Daugavpilī un Liepājā un aptuveni 500 respondentu Rīgā. 1.1.2. tabulā atspoguļots šajās pilsētās aptaujāto izklaides vietu apmeklētāju skaits.

Pētījumā piedalīties atteicās kopumā 1172 atlasītie respondenti, no kuriem 608 bija vīrieši un 564 sievietes. Vidējais intervijas ilgums bija 30 minūtes (robežās no 23 līdz 35 minūtēm).

1.1.2. tabula. Respondentu un izklaides vietu skaits pētījuma aptvertajās pilsētās

	Izklaides vietu skaits	Aptaujāto skaits	Atteikumu skaits
Rīga	33	498	796
Daugavpils	5	100	15
Jelgava	3	53	10
Liepāja	4	99	229
Valmiera	3	50	122
Kopā	48	800	1172

Pirmsizpēte par izklaides vietu apmeklētāju skaitu aptaujas vietās paredzēja veikt aptuveni 10, 20 vai 30 intervijas katrā no izvēlētajiem klubiem. Realizējot pētījumu, vismazākais vienā klubā aptaujāto skaits bija 6, savukārt vislielākais – 34. Kopumā pētījumā tika veiktas tiešās intervijas 49 izklaides vietās.

1.1.1. attēls. Pētījumā piedalījušies klubi

Fokusgrupu diskusiju metodoloģija

Kvantitatīvās aptaujas norises gaitā no intervēto jauniešu vidus Rīgā tika atlasīti iespējamie dalībnieki fokusgrupu diskusijai. Diskusijas mērķis bija jau konkrētāk izzināt atkarību izraisīto vielu lietošanas problemātiku izklaides vietās, uz atklātu sarunu aicinot jauniešus, kuri regulāri apmeklē visdažādākās izklaides vietas. Tāpat šī pētījuma posma uzdevums bija validēt kvantitatīvajā aptaujā gūto informāciju, kā arī pētījuma secinājumus un ieteikumus.

Kopumā pētījuma ietvaros tika organizētas divas grupu diskusijas ar jauniešiem, kas bieži apmeklē izklaides pasākumus.

Biogrāfiskās intervijas

Tā kā izpētes objekts ir tieši narkotiku lietošana izklaides vietās, tad padziļinātai narkotikas lietojušo jauniešu pieredzes, paradumu, viedokļu un motivācijas analīzei pētījuma ietvaros tika īstenotas desmit biogrāfiskās intervijas ar jauniešiem, kuri apmeklē izklaides vietas un tur regulāri vai bieži lieto narkotikas. Astoņas no intervijām tika veiktas Rīgā, bet divas Liepājā.

Kāds (diezgan tipisks) stāsts

Meitene, 14 gadu. Viņa ir uzsākusi mācības jaunā skolā, nav ļoti kautrīga, bet nav arī izteikti komunikabla. [...] viņa grib iekļauties klases kolektīvā, jo tur neviens tā īpaši nav pazīstams, bet mācību procesā tas ir grūti izdarāms. Tad meitenei tiek pateikts, ka viņi piektdienā dodas kopā izklaidēties. Meitene aizdodas uz turieni, bet, tā kā tie ir jauni cilvēki, ar kuriem viņa nav tik labi pazīstama, ar saviem veciem draugiem ballītē viņa nevar ierasties, jo viņi ir pilnīgi citā pilsētā. [...] Tādā veidā, lai iekļautos šajā kompānijā, viņa piekrīt pamēģināt zālīti. Tas ir viens tāds no stāstiem. (pašvaldības pārstāvis.)

2. Likumdošana, tiesību akti, politikas plānošanas dokumenti

Atkarību izraisošo vielu izplatības ierobežošanu, t.sk. jauniešu vidū, Latvijā regulē virkne **normatīvo aktu**.

- Par sankcijām, kas tiek piemērotas, veicot nelikumīgas aktivitātes ar narkotiskām un psihotropām vielām:
 - Krimināllikums;
 - Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss (46. pants nosaka administratīvo atbildību par nelikumīgām darbībām ar narkotiskām vai psihotropām vielām nelielos apmēros, kā arī par minēto vielu lietošanu bez ārsta nozīmējuma);
 - likums „Par tabakas izstrādājumu realizācijas, reklāmas un lietošanas ierobežošanu”;
 - Farmācijas likums;
 - likums „Par narkotisko un psihotropo vielu un zāļu likumīgās aprites kārtību”.
- Saistībā ar profilaksi un ārstēšanu:
 - Bērnu tiesību aizsardzības likums;
 - Ārstniecības likums;
 - Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums;
 - likums „Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem”;
 - MK noteikumi nr. 726 (16.12.2003.) „Kārtība, kādā veicama obligātā ārstēšana bērniem, kuriem radušies psihiski vai uzvedības traucējumi alkoholisko dzērienu, narkotisko, psihotropo vai citu apreibinošu vielu lietošanas dēļ, un kārtība, kādā sociālās korekcijas izglītības iestādēs bērniem nodrošināma obligātā ārstēšana no alkohola, narkotisko un psihotropo vielu atkarības”;
 - kā arī jaunākais normatīvais akts – MK noteikumi Nr. 70 (24.01.2012.) „Alkohola, narkotisko, psihotropo, toksisko vielu, azartspēļu vai datorspēļu atkarības slimnieku ārstēšanas kārtība”.

Nozīmīgākais **politikas plānošanas dokuments** narkotiku izplatības ierobežošanas jomā Latvijā ir MK 2011. gada 14. augustā apstiprinātās „**Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādnes 2011.–2017. gadam**”.

Iepriekšējais vidēja termiņa politikas plānošanas dokuments bija „**Narkotisko un psihotropo vielu atkarības un izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādnes 2005.–2008. gadam**”.

Šobrīd spēkā esošo pamatnostādņu mērķi ir: 1) samazināt nelegālo narkotiku lietošanas akceptējamību sabiedrībā, 2) samazināt nelegālo narkotiku lietošanas nodarīto kaitējumu sabiedrībai un 3) samazināt nelegālo narkotiku pieejamību, kā arī sekmēt narkotiku piedāvājuma un pieprasījuma samazināšanu, ar narkomāniju saistītu veselības traucējumu, nāves gadījumu un noziedzības samazināšanu.

To īstenošanai izstrādāti neskaitāmi pasākumi četros galvenajos rīcības virzienos:

- narkomānijas un narkotiku lietošanas profilakse;
- narkoloģisko pacientu un narkotiku lietotāju veselības aprūpe;
- narkotiku piedāvājuma samazināšana;
- politikas koordinācija un informācijas apkopošana un analīze.

Ļoti atzinīgi vērtējams fakts, ka šajās pamatnostādnēs akcentēta narkomānijas un narkotiku lietošanas profilakse – joma, kas netika īpaši uzsvērta iepriekšējā politikas plānošanas dokumentā 2005.–2008. gadam. Pamatnostādnēs aktualizēta arī narkotiku lietošanas problemātika izklaides vietās, atsaucoties uz 2008. gada pētījumu par narkotiku lietošanas izplatību tajās. Šīs iniciatīvas vērtējamas kā labas prakses piemērs zināšanu pārnesē uz politikas plānošanas dokumentu saturu atbilstoši problēmas aktualitātei tajos iestrādātām aktivitātēm.

Pamatnostādnēs 2011.–2017. gadam narkotiku lietošanas problemātikas izklaides vietās profilakses kontekstā minēts:

„... narkotiku lietošanas izklaides vietās izplatības attīstības tendences, kā arī pašu jauniešu un profilakses speciālistu vērtējumi apliecina, ka izklaides vietās īstenotie profilakses pasākumi, ko patstāvīgi īsteno šo izklaides vietu vadība, pārsvarā gadījumu ir formāli, nerasniedz to mērķus un rezultātā izklaides vietu darbību padara par narkotiku lietošanas izplatības veicinošu papildu faktoru” (Pamatnostādnes, 2011: 14. lpp.).

Savukārt piedāvājuma samazināšanas jomā uzsvērts:

„... kamēr nav īstenoti speciāli, uz narkotiku lietošanas mazināšanu izklaides vietās orientēti profilakses pasākumi, nav pieļaujama līdz šim veikto policijas aktivitāšu samazināšana izklaides vietās” (Pamatnostādnes, 2011: 24. lpp.).

Ņemot vērā šos uzstādījumus, Pamatnostādnēs plānoti konkrēti uzdevumi un politikas rezultāti. Narkotiku profilakses jomā Pamatnostādnēs paredz 2011. gadā izstrādāt uz valsts un privātā sektora sadarbību vērstu rīcības plānu narkotiku lietošanas profilaksei izklaides vietās. Atbilstoši šim politikas plānošanas dokumentam 2013. gadā šāda veida sadarbībā būs iesaistījušās 5 izklaides vietas, bet 2017. gadā – jau 20. Tiek plānots, ka šīs aktivitātes rezultātā tiks samazināta subjektīvā narkotiku pieejamība izklaides vietu apmeklētāju vidū.

Narkotiku piedāvājuma samazināšanas jomā Pamatnostādnēs paredz, ka 2013. gadā tiek veikta Valsts policijas ieguldīto resursu un izklaides vietās veikto reidu rezultātu un to veikšanas intensitātes izvērtēšana.

Šobrīd redzamākā aktivitāte, kas īstenota saskaņā ar Pamatnostādnēs ietvertajiem uzdevumiem, ir 2012. gada Veselības ministrijas ieteikumi narkotiku lietošanas profilaksei izklaides vietās, kuri sagatavoti atbilstoši vienam no Pamatnostādnēs ietvertajiem narkomānijas un narkotiku lietošanas profilakses uzdevumiem – izstrādāt un uzsākt pasākumu kompleksu narkotiku lietošanas profilaksei izklaides vietās.

Šie ieteikumi attiecas uz klubiem, deju zālēm un citām izklaides vietām, kurās regulāri notiek izklaides pasākumi, bet tie nav attiecināmi uz brīvdabas vai vienreizējiem pasākumiem. Ieteikumiem ir rekomendējošs raksturs, un tos ieteicams ievērot klubu īpašniekiem. No profilakses speciālistu puses šī iniciatīva tiek vērtēta atturīgi, atzīstot, ka pārāgri vēl spriest par tās reālo ietekmi ar narkotiku lietošanu saistīto problēmu mazināšanā.

„Šos ieteikumus es vērtēju kā labu sākumu, kā ar viņiem strādājams un tālāk diskutējams tieši ar pašiem izklaides vietu organizatoriem un īpašniekiem. Ja viņus ievieš atkal sabalansētā veidā, tad viņi var būt gana efektīvi. Ja viņi vienkārši paņem vienu ieteikumu vai nu pārāk niecīgā vai pārāk pārspīlētā veidā, tad viņš tiek sabojāts un līdz ar to arī viss pārējais.” (pašvaldības pārstāvis)

Kopumā kā būtiskāko problēmu narkotisko vielu lietošanas un izplatības samazināšanas jomā eksperti min t.s. nereglementēto vielu izplatību, **jaunu apreibinošo vielu ienākšanu tirgū un vienlaikus – elastības trūkumu likumdošanā operatīvai reakcijai no tiesībsargājošo institūciju puses.**

Atsaucoties uz intervēto ekspertu atbildēm, jāatzīmē, ka šobrīd atšķirīgā izstrādes procesa posmā ir vairāki grozījumi likumdošanā situācijas pozitīvām izmaiņām.

- Grozījumi Krimināllikuma 253. pantā, kas samazinās kriminālatbildību par narkotisko vielu lietošanu un glabāšanu. Saskaņā ar likumdošanu šobrīd noteikta brīvības atņemšana uz 2 gadiem, savukārt grozījumi paredz īslaicīgu brīvības atņemšanu jeb kriminālo arestu no 7 dienām līdz 3 mēnešiem, turklāt tiesneša kompetencē būs noteikt, vai šie 3 mēneši jāpavada ieslodzījumā, piespiedu darbā vai tos var kompensēt ar noteikta apjoma naudassodu (11.10.2012. – grozījumus Saeima atbalstīja 2. lasījumā). Jāpiebilst, ka gan politikas veidotāji, gan pētījumā intervētais policijas darbinieks īpaši izcēla piespiedu darba efektivitāti, uzskatot, ka brīvības atņemšana uz 2 gadiem un nokļūšana ieslodzījuma vietas specifiskajā vidē visticamāk nesniedz iespēju personības pozitīvām izmaiņām.
- Pēc Iekšlietu ministrijas iniciatīvas likumā „**Par narkotisko un psihotropo vielu un zāļu likumīgās aprites kārtību**” tiek ieviesti precizējumi:
 - **jaunu narkotisko vielu ierobežošanai – pagaidu aizliegums.** Proti, balstoties uz informāciju, kura iegūta no Eiropas Agrinās brīdināšanas sistēmas vai saņemts tiesu ekspertīžu iestādes atzinums par jaunām psihoaktīvām vielām, tiks uzsākta vielas pārbaudīšana, kuras laikā (līdz 18 mēnešiem) tā tiek uztverta kā aizliegta, un, ja policija to konstatē, tā tiek atņemta bez noteikta soda. Ja vielas kaitīgums tiek pierādīts un Veselības ministrija to definē kā aizliegtu vielu, tā tiek kriminalizēta (12.10.2012. – izmaiņas likumā izsludinātas valsts sekretāru sanāksmē un tiek pilnveidotas pēc starpministriju saskaņošanas procesā saņemtiem Tieslietu ministrijas iebildumiem);
 - **vielas tiks iekļautas aizliegto vielu sarakstā pēc to ģenēriskās izcelsmes.** Iepriekš katra viela likumdošanā tika minēta ar konkrētu nosaukumu, taču, lai gan katru gadu tiek konstatētas aizvien jaunas vielas (vidēji 140), administratīvo procedūru dēļ jaunas psihoaktīvas vielas pasludināšana par aizliegtu bija laikietilpīga (12.10.2012. – ir veikta saskaņošana, tiek virzīts apstiprināšanai Ministru kabinetā un pēc tam Saeimā). Apkopojot pētījumā intervēto ekspertu viedokļus, var konstatēt, ka jauno vielu plānotā, būtiski stingrākā kontrole vienlaikus ar papildu finansējuma piešķiršanu līdz šim nereglamentētu psihoaktīvo vielu lietotāju identificēšanai (materiāltehniskās bāzes uzlabojumi Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldes laboratorijā un VSIA „Rīgas Psihiatrijas un narkoloģijas centrs”) tiek vērtēta ļoti atzinīgi, turklāt tā ir ciešā saskaņā ar EMCDDA direktora Volkfanga Gotza (*Wolfgang Gutz*) norādījumiem par to, ka „dalībvalstīm nepieciešama spēja ātri identificēt un zinātniski novērtēt arvien dažādākas un sarežģītākas jaunās vielas, kas parādās tirgū, [...] lai efektīvi un racionāli aizsargātu sabiedrības veselību ar iespējami mazākām nevēlamām sekām.”

Eksperti kopumā pozitīvi novērtējuši arī plānotās izmaiņas Krimināllikumā, kas mazinātu sodu par narkotiku lietošanu no pašreiz noteiktās brīvības atņemšanas uz īslaicīgu arestu, naudas sodu vai piespiedu darbu. Tomēr, līdzīgi kā iepriekšējā pētījumā, speciālisti nav pārliecināti par to, vai jaunās sankcijas, proti, iespēja sodu transformēt piespiedu darbā, tiks pienācīgi nodrošinātas visai ierobežotās Probācijas dienesta kapacitātes un finanšu resursu nepietiekamības dēļ.

Ierobežotais finansējums ir vienīgais faktors, kāpēc tiek apšaubīta pašreizējo Pamatnostādņu pasākumu (īpaši profilaksei plānoto) efektivitāte. Jāatzīst, ka 2008. gadā veiktajā pētījumā eksperti bija līdzīgi skeptiski noskaņoti un paustās bažas šajā jautājumā diemžēl apstiprinājās, jo daudzi no iepriekšējās Pamatnostādņēs ietvertajiem pasākumiem finanšu resursu trūkuma dēļ tā arī netika īstenoti.

3. Atkarību izraisošo vielu lietošanas problēma izklaides vietās: ekspertu viedoklis

3.1. Narkotisko vielu izplatības izklaides vietās raksturojums

Pēc Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centra (EMCDDA) 2012. gada ziņojuma „Situācija narkomānijas problēmas jomā Eiropā” datiem, Eiropā kopumā narkotisko vielu izplatība jauniešu vidū pēdējo gadu laikā ir samazinājusies vai palikusi nemainīga (EMCDDA, 2012:14). Līdzīgās domās ir arī šī pētījuma eksperti, novērtējot situāciju publiskās izklaides vietās un pasākumos Latvijā.

Pētījumā intervētie speciālisti tika lūgti sniegt savu vērtējumu par šī brīža situāciju valstī narkotisko vielu izplatības jomā un atskatīties uz izmaiņām, kas notikušas pēdējos 4–5 gados.

Eksperti uzskata, ka valsts ekonomiskā lejupslīde nav būtiski ietekmējusi jauniešu vēlmi izklaidēties, tomēr mainījušās ir izklaides formas. Līdz ar ienākumu samazināšanos un augstiem bezdarba rādītājiem – problēmām, kas īpaši skāra jauniešus kā sociālo grupu – gados jauni cilvēki izklaidei vairāk izmanto privāto telpu: rīko mājas ballītes, paši organizē pasākumus īrētās pirtīs un garāžās. Īpaši to novērojuši vairāku izklaides vietu vadītāji, un, kā pētījumā atzinis viens no viņiem, „drīz pēc tam, kad atvērām bāru, krīze jau bija pa istam sākusies un cilvēki sāka dzert mājās”.

Tādējādi, kā atzīmē eksperti, narkotisko vielu lietošanas problemātika galvaspilsētas pazīstamākajās publiskās izklaides vietās nav būtiski mainījusies, drīzāk pat samazinājusies, kamēr citās Latvijas lielākajās pilsētās šīs problēmas tiesībsargājošo institūciju dienaskārtībā parādās biežāk nekā iepriekš:

„... jo vairāk attīstās reģioni, jo vairāk Rīgas slimības pāriet arī uz reģioniem. Tātad, ja mēs kaut kad agrāk varējām runāt, ka visa jaunuma ass ir tikai Rīgā, tad tagad mēs droši vien, ka varam runāt, ka tā izplatās gan Ventspilī, Liepājā, Valmierā, gan arī Daugavpilī” (valsts institūcijas pārstāvis).

Pēc ekspertu domām, **situācija narkotisko vielu lietošanas un izplatības jomā pēdējo 4–5 gadu laikā nav būtiski pasliktinājusies**, pēc atsevišķu ekspertu uzskatiem – narkotiku lietošana izklaides vietās ir pat samazinājusies šādu faktoru ietekmē:

- Sistemātisks Kārtības policijas darbs izklaides vietās, kas īpaši pēdējos gados orientēts uz sadarbību ar izklaides vietu īpašniekiem un apsardzes dienestu:

„...ja mēs konkrēti runājam par izklaides vietām, šis ir tas intensīvais darbs, kas notiek sadarbībā gan ar klubu īpašniekiem, gan ar viņu apsardzes dienestiem, gan policijas darbs, kas ir vērsts uz to, lai nepieļautu [narkotiku lietošanu]” (policijas pārstāvis).

Policijas darbinieks narkotisko vielu ierobežošanas jomā uzsver policijas efektīvi veiktos profilakses pasākumus, kas ietver:

- policijas reidus izklaides vietās;
- policijas patruļas izklaides vietu tuvumā;
- izklaides vietu īpašnieku un apsardzes dienestu izglītošanu un ciešu sadarbību.

Jāuzsver, ka ne tikai policijas darbinieki atzinīgi novērtē savu kolēģu veikumu narkotiku izplatības ierobežošanā. Policijas rīkotos reidus izklaides vietās, kā vienu no visefektīvāk īstenotajiem profilakses pasākumiem, vērtējuši arī visi pārējie pētījumā intervētie eksperti.

- Vienlaikus eksperti pieļauj, ka, neskatoties uz to, ka narkotisko vielu lietošana publiskās izklaides vietās šķietami samazinās, pastāv iespēja, ka **ši problēma transformējas līdz ar iemīļotāko izklaides vietu maiņu no klubiem un citiem sabiedriskiem pasākumiem uz mājas ballītēm nelielā draugu lokā** finanšu optimizācijas nolūkos. Tādējādi narkotiskās vielas proporcionāli vairāk tiek lietotas slēgtās grupās privātās teritorijās.

Par šādu problemātikas virzību bijuši pārliecināti arī valsts institūciju pārstāvji:

„...tā narkotiku lietošana izklaides vietās mazinās un to kompensē narkotiku lietošana, tā teikt, privātās teritorijās – dzīvokļos, draugu pulciņos pie sevis mājās. Tā kā aiziet prom no [publiskām] izklaides vietām tā lietošana” (valsts institūcijas pārstāvis).

- Nelegālo narkotisko vielu lietošanas samazināšanās ir saistīta arī ar izmaiņām pieejamo narkotisko vielu klāstā, t.s. atļauto apdullinātāju, sintētisko kanabinoīdu Spice popularitāti.

„...kāpēc ir samazinājies narkotiku lietošanas skaits, ierosināto krimināllietu skaits par narkotiku glabāšanu personiskajām vajadzībām un tamlīdzīgi? Tāpēc, ka juridiski šis te „legal highs” ir nekas” (politikas veidotāji).

Policijas pārstāvji atzīst, ka narkotisko vielu tirgus ir mainīgs un elastīgs, tajā aizvien parādās jaunas vielas, līdz ar to drošībasargājošajām institūcijām nepārtraukti jāpilnveido savas zināšanas šajā jomā. Kā atzīmēts EMCDDA ziņojumā, laika posmā no 2005. līdz 2011. gadam oficiāli paziņotas 164 jaunas psihoaktīvās vielas; 2011. gada laikā vien ir atklātas 49 jaunas psihoaktīvas

vielas (EMCDDA, 2012:91; 2011:99). Daļa no tām sastopama arī Latvijā un, piemēram, sintētisko katinonu un kanabinoīdu aizvien pieaugošā popularitāte ir kļuvusi par tiesībsargājošo institūciju un ārstu nopietnu problēmu.

„Jauno narkotiku fenomenu – sauksim viņu tā – es izmantoju kā iespējamo pielāgumu ar ļoti lielu ticamības pakāpi tam, ka kopumā lietošana nav mazinājusies – vienkārši tiek aizstāta ar legālām narkotiskajām vielām” (valsts institūcijas pārstāvis).

„... šie augu maisījumi, saucamās „legālās narkotikas”, kuras vienkārši ir pelēkāajā zonā, jo vēl nav iekļautas aizliegto vielu sarakstā. Tie ir dažādi sintētiskie kanabinoīdi [...] Ja pirms 4 gadiem bija vairāk marihuāna, ekstazī un amfetamīns, šobrīd ir tā kā uz šo pusi vairāk” (Pašvaldības pārstāvis).

- *Spice ienākšana tirgū iezīmē arī pārmaiņas narkotisko vielu iegādes veidos: līdzās jau tradicionālajiem slēptajiem nelegālo narkotisko vielu iegādes veidiem ir pievienojusies iespēja apreibinošas vielas – t.s. nereglementētās narkotikas – iegādāties legāli internetā vai narkotiku tirdzniecības „bodītēs”.*

„Ir e-buy, kur var iegādāties šīs legālās narkotikas, un ir arī speciālā mājas lapa, kas beidzas ar „.eu”, es neatceros viņas nosaukumu, kur pērc kilogramu un tu puskilogramu saņem par brīvu” (policijas pārstāvis).

Informācija par nereglementēto narkotiku iegādi tiek plaši atspoguļota arī plašsaziņas līdzekļos, ko pētījumā intervētais policijas pārstāvis vērtē neviennozīmīgi: no vienas puses, tādā veidā sabiedrība tiek informēta par pastāvošo problēmu, bet, no otras puses – atkarību izraisošās vielas tiek netieši reklamētas.

Riska faktori narkotiku lietošanas uzsākšanai un turpmākai regulārai lietošanai

Lai pilnīgāk izprastu jauniešu vēlmi lietot apreibinošas vielas, pētījuma eksperti tika lūgti sniegt viedokli par, viņuprāt, nozīmīgākajiem faktoriem, kas jauniešus mudina izmēģināt un lietot narkotiskās vielas izklaidējoties.

Apkopojot ekspertu viedokļus, var secināt, ka speciālistu vidū atzīta ir t.s. kompleksā pieeja apreibinošo vielu lietošanas ietekmējošo faktoru skaidrošanā, kas nozīmē, ka narkotiku lietošana ir vienlīdz saistīta gan ar ārējās fiziskās un sociālās vides faktoriem, gan jaunieša personību un norisēm tās veidošanās procesā.

- **Plašākā mērogā narkotiku problēma tiek skaidrota ar attīstību un liberalizāciju,** jo līdz ar Latvijas izstāšanos no Padomju Savienības robežas ir atvērta un informācija brīvi pieejama, tai skaitā popkultūrā plaši tiek popularizēta narkotisko vielu lietošana.

„Demokrātija ir sekmējusi arī daudzu vielu lietošanu un parādīšanos. Un arī plašsaziņa un mediji ļoti to popularizē – ja ne Latvijā, tad Amerikā, Eiropā. [...] Mūzikas klipī, dziedātāji, reperi to visu pozicionē. Ja reperi pozicionē uz zāles pīpēšanu, tad kaut kādi didžeji pozicionē uz šņaukšanu un tā tālāk” (izklaides vietas vadītājs).

- Pētījuma ietvaros eksperti aktualizēja **attiecības ģimenē kā izteikta aizsargājošā faktora vai tieši pretēji – riska faktora – ietekmi** uz jaunieša vēlmi pamēģināt un atkārtoti lietot narkotiskās vielas.

„Tās noteikti ir attiecības ar vecākiem – ļoti būtisks faktors kā tāds. Vai viņas ir konfliktējošas, vai viņas ir savstarpēji atbalstošas vai arī ir tādas ļoti vēsas, formālas, ka jauniešs jūtas viens pats vai viņš jūtas neievērots, atstāts no vecāku puses kaut kādu iemeslu pēc. Veicina arī tas, ja vēl no vecāku puses nav noteikta rāmja un robežas, tad nav nekas, kas viņu aptur uz šo rīcību” (pašvaldības pārstāvis).

- **Vēlēšanās iekļauties noteiktā draugu lokā, kompānijā** – vēl viens, īpaši jauniešu vecumā, būtisks riska faktors agrīnai apreibinošo vielu lietošanas uzsākšanai.

„Tā pati vēlme iederēties noteiktā lokā, ja mēs runājam arī par vidi un draugiem. Piemēram, ja visi mēģina, jauniešs varbūt arī negribēs palikt malā un būt atstumts, viņš gribēs arī tā kā iederēties šajā kompānijā” (izklaides pasākumu vadītājs).

Pēc profilakses pārstāvju novērojumiem, dažkārt narkotisko vielu lietošana ir daļa no iniciācijas procesa uzsākšanai noteiktā grupā.

Tādējādi, līdzīgi kā šajā stāstā, arī daudzos citos gadījumos jaunieša psiholoģiskais diskomforts un zema pašapziņa, un vienlaikus **nespēja pretoties tuvākās apkārtnē sabiedrības spiedienam** ir apreibināšanās pamatā.

„Zālītes pīpēšana ir sekas. Sekas tam, ka tev nav pašapziņas. Nav prieka dzīvē, garlaicība, nevar izcelties [...] Sabiedrības uzstādījums, konkurence – tipa, redz kāds viņš smuks, es ne. Tu apēd šaibu, sāc deļot... [...] Protams, pašvērtējums. Kaut kāds savs komplekss, un tas ir tikai turpinājums” (izklaides vietas vadītājs).

- Tajā pašā laikā, pēc ekspertu domām, izmēģināt narkotiskās vielas mudina **tiekšanās pēc jaunas pieredzes**, ko paspilgtina draugu pozitīvās atsauksmes, **un vienlaikus – pilnīgs informētības un izglītības trūkums par lietošanas sekām.**
- Iepriekšējā pētījumā speciālisti aktualizēja plašsaziņas līdzekļu radīto ietekmi uz jauniešu vērtībām – „*must to have & must to be*”. Šī pētījuma eksperti to vairāk uzskata kā vien papildu faktoru, lielāku uzmanību vēršot uz to, ka masu mediju sabiedrības informēšanas funkcija vienlaikus darbojas arī kā **netieša reklāma legāli iegūstamajām narkotiskajām vielām.**

„Ja, no vienas puses, masu medijiem ir jārunā par tādām neizdarībām no valsts puses, bet, no otras puses, ja viņi ļoti daudz runā par šiem smēķējamajiem maisījumiem un to, cik viegli viņus iegādāties, atspoguļo, ka to smartšopu šodien aizver ciet, rītā viņš ir vaļā un cik tas ir forši pamēģināt, ka tur nekādas sekas nav, tad viņi varētu veicināt [vēlmi izmēģināt narkotikas].” (Politikas īstenotāji)

Pēc ekspertu domām, jauniešiem atkārtoti lieto narkotiskās vielas to pašu iemeslu dēļ, kāpēc uzsācis – psiholoģisks diskomforts, nedrošība un tās pārvarēšanas pieredze apreibinošo vielu lietošanas ietekmē.

„Tie paši faktori, kas uzsākšanai – nespēja sevi psiholoģiski atbrīvot vai justies komfortā. Viņiem ir bijusi pozitīva pirmā pieredze, ka ir bijis šis gaidītais efekts, tam nav bijušas nekādas sekas, tādas tūlītējas, nedz veselības, nedz pieķeršana vai no vecāku, policijas un skolotāju puses. Viņi domā, ka viņi ir drošībā un tā vēlme atkārtoties sasniegt to pašu efektu, lai pat vēl sasniegtu augstākas virsotnes” (Pašvaldības pārstāvis).

Vai iespējams iezīmēt narkotiku lietotāja tipisku portretu? Pētījumā intervētie eksperti to noliedz, uzsverot, ka „tādu viennozīmīgu portretu tiešām nevar izdalīt”; narkotiskās un psihoaktīvās vielas lieto dažāda vecuma, dzimuma un materiālā stāvokļa indivīdi, turklāt dažādas vielas lieto atšķirīgi lietotāji.

„... katrai no šīm vielām ir sava mērķauditorija un cits mērķis. Līdz ar to arī portrets veidojas ļoti dažāds” (pašvaldības pārstāvis).

Domājot par narkotisko vielu lietošanu izklaides vietās, profilakses speciāliste uzskata, ka narkotisko vielu lietotāja aptuvenais portrets varētu būt jauniešiem – regulārs izklaides vietu apmeklētājs vecumā no 20 līdz 27 gadiem, ar vidējiem ienākumiem. Jau iepriekšējā pētījumā novērotā tendence saglabājusies arī šobrīd – sievietes, kuras izmēģina un lieto apreibinošās vielas, īpatsvars pēdējos gados ir palielinājies.

„... joprojām vidēji situēts, pāri 20, 23–27 gadi, [...] Ir arī izklaides vietas, kur viņi tādu auditoriju tikai gaida. Tur kaut kādi klubi grib pat cilvēkus, kas vecāki par 21, jo viņi ir maksātspējīgi. [...] proporcijas ir noteikti mainījušās starp vīriešu un sieviešu skaitu – sieviešu skaits ir noteikti palicis lielāks, salīdzinot ar 2007. gadu. [...] cilvēki, kas salīdzinoši bieži apmeklē izklaides vietas, nevis vienreiz gadā” (politikas īstenotāji).

Balstoties uz ekspertu pausto viedokli, var secināt, ka pēdējos 4 –5 gados narkotisko vielu izplatība publiskās izklaides vietās ir stabilizējusies vai pat nedaudz samazinājusies. Īpaši pozitīvi šajā kontekstā tiek vērtēts policijas darbs – reidi izklaides vietās un sadarbība ar izklaides vietu vadītājiem un apsardzes dienestu. Tomēr īpašam optimismam nav pamata, jo līdz ar ekonomisko recesiju valstī ir mainījušās izklaides formas – jaunieši proporcionāli vairāk izklaidējas

privātās ballītēs, nevis publiskos pasākumos, kur aktīvi darbojas policija. Turklāt gados jaunie cilvēki biežāk lieto tādas apreibinošas psihoaktīvās vielas, kas sarežģītu un birokrātiski laikietilpīgu procedūru dēļ nav iekļautas aizliegto vielu sarakstā un tiek klasificētas kā nereglamentētas narkotiskās vielas.

3.2. Izklaides narkotiku lietošanas paradumi

Kā norādīts iepriekš, nav iespējams identificēt kādas noteiktas sociāldemogrāfiskas iezīmes, kas raksturo narkotisko vielu lietotājus – narkotikas un psihoaktīvās vielas lieto dažāda vecuma, dzimuma un materiālā stāvokļa iedzīvotāji. Tomēr vērojamas tendences par noteiktās vecuma grupās biežāk lietotajām apreibinošajām vielām. Lai gan pieejamo narkotisko un psihotropo vielu spektrs Latvijā ir salīdzinoši plašs, atšķirīgās iedarbības un lietošanas specifikas dēļ ne visas tiek lietotas izklaides vietās.

Populārākās narkotiskās vielas izklaides vietās

- Pēc ekspertu domām, **nepilngadīgo jauniešu vidū viena no vispopulārākajām narkotiskajām vielām ir *Spice*** (sintētiskie katinoni un sintētiskie kanabinoīdi) – nereglamentētās narkotikas jeb t.s. legālās narkotikas, kas Latvijā ir parādījušās tieši pēdējo gadu laikā. Eksperti to skaidro ar šo vielu vieglo pieejamību, jo tās ir iespējams gan pasūtīt internetā, gan arī iegādāties dažādās tirdzniecības vietās kopā ar tabakas izstrādājumiem.

Lai gan nenoliedzami vispopulārākās tās ir nepilngadīgo jauniešu vidū, šīs grupas vielas izmēģina arī tie pieaugušie, kuri neuzdrīkstas mēģināt nelegālās narkotiskās vielas, kuriem „ir bail lietot marihuānu”.

- Tādējādi, šobrīd *Spice* un dažādas nereglamentētās vielas ir tās, ar kurām visbiežāk tiek gūta tieši pirmā pieredze. Tai parasti seko **marihuāna** (kaņepju produkts), **kas ir visai bieži lietota narkotiskā viela starp dažāda vecuma un materiālā stāvokļa jauniešiem.**

Arī šīs vielas lietošanas izplatība saistīta ar tās plašo pieejamību un dažādiem materiālā nodrošinājuma līmeņiem pieņemamu cenu.

„... tīri viņas pieejamības pēc, cenas pēc un tāpēc, ka viņu var lietot grupā. [...] Šobrīd, manā skatījumā marihuāna ir krietnu soli priekšā pārējām” (pašvaldības pārstāvis).

„... visdrīzāk tas būs lētais gals, ko daudzi arī neuzskata par narkotikām, tā ir zāļīte. Kaut arī es nezinu, kā to sasaistīt ar klubu. Var būt, ka tie lietotāji vairāk „chilo” nekā dejo” (izklaides vietas vadītājs).

- Jauniešu vidū, kuri ir sasnieguši pilngadību un tādējādi var legāli atrasties naktsklubos, aktuālas ir **narkotiskās vielas ar stimulējošu iedarbību**, tādas kā MDMA, ekstazī un amfetamīns, kas ir arī Eiropā visizplatītākās nelegālās narkotiskās vielas.

- Vecuma grupā **no 25 līdz 30 gadiem iezīmējas tendence lietot arī kokaīnu**, kas ir skaidrojams ar to, ka šī viela ir viena no visdārgākajām, tādēļ mazāk pieejama gados jaunākiem lietotājiem ar zemākiem ienākumiem (EMCDDA, 2012:53).

„Jaunieši. Tas ir arī tāds filtrs, zālīte un ripas ir lētākas, tās ir vairāk pieejamas jauniešiem, kokaīns ir dārgāks, tā publika jau ir vecāka, nodrošinātāka, kam ir finansiāla stabilitāte” (izklaides vietas vadītājs).

- Izklaides vietās nav populāras halucinogēna un opioīdu tipa vielas, tādas kā lizergīnskābes dietilamīds (*LSD*), halucinogēnās sēnes un heroīns; mazāk izplatīts ir arī metamfetamīns. Tas ir saistīts ar faktu, ka šīs vielas uz centrālo nervu sistēmu iedarbojas bremzējoši, turklāt tās ir sarežģīti nepamanīti ienest un lietot publiskā vietā.

„Nelieto heroīnu, jo tāpēc, ka zina, ka tad tu paliec par dārzeni un tā nav nekāda baigā izklaide. [...] retāk lieto kaut kādas psihodēliskas vielas, tur LSD vai sēnes, nu tādas lietas. Es pieļauju, ka cilvēkam varētu būt interesanti ar tādām izklaidēties, bet tas nav tā baigi izplatīti” (izklaides pasākumu vadītājs).

Tiek norādīts, ka šīs narkotikas visbiežāk pirmo reizi tiek izmēģinātas un pēc tam arī lietotas nelielā draugu kompānijā, iespējams, kādā mājas ballītē, bet ne publiskos pasākumos.

„Cik es zinu, LSD un sēnes pirmkārt iesaka lietot mājas apstākļos, jo tas ir tā kā drošāk, kaut kādā drošā vidē ar cilvēkiem, kuriem tu uzticies. [...] Cik es saprotu, ir jābūt ļoti, ļoti trakam, lai viņas lietotu publiski, tas arī varētu būt tas faktors, kādēļ šīs narkotikas nelieto publiski” (izklaides pasākumu vadītājs).

Narkotiku lietošanas atšķirības dažādās izklaides vietās

Pēc ekspertu novērojumiem, dažādās izklaides vietās ir vērojamas atšķirības narkotisko un psihoaktīvo vielu lietošanā, ko ietekmē gan izklaides vietā atskaņotās mūzikas stils, mērķauditorija un cenu politika, gan arī nodrošinājums ar apsardzes darbiniekiem un viņu kompetence.

Turpinājumā katrs no ietekmējošiem faktoriem un to ciešā saistība analizēta detalizētāk.

- Būtiska nozīme narkotisko vielu lietošanas paradumos ir **izklaides veidam un mērķauditorijai**; no tā lielā mērā ir atkarīgs, vai persona būs ieinteresēta lietot narkotiskās vielas vai nē un, ja būs, tad kāda veida narkotiskās vielas tiks izvēlētas.

„Tās atšķirības varētu raksturot gan ar pasākumu raksturu un specifiku, gan arī ar tās pašas vietas specifiku, jo dažādas izklaides vietas nosaka savu mērķauditoriju un tās īpatnības. Vai tajā vietā vispār ir jēga šo apreibinošo vielu lietošanā” (pašvaldības pārstāvis).

- **Piemēram, naktsklubu** apmeklētāju vidū, kuri priekšroku dod elektroniskajai mūzikai, raksturīgas narkotiskās **vielas ar uzmundrinošu iedarbību**, tādas kā MDMA, ekstazī un amfetamīns, kas iecienītas gan to radītā stimulējošā efekta, gan lietošanas ērtuma ziņā.

„Klubi ar „pam-pam-pam”, kur ir nepieciešams šo ritmu uzturēt visu laiku. [...] Tas jau arī nav īsti normāli, ja cilvēks ieiet naktsklubā vienpadsmitos un viņš līdz sešiem var lēkāt” (policijas pārstāvis).

„Noteikti, ja tie ir naktsklubi, tad tur ir stimulantī. Tur nevar būt kaut kādi depresanti, heroīns vai kaut kas tamlīdzīgs, jo tas nav savietojams ar klubu specifiku” (Politikas veidotāji).

- Kokaīns, kā jau minēts iepriekš, augsto izmaksu dēļ vēl aizvien saglabā savu mērķauditoriju – elitāru izklaides pasākumu apmeklētājus ar salīdzinoši augstiem ienākumiem.

„... ja tas ir klubs ar personām pēc ielūguma, tie saucamie VIP, tad varētu skatīties šo jautājumu, vai tur kaut kādā veidā netiek lietotas narkotiskās vielas no dārgā gala, tas pats kokaīns [...] kas iet uz parastu klubu, šādu vielu nemaz nevar atļauties” (Policijas pārstāvis).

„Ir klubi, kur ir situēta publika un tur noteikti ir šis kokaīns – attiecīgi elitāri, kur ir augstas ieejas maksas un viss dārgi un tā tālāk.” (Pašvaldības pārstāvis)

- **Brīvdabas izklaides pasākumos** (festivāli, koncerti, zaļumballes) vielu lietošana būtiski atšķiras no lietošanas slēgtās izklaides vietās.

Izklaides pasākumu organizatori ir pārliecināti, ka narkotisko vielu lietošana brīvdabas pasākumos pastāv, īpaši tajos, kas saistīti ar kādu noteiktu alternatīvu mūzikas stilu, tomēr tā vairāk saistīta ar t.s. brīvdienu lietotājiem. Problemātiskie lietotāji – jauni cilvēki, kuri narkotiskās vielas lieto regulāri, pēc ekspertu domām, nav ieinteresēti apmeklēt masu pasākumus.

Šādos pasākumos iezīmējas tendence lietot vairāk dažādas smēķējamās apreibinošās vielas (marihuāna, hašišs un augu maisījumi). Smēķēt marihuānu, ko pavada specifiska smarža, ļauj pietiekami plašā festivāla teritorija un to var darīt daudz neuzkrītošāk, kamēr naktsklubos marihuānu smēķēt nepamanīti ir praktiski neiespējami.

„Izklaides vietas noteikti nebūs tās, kurās arī lietos šo marihuānu, jo tādas izklaides vietas, kā mēs klasiski iedomājamies, klubi un kaut kādi krogi, jo tur

taču tā smaka, un tur nepīpēs. Te var būt runa par kaut kādiem festivāliem, kaut kādām hipsterīgām vietām” (politikas īstenotāji).

„Pārsvārā šādos pasākumos, kā es saku, ir šie saucamie puķu bērni, ja, kuri uzskata, ka dzīve ir viena bohēma un dzīve ir skaista, tur pārsvārā ir šī marihuāna, smēķējamā zāle, bet ne heroīns vai intravenozās narkotikas netiek konstatētas” (policijas pārstāvis).

Saskaņā ar pētījumā intervēto ekspertu viedokli vērojama pozitīva tendence – brīvdabas izklaides pasākumus un mūzikas festivālus arvien biežāk apmeklē visa ģimene kopā, kas netieši ierobežo jauniešu vēlmi lietot dažādas narkotiskas un psihoaktīvas vielas apreibināšanās nolūkā.

„... Ja pirmajos gados vairāk tā kā brauca tikai jaunieši draugu pulkā, tad šobrīd pēdējos gadus cilvēki brauc arī ar ģimenēm. Esot ģimenes lokā, viņi nesaskata tam vietu” (pašvaldības pārstāvis).

- Minētajos novērojumos iezīmējas **mūzikas stila būtiskā ietekme**, kas netieši mudina lietot stimulējošās narkotiskās vielas. Šim viedoklim piekrist arī izklaides pasākumu organizatori, kā īpaša riska kategoriju minot elektroniskās mūzikas pasākumus.

„Mēs paši esam organizējuši kluba pasākumus, kas pieder pie klubu kultūras. Tāpēc tur varbūt tas [narkotiku lietošana] ir pastiprināti. [...] jo tas ir nakts pasākums, un nakts diemžēl nāk ar savu pievienoto vērtību” (Izklaides pasākumu vadītājs).

Tomēr līdz ar elektroniskās mūzikas cienītājiem, kuri pirmie nāk prātā, domājot par paaugstinātu risku narkotiku lietošanā, šī problēma ir aktuāla arī dažādu t.s. alternatīvo mūzikas stilu cienītāju vidū.

„Tiek uzskatīts, ka narkotikas vairāk tiek lietotas reiva mūzikas, elektroniskās mūzikas cienītāju vidū, hard rock, metālmūzikas un visi tie saucamie alternatīvās mūzikas virzieni. Tiek uzskatīts, ka tur tiek vairāk lietots” (pašvaldības pārstāvis).

- Līdz ar citiem faktoriem un, iespējams, pat neatkarīgi no tiem ārkārtīgi būtisks ir **kontrolējošais aspekts – apsardzes darbs un policijas aktivitāte izklaides vietā**.

„Pirmkārt, tas ir kluba virziens, kurā viņš strādā un piesaista apmeklētājus, tas ir viens. Otrs ir šī kluba apsardzes darbinieku nodrošinājums, un trešais un galvenais ir – cik bieži šī izklaides vieta tiek pārbaudīta no policijas darbinieku puses” (policijas pārstāvis).

Apkopojot ekspertu viedokļus, var konstatēt, ka jaunieši narkotiskās vielas bieži izvēlas atkarībā no izklaides mērķa, proti, ja mērķis ir aktīvi izklaidēties, tad tiek izvēlētas tādas narkotiskās vielas, kas ir ar stimulējošu iedarbību, taču, ja mērķis ir tikai mierīgi pasēdēt un atslābināties, tiks izvēlētas vielas,

kas uz centrālo nervu sistēmu iedarbojas nomierinoši. Nenoliedzami, ļoti būtiska ietekme ir arī vielu pieejamībai un finanšu līdzekļiem, kurus var veltīt apreibinošo vielu iegādei. Kopumā tendences biežāk lietoto narkotisko vielu jomā ir saglabājušās līdzīgas kā iepriekš – jauniešu vidū dominē marihuāna un stimulējošās narkotikas, bet nozīmīgākā atšķirība – apreibinošo vielu tirgū ir parādījušās jaunas psihoaktīvas vielas, kas līdz šim nav iekļautas aizliegto apreibinošo vielu sarakstā, tāpēc ir legāli pieejamas un strauji ieguvušas popularitāti, īpaši nepilngadīgo personu vidū.

Alkohola un enerģijas dzērienu saistība ar narkotisko vielu lietošanu

Pētījuma eksperti tika lūgti novērtēt alkohola un enerģijas dzērienu lietošanas iespējamo saistību ar narkotisko vielu lietošanas izplatību.

- Apkopojot ekspertu viedokļus, jāsecina, ka šajā pētījumā, pretēji iepriekš veiktajām intervijām, **speciālisti nebija tik viennozīmīgi pārliecināti par alkohola un narkotiku lietošanas savstarpējo saistību**. Ja iepriekš veiktā pētījuma ekspertu vidū dominēja viedoklis, ka pastāv cieša saikne starp alkohola patēriņu un narkotisko vielu lietošanu (Koroļeva et al, 2008), šoreiz ekspertu viedokļi atšķīrās.

Daļa ekspertu atbalstīja viedokli, ka starp alkohola un narkotisko vielu regulāru lietošanu nepastāv tieša saistība. Šīs vielas ir no dažādām atkarību izraisošo vielu grupām, un to vienlaicīga lietošana nedod gaidīto rezultātu. Novērojumi liecinot, ka apreibinošo vielu lietotāji visbiežāk izvēlas vienu no tām.

„Parasti šie pastāvīgie lietotāji profilējas – tā kā aiziet vai nu uz vienu vai otru. Ja viņi vairāk lieto nelegālās apreibinošās vielas, tad alkoholu viņi lieto mazāk un otrādi. Ja alkoholu lieto vairāk, tad mazāk tomēr narkotiskās vielas” (pašvaldības pārstāvis).

Kā norādīja eksperte, starp šo atkarību izraisošo vielu lietotājiem neformāli pat pastāvot strikts dalījums un visai noraidoša attieksme vienam pret otru:

„Alkoholīķis saka: „Es jau neesmu tik zemu kritis, lai lietotu narkotikas.” Un tieši identiski tāpat saka arī narkotisko vielu lietotājs: „Es neesmu tik zemu kritis, lai dzertu kaut kādu kandžu vai parastu šnabi” (pašvaldības pārstāvis).

Turklāt vairāki speciālisti uzskatīja, ka problemātiskie lietotāji izklaides vietas to klasiskajā izpratnē (naktsklubs, diskotēka, festivāls) nemaz neapmeklē. Tiesa, viena no ekspertēm oponenta šim viedoklim, uzsverot, ka alkohola lietošanai ir cieša saistība arī ar narkotisko vielu patēriņu.

„Es domāju, ka kopā tiek lietots, noteikti roku rokā. Atkarībā, ko var dabūt, jo problemātiskie narkotiku lietotāji ļoti daudz lieto alkoholu. Viņiem iet apdullinošie plus alus. Izklaides vietās viss tiek jaukts un lietots” (politikas īstenotāji).

Vienisprātis eksperti bija tajā, ka **alkohola reibumā palielinās risks pirmo reizi izmēģināt narkotiskās vielas.**

„Ir pierādījumi, ka pirmās ir cigaretes, nākamais ir alkohols [...] Tas varētu būt provocējošais faktors, ne cēlonis, bet riska faktors, sevišķi jauniešu vidū, nerunāsim par pieaugušajiem cilvēkiem” (politikas īstenotāji).

„Cilvēki, kas nonāk alkohola reibumā, viņi... Teiksim tā, viņš jūtas mazāk racionāls, nekā viņš būtu skaidrā. Es domāju, ka alkohols pamudina cilvēku uz vienu stulbu darbību. Cilvēks, kad ir dzēris, viņš dara tādas darbības, kādas viņš nekad skaidrā nedarītu” (izklaides pasākumu vadītājs).

- **Pēc ekspertu domām, arī starp enerģijas dzērienu un narkotisko vielu lietošanu nepastāv tieša sakarība, jo enerģijas dzēriena radītais efekts ir visai maznozīmīgs salīdzinājumā ar klubu kultūrā populārajiem stimulantiem.**

„Enerģijas dzēriens un, teiksim, ekstazī un amfetamīns pieder pie stimulantu grupas, bet viņš jau vienkārši netur līdzī, kas ir amfetamīnam vai ekstazī. Līdz ar to viņš netiek lietots kopā, lai iegūtu efektu, bet tīri kaut kādai garšai un pirmajai slāpju remdināšanai” (pašvaldības pārstāvis).

- **Turpretī starp alkohola patēriņu un enerģijas dzērienu lietošanu pastāv tieša saistība, un visbiežāk enerģijas dzērieni tiek lietoti tāpēc, lai varētu patērēt lielāku alkohola apjomu.**

Vienlaikus jāatzīmē, ka intervētie eksperti kopumā apšaubā ap enerģijas dzērienu lietošanas kaitīgumu radīto ažiotažu sabiedrībā.

„Mārketingu iekačāja un kļuva populāri. Galīgi nezinu. Kāda jēga? Būtībā tā ir limonāde. Protams, ja viņu par daudz sadzersies, tad sitīs to sirdi” (izklaides vietas vadītājs).

„Man, godīgi sakot, liekas, ka tā problēma ir drusku pārspīlēta. [...] tad mums vajag tos kafijas dzēriņus arī apkarot, teiksim, espresso jau ir inde patiesībā. Salīdzinoši tas kaitējums nav tik liels kā, teiksim, bērniem alkohols vai narkotikas. Nu, nevar salīdzināt, ko viņš rada” (politikas īstenotāji).

3.3. Narkotiku lietošanas un izplatīšanas ierobežošana

Iepriekš veiktajā pētījumā intervētie profilakses speciālisti uzskatīja, ka „nav nekādu problēmu nevienā naktsklubā iegādāties narkotiskās vielas” (Koroļeva et al, 2008:34), taču šajā pētījumā intervētie eksperti atzinuši, ka lielākajā daļā izklaides vietu narkotisko vielu izplatīšanas iespējas ir mazinājušās, galvenokārt pateicoties policijas darbam.

Tiesa, izklaides vietu īpašnieki atzīst, ka, **lai arī izklaides vietās tiek veikti kompleksi pasākumi narkotisko vielu lietošanas un izplatīšanas ierobežošanā** (detalizēti aprakstīti nākamajā nodaļā), **tomēr pilnībā narkotikas no izklaides vietām nav izzudušas.**

Narkotiku lietošanas un izplatīšanas ierobežošanu kavējošie faktori

- Narkotiskās vielas ir ļoti viegli paslēpt.

„Protams, mēs varētu katra apmeklētāja čekingu veikt, bet tas uzreiz radīs diskomfortu. Kā likums, viņi ripas bāž aiz zeķēm, apakšveļā, pārbaudīt to mēs tā kā nevaram. Viņiem ir tās somiņas, es esmu redzējis, kā pudeles ienes. Kā viņi apspēlē to! To veidu ir ļoti daudz” (izklaides vietas vadītājs).

- Narkotiskās vielas tiek lietotas īsu brīdi pirms ieiešanas izklaides vietā, līdz ar to narkotiskā viela vēl nav paspējusi iedarboties, un apsardzes darbinieki nevar atpazīt narkotisko vielu lietotāju.

„... ja ieliek zem mēles, tu ieej adekvāts iekšā, bet paliec neadekvāts. Kā ar to karot? Man nav ne jausmas. Tik, cik vērot un padarīt to vietu nepieņemamu, un likt tam lietotājam justies slikti vai neomulīgi...” (izklaides vietas vadītājs).

- Ar videonovērošanu var identificēt tikai jaunus un nepieredzējušus narkotisko vielu lietotājus un izplatītājus.

„...tikai tādus mulķīgus, jaunus dīlerus ir iespējams noķert. [...] Bet pietiekami gudrs dīleris nekad neuzķersies, viņš nebūs tik stulbs, lai to darītu lielā cilvēku pulī, kur var kāds pamanīt, nodot. Viņš to darīs ārpus kluba, kur nav novērošanas, kur nevar pierādīt. Tā ka tos dīlerus izķert naktsklubā ir diezgan pagrūti” (izklaides vietas vadītājs).

- Zilās lampas ierobežo intravenozu narkotisko vielu lietošanu, taču naktsklubā narkotiskās vielas visbiežāk tiek lietotas orāli vai iešņaucot.

„Var mēģināt tualetē likt tās zilās lampas, bet tas ir pret durstīšanos, kas pie mums nav novērota. Bet par kokaīnu kā mēs varam? Vai tur ripas kaut kādas...” (izklaides vietas vadītājs).

- Brīvdabas pasākumi ir uzskatāmi par paaugstinātu riska zonu, kur lielā cilvēku skaita dēļ narkotiku lietošanas un izplatīšanas iespējas ir daudzveidīgākas.

„Teiksim tā, te ir lielāks čakars to darīt – tādā lokālā, kurš nemainās. Ir daudz lielāks risks to darīt uz vietas vai arī pirkt, pārdot. Kaut kāds brīvdabas festivāls, viņš ir vienreizējs, ja tu tur esi kaut ko ienesis, tad tu viņu tur arī izlieto vai pārdod” (izklaides pasākumu vadītājs).

„... konkrēti runājot par festivālu, tā ir tā riska grupa tāpēc, ka tur ārkārtīgi lielas tautu masas, pirmkārt, apgrozās, un ir arī cilvēki, kas ikdienā ir pakļauti šīm narkotiskajām vielām, un masu pasākums viņus neattur no šīs ierastās darbības.” (Izklaides pasākumu vadītājs).

Jāpiebilst, ka viens no izklaides vietu īpašniekiem pauda visai lojālu attieksmi pret narkotisko vielu lietošanu izklaides vietās. Pēc viņa domām, kamēr narkotisko vielu lietotājs netraucē apkārtējos apmeklētājus, par to nevajag uztraukties, *„problēma ir tad, ja tu sāc citiem traucēt”*. Savukārt pārējie pētījuma dalībnieki dalījās savā diezgan plašajā pieredzē gan par izplatīšanas un lietošanas ierobežošanu, gan kaitējuma mazināšanas aktivitātēm, kas detalizēti aprakstītas turpinājumā.

Aktivitātes narkotiku izplatības ierobežošanai izklaides vietās

Pēc ekspertu domām, narkotiku izplatības ierobežošanā ārkārtīgi būtiski ir šādi trīs priekšnosacījumi: 1) izklaides vietas īpašnieka kompetence un ieinteresētība problēmas ierobežošanā; 2) pārskatāmas kluba telpas, to iekārtojums un aprīkojums netraucē kontrolei; 3) kvalificēts apsardzes dienests.

Paši izklaides vietu īpašnieki un pasākumu organizatori galvenokārt atsaucas uz **kompetentu, īpaši apmācītu apsardzes darbinieku nodrošinājumu, kas viegli spēj noteikt narkotisko vielu lietotājus un izplatītājus.**

„Uzņēmums izvēlas speciālus apsargus, kas uzmana aizdomīgus cilvēkus, kuri varētu būt narkotisko vielu lietotāji vai izplatītāji. Viņus vai nu uzreiz pārbauda, vai patur redzeslokā. Respektīvi, apsargi ir speciāli trenēti uz to” (izklaides pasākumu vadītājs).

„Pats pieredzēju, ka apsargs manā klātbūtnē izvelk vienkārši no parasta puiša kapuča narkotiskās vielas, kurš pat neizskatījās... Viņi vienkārši zina, kur viņas slēpj” (izklaides pasākumu vadītājs).

Apsardzes darbinieku uzdevums ir neieļaut nakts izklaides vietā un no tās izraidīt aizdomīgas un agresīvas personas. Lai to panāktu, tiek veiktas sekojošas darbības:

- tiek veikta mantu pārbaude;
- tiek veikts tā saucamais *face control*;
- izveidoti īpaši viesu un/vai „melnie” saraksti;
- apsardzes darbinieki strādā ne tikai darba formās, bet arī civilajā apģērbā;
- izklaides pasākumos, kur ir augstāks risks narkotisko vielu lietošanai un izplatīšanai, tiek piesaistīti policijas darbinieki un lielāks apsardzes darbinieku skaits, tai skaitā sievietes – apsardzes, kuras saskaņā ar likumdošanu ir tiesīgas pārmeklēt sieviešu dzimuma apmeklētājas.

Papildus īpaši apmācītu apsardzes darbinieku piesaistīšanai uzmanība tiek vērsta arī uz **naktskluba auditorijas izvēli – nosakot apmeklētāju minimālo vecumu un atskaņotās mūzikas stila izvēli**. Kā uzskata izklaides vietu pārstāvji, no izklaides vietas tēla ir atkarīgs, vai narkotisko vielu lietotājs to vēlēšies apmeklēt.

Balstoties uz izklaides vietu vadītāju teikto, arī kluba cenu politika netieši ietekmē narkotisko vielu izplatību izklaides vietā.

„Tas ir viens no veidiem, kā padarīt to lietu mazāk patīkamu. Ja par ūdens glāzi ir jāmaksā 2 Ls, loģiski, viņam ar to glāzi ir stipri par maz. Pie mums ūdens maksā 1,5 Ls [...] Loģiski, ka ūdens cena noteikta ne tikai dēļ narkotiku lietotājiem, bet arī tāpēc, lai apmeklētājs nepiedzeras jau mājās un neatnāk šeit tikai padejot” (izklaides vietas vadītājs).

„Respektīvi, mēs ar formātu jau uztaisām filtrīnu tam, ka ripinieki pie mums nenāk. Protams, kaut kad jau pazib, bet tas nemetas acīs, ka ir viņu bars” (izklaides vietas vadītājs).

Kopumā jāsecina, ka izklaides klubos īstenotie narkotiku ierobežošanas un kontroles pasākumi pēdējo 4 gadu laikā nav būtiski mainījušies. Aktīvs apsardzes dienestu darbs ir arī iepriekš visbiežāk minētā aktivitāte narkotisko vielu ierobežošanā. Pozitīvi vērtējams fakts, ka īpaši brīvdabas festivālu rīkotāji apzinās profilakses nozīmi un ar katru gadu arvien vairāk orientējas uz pasākumu norises vietu fiziskās, kulturālās un sociālās vides labiekārtošanu (detalizētāk – 2.5. apakšnodaļā).

Izklaides vietu vadītāju un iesaistīto speciālistu sadarbība

Ilgstoša pozitīva sadarbība **izklaides vietu vadītājiem izveidojusies ar policijas darbiniekiem**. Diemžēl šobrīd sākotnējā prakse, kad naktsklubā ierodas policijas darbinieki kopā ar narkologiem un profilakses speciālistiem, resursu samazinājuma dēļ tiek praktizēta visai reti.

„Tikšanās ar klubu īpašniekiem, ar viņu apsardzes funkciju nodrošinātājiem. [...] Tā ir strādāšana šinī jomā, tā ir aktuālo jautājumu pārrunāšana plus vēl kontrole no mūsu puses. Mēs ne vienmēr ejam formas tērpos un sakām, ka tagad mums notiks pārbaude, policijas darbinieks vienkārši dodas uz naktsklubu, skatās un staigā, un tajā pašā laikā mēs arī novēršam citus noziedzīgus nodarījumus” (policijas pārstāvis).

Interesanti, ka **gan izklaides vietu vadītāji, gan profilakses speciālisti piekrit nepieciešamībai veidot ciešāku savstarpēju sadarbību**, taču līdz šim tā dažādu iemeslu dēļ tomēr nav izveidojusies.

3.4. Profilakses aktivitātes izklaides narkotiku izplatības mazināšanā

Eiropā narkotiku profilaksē tiek izmantotas dažādas stratēģijas un pieejas; tās iespējams iedalīt trīs grupās – vispārējā, selektīvā un indicētā profilakse. **Vispārējā profilakse** ir vērsta uz sabiedrību kopumā, uzsvaru liekot uz skolu jauniešiem, **selektīvā** – uz atsevišķām sabiedrības grupām, ģimenēm un kopienām, kam sociālās atstumtības dēļ pastāv lielāks risks uzsākt narkotisko vielu lietošanu, un **indicētā profilakse** – attiecas uz atsevišķām personām, kuras nākotnē pakļautas šādam riskam (EMCDDA, 2012:30).

Pētījumā intervētie eksperti uzskata, ka speciālistiem narkotiku lietošanas ierobežošanas jomā (policijai, profilakses pasākumu, izglītības speciālistiem u.c.) Latvijā **pastāv vienota izpratne par dažāda līmeņa profilakses pasākumu ārkārtīgi būtisko lomu problēmas mazināšanā. Diemžēl šobrīd īstenotās aktivitātes ierobežotā finansējuma dēļ ne vienmēr sasniedz rezultātu.**

„Mēs esam veikuši pasākumus no A līdz Z visos profilakses līmeņos, un viss, ko es varu teikt, ka viņi nav pietiekoši dažādu resursu dēļ – gan laika, gan finanšu, gan arī cilvēku. Mums atliek tikai viņiem vairāk veltīt šos resursus un tā efektivitāte būs redzamāka” (pašvaldības pārstāvis).

Eiropas Savienībā, balstoties uz EMCDDA 2012. gada ziņojumu, par vienu no efektīvākajiem profilakses pasākumiem izklaides narkotiku izplatības ierobežošanā tiek uzskatīta vides stratēģija, kura pamatā tiek balstīta uz fiziskās, sociālās un kulturālās vides maiņu (EMCDDA, 2012:29).

Vides stratēģijas profilaksē

Nakts izklaides kontekstā vides stratēģijas var tikt izmantotas kā cilvēku pūļa pārvaldības iniciatīvas, tās attiecas arī uz drošu nokļūšanu mājās un bezmaksas ūdens pieejamību (EMCDDA, 2012:29). Šīs pieejas efektivitāti atzīst arī intervētie Latvijas profilakses speciālisti, un būtiskus finansiālus līdzekļus tajā iegulda pastāvīgo izklaides vietu īpašnieki un izklaides pasākumu rīkotāji.

■ Fiziskās vides labiekārtošana

- Pastāvīgajās izklaides vietās – naktsklubos – vides labiekārtošanā būtiski ir izveidot pārskatāmas un tehniski aprīkotas telpas, lai tajās nebūtu tumšu stūru, kuros ērti lietot narkotiskās vielas. Tādēļ tiek apsekoti tumšie punkti, izvietotas videonovērošanas kameras un labierīcības aprīkotas ar zilajām gaismām.

„Ir menedžeri, ir apsargi, kas pie kamerām, mēs jau arī apzināmies tos punktus, kur notiek. Tas viennozīmīgi nebūs deju zālē, tie būs tādi tumšie, no cilvēku acīm nostākas vietas, kur mēģinās kaut ko” (izklaides vietas vadītājs).

- Drošas vides radīšanā brīvdabas festivālu teritorijās īpaši aktuāls ir policijas darbs.

„Mums teritorijā atrodas policijas darbinieki, kas neatkarīgi no ieejām kontrolē šo cilvēku plūsmu, rīcību, uzvedību. Narkotikas varbūt ir tikai viena no tām lietām, tāpat var minēt agresiju un alkohola lietošanu, ja cilvēks vienkārši uzvedas neadekvāti, to nevar tā vienkārši izkontrolēt no ieejas, tur ir jābūt pašā teritorijā” (izklaides pasākumu vadītājs).

■ Sociālās vides, pozitīva mikroklimata veidošana

- Piemēram, tematisku pasākumu organizēšana pastāvīgajās izklaides vietās. Kā uzsvēra viena no ekspertēm – jo pasākuma scenārijs ir pārdomātāks un daudzpusīgāks, jo narkotisko vielu lietošana tajā ir retāk novērojama. Kā labās prakses piemēru, viņa minēja Vācijas pieredzi, kad kādā fabrikā tika rīkots izklaides pasākums, kas vienlaikus bija arī kā reklāmas veids skafandriem. Proti, pasākuma *dress code* bija skafandri, kurus pasākuma organizatori izsniedza tikai pirms ieejas, tādējādi pasākuma telpās tika izslēgta iespēja kaut ko ienest, jo visas personiskās mantas tika atstātas ārpusē. Tādā veidā apmeklētājiem tika sniegta iespēja iesaistīties un būt aktīviem, nelietojot apreibinošas vielas.
- Interesantas vides veidošana brīvdabas festivālā ietver, piemēram, šūpuļtīklu izvietojumu, kas sniedz iespēju apmeklētājiem atpūsties, dažādas nevalstisko organizāciju un uzņēmumu platformas, kas apmeklētājiem saistošā veidā sniedz informāciju un vienlaikus arī nodrošina radošu izklaidi.

- Iniciatīva apreibinošo vielu radītā kaitējuma mazināšanai – droša nokļūšana mājās.

Saskaņā ar EMCDDA pēdējo ziņojumu, Slovēnijā tiek īstenots projekts „*After taxi*” par drošu nokļūšanu mājās, kas subsidē 16–30 gadus vecu jauniešu pārvadāšanu ar taksometru (EMCDDA, 2012:59).

Kā norāda pētījumā intervētie izklaides pasākumu vadītāji, līdzīgas iniciatīvas tiek īstenotas arī Latvijā. Tiesa, šajā ziņā aktīvāki ir brīvdabas festivālu organizētāji, kamēr pastāvīgo izklaides vietu īpašnieki par šāda līmeņa pasākumiem vēl nav lēmuši.

- Droša nokļūšana mājās ar privāto transportu – tas ietver alkometru, kafijas un pagīru atvieglojošu dzērienu pieejamību pie telšu pilsētiņas un autostāvvietas. Šajos punktos tiek izvietoti cilvēki, kas sniedz padomus, kā rīkoties problēmsituācijās, kas saistītas ar reibuma stāvokli.
 - Droša nokļūšana mājās ar sabiedrisko transportu – īpaši starppilsētu mikroautobusu reisi un taksometra pakalpojumu nodrošināšana.
- **Bezmaksas ūdens** kā viens no t.s. kaitējuma mazināšanas pasākumiem jau šobrīd tiek nodrošināts gan lielā daļā pastāvīgo izklaides vietu, gan brīvdabas pasākumos.

Labās prakses piemērs – Festivāls „Positivus»

„Pie izejas no telšu pilsētiņas bija stends ar dzērieniem, kas palīdz atvieglot pohas. Tur bija arī cilvēki, kas deva instruktāžas - nedari to, ja ir tā vai šitā, informē cilvēkus, kā darīt. Tā ka par to ir padomāts.»

„Kāds bija tvītojis, ka viņš ir iepūtis alkometrā un ir uzrādījis vairāk nekā cerēts, tāpēc viņš ir aizgājis pagulēt uz pludmali. Cilvēki izmanto pakalpojumu, ko mēs viņiem piedāvājam un viņi arī attiecīgi reaģē. Tas ir apzināts process, un tas mūs, protams, priecē.»

„Pagājušo gadu tika ieviests arī shuttle buss – ekspresis Rīga–Salacgrīva, Salacgrīva–Rīga, pietiekamā skaitā. Šogad vēl tas skaits noteikti tiks palielināts pēc pagājušā gada atsaucības. Tev nav jāuztraucas, ka tu iedzer par daudz un tev ir jāpārvietojas ar savu mašīnu, plus vēl tas ir draudzīgāk. Tāpēc mēs mēģinām spiest uz šo sabiedrisko transportu, lai cilvēki neizmantotu katrs pa vienai mašīnai.»

„Šogad bija arī sadarbība ar Baltic Taxi, kad varēja gan no, gan uz Salacgrīvu iznomāt taksometru līdz četriem cilvēkiem. Ar domu, ja cilvēki ir iedzēruši, viņi var iznomāt taksi, piemēram, četri draugi. Viņi iekāpj taksī, viņus izvadā pa adresēm, izvadā pa mājām, lai tiešām nebūtu šī braukšana dzērušam pie stūres.»

Reglamentējošās stratēģijas profilaksē

Līdz ar vides pieejas daudzpusīgajām aktivitātēm ierobežojošo un profilakses pasākumu ietvaros **izklaides vietās tiek pielietotas arī reglamentējošās stratēģijas**, kas galvenokārt balstās uz telpu licencēšanu, kurās tiek pārdots alkohols, atbildīgu tā piedāvāšanu un šo aktivitāšu kontroli.

Latvijā visai populāri un, pēc ekspertu domām, savu efektivitāti pierādījuši ir **polīcijas rīkotie reidi** pastāvīgajās izklaides vietās – naktsklubos.

„... katrā patruļas maršrutā ir iekļauti attiecīgie naktsklubu, un ir uzdevumi patruļām arī kontaktēties ar attiecīgā naktskluba apsardzes darbiniekiem. Protams, netaisot teroru, nedzenot visus apmeklētājus pie sienas – ar kratīšanām un suņiem, un tamlīdzīgi. Bet nu tas tomēr norāda kaut kādu kontroles sistēmu, un cilvēki nojaus, ka atbildība par tirgošanu ir lielāka nekā par lietošanu” (polītikas veidotāji).

Arī izklaides vietu vadītāji atzinīgi novērtē polīcijas rīkotos reidus, ja vien tie tiek īstenoti pieņemamā veidā, neietekmējot viņu darbu.

„... kad mēs redzam, ka bez formām ierodas cilvēki, kuri veic pārraudzību, nevis paralizē darbu, mēs no savas puses varam iedot pilnīgāko informāciju – kad ir veiksmīgākie laiki, kad ir tie punkti, kad tu vari sākt ķert viņus. [...] mēs esam par, lai tas tiktu mēģināts izskaust, bet mēs neesam par, ja būs invāzija, kad tavu darbu paralizē” (izklaides vietas vadītājs).

Vienlaikus izklaides vietu vadītāji izsaka neapmierinātību par veidu, kā notiek iesnieguma iesniegšana par pārkāpumiem naktsklubā; tas ir ilgstošs un apnicīgs process, kurā diemžēl vērojams ieinteresētības trūkums no polīcijas puses.

„Jau polīcijas līmenī ir tāda negribēšana, tas mehānisms, ka man kā kluba pārstāvim ne tikai vajag viņu nodot, [...] plus vēl no rīta tev ir jābrauc uz Matīsa ielu, tev jāsež tajā uzgaidāmajā, jāsagaida inspektors, jāuzraksta iesniegums. Tas viss mehānisms ir tik ļoti sarežģīts. Man kā kluba pārstāvim tas tik ļoti daudz aizņem laika. [...] Mēs cenšamies mēģināt paši tikt galā, bet valsts resursus izmantojam tikai ārkārtējos gadījumos, kad citas izejas nav” (izklaides vietas vadītājs).

Lai arī profilakses speciālisti norāda, ka nakts izklaides vietās būtu nepieciešams izvietot **informatīvus materiālus par apreibinošo vielu kaitīgumu**, izklaides vietu vadītāji to uzskata par visai neefektīvu profilakses pasākumu, jo, viņuprāt, tā nav piemērota vieta, kur šādus materiālus izplatīt.

„Tā ir pēdējā vieta, kur to darīt. Smieklīgi, es esmu baigi protestējis, ka nāk kaut kādi tur par dzērumiem kaut ko mēģina piebāzt, debilisms. [...] Vietai, kas tirgo alkoholu, tā ir vienkārši liekulība” (izklaides vietas vadītājs).

„Ir bijuši populāri šie te informatīvie stendi ar kaut kādiem bukletiem, uzlīmītēm un citām tādām lietām, bet, ja tu esi ieradies pasākuma norises vietā, tu īsti negribi

ar viņiem tur iepazīties, tu ar viņiem iepazīsies pirms tam, ja tas informatīvi tiks pasniegts” (izklaides pasākumu vadītājs).

Pēc izklaides vietu vadītāju domām, informatīvus materiālus – bukletus, brošūras, plakātus par narkotisko vielu kaitīgumu – efektīvāk būtu izvietot publiskās vietās, kā, piemēram, lielveikalos, medicīnas un izglītības iestādēs vai personiskajā telpā. Turklāt, ja tie ir adresēti jauniešiem, noformējumam vajadzētu būt vizuāli izteiksmīgam, bet izplatīšanas veidam – jauniešiem interesantam.

„Viņiem nedarbosies tikai šī te bukletu izdalīšana, vienkārši – cik atraktīvi un radoši var pieiet šai idejai tālāk, lai cilvēkus uzrunātu. Tur nevar novilkt tās robežas. Teiksim tā, ir jādomā drusciņ ārpus kastes” (izklaides pasākumu vadītājs).

3.5. Galvenās problēmas narkotiku ierobežošanas un profilakses jomā Latvijā

Neskatoties uz jau paveikto, eksperti aktualizējuši vairākas problēmas, kas būtiski kavē turpmāku efektīvu darbu narkotiku problemātikas samazināšanas jomā. Galvenā problēma – **politiskās iniciatīvas trūkums valsts un pašvaldību līmenī.**

- Politiski ar atbalstu narkotiku profilakses pasākumiem nevar celt partijas un savu personisko reitingu.

„Lielu politiku var uztaisīt uz tā, ka tu esi kaut kādu māju atvēris, dzīvokļu rindu samazinājis, ka tu kaut kādām skolām kaut ko esi izremontējis, [...] bet nevis ar to, ka mums ir tik lielas narkotiku problēmas, ka mēs dibinām narkotiku atkarības centru. Balsotājs, vēlētājs, loģiski, ka nesapratīs, kam tad tērē naudu, kaut kādiem narkomāniem, ja man uztaisa beņķīti pie manas mājas, un es par tevi balsošu.” (Politikas veidotāji)

Līdz ar to narkotiku problemātikas jomai tiek piešķirts **visai ierobežots finansējums**, kā rezultātā:

- atbildīgajām valsts pārvaldes institūcijām ir visai ierobežotas iespējas realizēt pasākumus, kuru īstenošanai nepieciešams finansējums;

„Tas resurss, kas viņiem [SPKC] ir narkotiku jautājumos, priekš šādiem uzdevumiem ir nepietiekams. Pārlietu nepietiekams, tik vien ir, cik tie daži pētnieki” (politikas veidotāji).

- Rīgā šobrīd vairs nedarbojas Rīgas Atkarības profilakses centrs;

„Milzīgs mīnuss, ka Rīgas dome likvidēja Rīgas atkarības slimību profilakses centru. [...] Tas, ka nav tāda specializēta centra, jau parāda to, ka tās profilakses aktivitātes, ko Rīgas pašvaldība ir veikusi, tomēr ir gājušas mazumā” (politikas veidotāji).

- finansējuma samazinājuma dēļ arī citās pašvaldībās vairs netiek atbalstīti plaši profilakses pasākumi, brīvi interpretējot Likumā par pašvaldībām ierakstīto veselības veicināšanas funkciju;

„Kas attiecas uz citām pašvaldībām, arī citās pašvaldībās iet uz mazinājumu. Apmaiņas punktus ir problēmas viņus nodrošināt. Sākumā uz urrā gāja un paplašinājās šo te punktu ģeogrāfiskā izplatība, jo viņus finansēja pašvaldības – un pašvaldības treknajos gados bija ar mieru to darīt. Tad tagad līdz ar krīzi vairs nav ar mieru, jo nelaime jau ir tā, ka pašvaldībām tas ir uzlikts par obligātu pienākumu, taču šis te obligātais pienākums ir ļoti brīvi un plaši interpretējams” (politikas veidotāji).

Pētījuma eksperti norādījuši arī uz vairākām citām būtiskām problēmām, kas ierobežo profilakses aktivitāšu sekmīgu īstenošanu.

- **Normatīvajos dokumentos nav precīzas definīcijas jēdzienam „izklaides vieta”.** Tādējādi ir apgrūtināta izklaides vietu licencēšana un licenču atņemšana par pārkāpumu veikšanu.
- **Nenotiek diskusija starp speciālistiem un izklaides vietu organizatoriem,** kaut gan abas puses ir izteikušas vēlmi sadarboties. Lai gan ir tikusi rīkota apajā galda diskusija profilakses speciālistiem ar izklaides vietu vadītājiem, taču pēdējie to neapmeklēja, ko viens no ekspertiem skaidro ar ierēdņu formālo pieeju izklaides iestāžu vadītāju apziņošanai par šādas diskusijas organizēšanu.
- Īpaši neaktīvs narkotiku ierobežošanas jomā ir nevalstiskais sektors.
 - Šobrīd Latvijā nav nevienas nevalstiskās organizācijas, kas pievērstos izklaides narkotiku problēmu risināšanai. Tas ir tieši saistīts ar finansējuma trūkumu šādu organizāciju darbībai.
 - Lai gan nepārprotami ir saikne ar finansējuma trūkumu, tomēr politikas veidotāji atsauca uz iepriekšējo pieredzi sadarbībā ar nevalstiskajām organizācijām, kas ne vienmēr bijusi pozitīva. Turklāt līdzekļu piešķiršana no valsts budžeta zināmā mērā atņemtu nevalstiskā sektora autonomiju un neatkarību.

„Es domāju, ka tam ir jānāk no sabiedrības, ka tām būtu jābūt, pirmkārt, nevalstiskajām organizācijām, kuras runā ar tādiem pašiem nevalstiskiem – ar nevalstisko sektoru, uzņēmējiem. [...] NVO vēlas „na haļavu” dabūt valsts budžetu, nemaz nesaprazdamas, ka, tiklīdz... ja nu tāds brīnums

notiktu un valsts sāktu piešķirt naudu NVO, viņas vairs nebūtu nevalstiskas” (politikas veidotāji).

Eksperti atzīst, ka tieši līdz ar politiskās iniciatīvas trūkumu un nevalstiskā sektora pasivitāti, pēdējo gadu laikā īpaši aktualizējusies jau iepriekš minētā **t.s. nereglamentēto narkotiku problemātika.**

- Tā sauktās *legālās narkotikas* līdz šim bijis problemātiski iekļaut aizliegto vielu sarakstā, jo saskaņā ar likumdošanu, ja vielā izmantota kaut viena jauna molekula, tā jau tiek uzskatīta par jaunu vielu. Tādējādi daudzas *legālās narkotikas* ir juridiski atļautas.
- Šobrīd Latvijā nav tehnikas, kas identificētu t.s. *legālās narkotikas*, kas nav iekļautas aizliegto vielu sarakstā.¹

„Pie ārsta atnāc, ārsts redz klīniskās pazīmes, bet ķīmiskie rezultāti neko neuzrāda, jo nav attiecīgi ekipētas laboratorijas ar nepieciešamajiem biočipiem un tamlīdzīgi. Policija atrod, izņem maisījumu, pasaka, ka tur kaut kas ir, bet, kas tas ir, noteikt nav spējīgi, jo nav nepieciešamās aparatūras, un tāpēc lieta izjūk, bet kopējā statistika iet tikai mazumā” (politikas veidotāji).

Šo situāciju un nepilnības likumdošanā, kā arī ilgstošo birokrātisko procesu, kas saistīts ar jebkādu izmaiņu ieviešanu normatīvajos aktos, izmanto gan t.s. *legālo narkotiku tirgotāji*, gan arī likumdošanā aizliegto vielu izplatītāji, ieviešot gan jauninājumus narkotisko vielu ražošanā, gan apritē.

3.6. Nākotnes prognozes narkotiku izplatības jomā: problēmas un risinājumi

Domājot par tendencēm narkotiku izplatības jomā nākotnē, intervētie eksperti izteica visai piesardzīgas un pat skeptiskas prognozes, uzskatot, ka izpratne par narkotiku lietošanas problemātiku ir saistīta ar sabiedrības izglītotību, un ir jānomainās paaudzēm, lai izpratne šajā jomā Latvijā vairotos.

„[Narkotiku lietošana] Latvijā noteikti ies plašumā, līdz kamēr kaut kādas paaudzes būs šo slimību pārslimojušas, līdz Latvijas sabiedrība, tāpat kā Rietumeiropas sabiedrība, pati būs nopratusi un sapratusi, ka mums kaut kas jādara pašiem” (politikas veidotāji).

¹ Atsaucoties uz pētījumā intervēto speciālistu atbildi, nepieciešamā tehnika ir pasūtīta, līdz ar to drīzumā gaidāmi uzlabojumi lietoto narkotisko vielu identificēšanā.

Ar pašreizējo izpratnes līmeni narkotiku lietošana tikai attīstīsies, jo Latvija atrodas Šengenas zonā, kas nodrošina iedzīvotāju brīvu pārvietošanos, turklāt būtiski ir attīstījušās komunikācijas tehnoloģijas, kas mūsdienās tiek izmantotas arī t.s. legālo narkotiku tirdzniecībai.

„Ies plašumā – kāpēc? Tāpēc, ka mēs neesam Padomju Savienība ar dzelzs priekškaru Latvijai apkārt, mēs esam Šengenas zonā. Mums tagad ir internets, mums ir brīvā komercsabiedrība, pārvietošanās brīvība un tamlīdzīgi” (politikas veidotāji).

Nepieciešamās profilakses aktivitātes sabiedrības izglītošanas jomā

Lai mainītu sabiedrisko domu, ir jāturpina iesāktie profilakses un izglītojošie pasākumi visos līmeņos, atvēlot tiem vairāk laika, cilvēku un finanšu resursu.

„Galvenajam uzsvaram vajadzētu būt uz cilvēkiem, kuri profesionāli menedžē, profesionāli koordinē tās audzināšanas problēmas starp skolu, ģimeni un bērnu. Tie ir audzinātāji kopīgi ar sociālajiem pedagogiem, kas varētu skolu, klasi izmantot kā to „meeting point”, lai atrunātu un aprunātu ne tikai atzīmju jautājumu vai disciplīnu klasē, bet arī citas audzināšanas problēmas, kas var būt arī saistītas ar atkarības vielām” (politikas veidotāji).

Intervētie eksperti norādīja, ka ir nepieciešams attīstīt un pilnveidot profilakses pasākumus gan sabiedrībā kopumā, gan atsevišķās tās grupās.

■ Vispārējās profilakses jomā, pēc ekspertu domām, būtu nepieciešams:

- veicināt sabiedrības izglītotību, jo īpašu uzsvāru liekot uz skolas vecuma jauniešiem, kuriem vēl nav narkotisko vielu pieredze vai kuri ir tikai eksperimentējuši;
- veikt dažādas komunikācijas aktivitātes un reklāmas kampaņas, kas paredzētas tieši izklaides jomai, uzticot to veikt labākajiem reklāmas speciālistiem;
- iesaistīt sabiedrību dažādās aktivitātēs, mazināt tās vienaldzību, piemēram, rīkot talkas, ģimenes pasākumus;
- veicināt fiziskās vides labiekārtošanu, kā, piemēram, ielu apgaismojumu, publiskas interneta piekļuves vietas.

Turklāt, atsaucoties uz veiktajiem pētījumiem, ir secināts, ka lietderīgāk būtu profilakses intervences pasākumus vērst uz veselīga dzīvesveida popularizēšanu, nevis informācijas par narkotisko vielu kaitīgumu sniegšanu. Šādu nostāju īpaši atbalsta profilakses speciālisti, kā piemēru minot britu jauniešus, kuriem šodien aktuālāk ir būt veselīgiem nevis lietot narkotikās vielas.

„... britu jaunieši uzskata par stilīgu no rītiem skriet un dzert veselīgus dzērienus, un ēst veselīgu ēdienu. Tas tagad ir „cool”, nevis lietot narkotikas. To darot, tu piederī pie kaut kādas elitāras klases. Proti, mainās domāšana” (politikas veidotāji).

- **Selektīvās profilakses** jomā būtu nepieciešams strādāt ar atsevišķām sabiedrības grupām – ģimenēm, vecākiem, skolotājiem, izklaides vietu vadītājiem.

Tiesa, kā vispārējās, tā arī selektīvās profilakses jomā aktivitāšu efektivitātes priekšnosacījums ir mērķgrupai saistošs informācijas pārsniegšanas veids un formāts.

- Jauniešu izglītošanu jāveic ne tikai speciālistiem, bet arī vienaudžiem, kuri dalītos dzīves pieredzē par narkotisko vielu lietošanu.

„Stāsts iz dzīves, ja skolēns redz to cilvēku un viņš redz to stāstos... tas pats iedvesmas stāsts – tas jauniešus motivē, ka viņiem rāda kādu piemēru” (izklaides pasākumu vadītājs).

- Ieteicams veidot jauniešu auditorijai specializētas interneta mājaslapas, sociālajos portālos – interaktīvas spēles, konkursus un balvu izspēles par narkotiku lietošanas kaitīguma tematiku.

„Interaktīvas dažādas ielūgumu izspēles vai tur puzzles, kas jāsaliek. Tas varētu mudināt jauniešus iesaistīties informācijas ieguvē. Šādas aktivitātes, kur tev ir jāiepazīstas ar informāciju vai jādara, un tad tu vari piedalīties kaut kādas balvas izlozē, būtu tā motivācija kaut ko darīt, jo lasīt teksta blāķi, nu neviens viņu nelasīs, lai cik viņš interesants arī nebūtu” (izklaides pasākumu vadītājs).

- Turklāt izklaides vietu vadītāji norādīja, ka viņi labprāt atbalstītu dažādas iniciatīvas – lekciju lasīšanu un filmu skatīšanos klubā un brīvdabas festivālā, kā arī sniegtu nevalstiskajām organizācijām platformu, kur paust savus uzskatus.

„Tās varētu būt kaut kādas lekcijas, pieņemsim mūsu klubā ik pa laikam notiek kaut kādi lektoriji un diskusijas par jebko. Tikpat labi tas varētu būt arī par kaut ko šādu, ļoti labprāt. Tikpat labi, mēs arī ik pa laikam rādām arī filmas, kāpēc gan lai mēs neparādītu kaut kādas filmas šeit. Principā jebkādā tādā mums iespējamā veidā” (izklaides pasākumu vadītājs).

Noslēgumā jāatzīmē, ka pētījumā intervētie eksperti bija vienprātīgi un uzskatīja, ka tieši sabiedrības izglītošana ir ilgtermiņa risinājums un, nenoliedzami, efektīvākā rīcība narkotiku izplatības samazināšanā, jo pašreizējā sodu sistēma mūsu valstī narkotisko vielu lietošanas un izplatīšanas ierobežošanā jau ir pietiekami stingra.

4. Atkarību izraisīto vielu lietošana izklaides vietās: izplatība, uzsākšana un attieksme

4.1. Izklaides vietu un to apmeklētāju raksturojums

Abu iepriekšējo izklaides vietās (2001. un 2008. gadā) veikto pētījumu pieredze liecināja, ka, lai motivētu respondentus atklātai sarunai un iegūtu informāciju par tik sociāli sensitīviem jautājumiem kā alkohola, narkotiku lietošana, nepārvērtējama nozīme ir pārdomātai un metodoloģiski pareizai aptaujas organizācijai (intervētāju izvēle, fleksibla intervētāju darba koordinācija, intervēšanas vietu un laika izvēle u.tml.). Līdzīgi kā iepriekšējos pētījumos, aptaujas „lauka darbu” veica tikai gados jauni intervētāji – jaunieši, kuri paši apmeklē klubus un jūtas psiholoģiski iederīgi šajā vidē. Tieši šī pieredze ļauj intervētājiem izveidot labāku kontaktu ar klubu apmeklētājiem, iegūt patiesāku un ticamāku informāciju.

Jauniešu vidū, tāpat kā jebkurā citā vecuma grupā, ir izplatīti dažādi paradumi, varētu teikt – tradīcijas klubu, izklaides vietu un pasākumu izvēlē un apmeklēšanā. Daļa jauno cilvēku apmeklē vienu un to pašu klubu vai bāru, citi savukārt iecienījuši vairākas līdzīga tipa izklaides vietas, bet ir arī tādi jaunieši, kuri cenšas gūt pēc iespējas daudzveidīgāku pieredzi, apmeklē dažādas atpūtas vietas atkarībā no garastāvokļa, draugu kompānijas utt. Šīs aptaujas mērķgrupu veidoja cilvēki, kuri vakarā uzturējās un atpūtās konkrētās, pētījuma izlasē iekļautās, izklaides vietās. Šajā sakarā nepieciešams uzsvērt, ka realizētās izlases apjoms un veids sniedz pētniekiem ticamus datus, kas ļauj nu jau plašākā laika perspektīvā analizēt tendences psihoaktīvo vielu lietošanā, izdarīt secinājumus par vielu lietošanas modeļiem izklaides vietās, bet **nedod iespēju gūtos rezultātus attiecināt nedz uz visu jauniešu kopumu atbilstošajā vecuma grupā, nedz uz visiem jauniešiem, kuri izklaidējas ārpus mājas.** Šādiem mērķiem kalpo citi pētījumi, kas veikti, bāzējoties uz nacionāla mēroga reprezentatīvām izlasēm.

Realizētās aptaujas izlases raksturojums pēc sociāli demogrāfiskām pazīmēm sniedz iespēju ieskicēt izklaides vietu apmeklētāja portretu un zināmā mērā spriest par stabilitāti vai izmaiņām izklaides vietu apmeklētāju grupā. Protams, līdzīgi kā iepriekšējos pētījumos, izklaides vietu apmeklētāju grupu veido pārsvarā jauni cilvēki. Tomēr jāsecina, ka jau 2008. gadā salīdzinājumā ar 2000. gadu sākumu bija novērojama tendence, ka nedaudz pieaug apmeklētāju

vecums un mazinājies to apmeklētāju skaits, kuri vēl nebija sasnieguši 18 gadu vecumu. 2012. gada izklaides vietu pētījumā aptverto respondentu vecums pēc vidējiem rādītājiem ir vēl vairāk pieaudzis. Šīs aptaujas respondenti ir vecumā no 16 līdz 56 gadiem, tomēr uzreiz jāpiebilst, ka gan gados jaunāko, gan vecāko respondentu skaits ir statistiski nenozīmīgs: respondenti līdz 18 gadu vecumam veido 1% (2008. gadā tas veidoja 6%) no aptaujātajiem, savukārt vecāki par 33 gadiem ir tikai 6 respondenti, kas veido 0,5% aptaujāto kopuma. Bet, kā jau minēts, kopumā, salīdzinot vidējos rādītājus, ir pieaudzis izklaides vietu apmeklētāju vecums. Vidējais aptaujāto vecums šobrīd ir 22 gadi, bet visbiežāk apmeklētāju vidū sastopami 21 gadu veci jaunieši (modālais vecums, kas nozīmīgi pieaudzis salīdzinājumā ar 2008. gada rezultātiem, kad apmeklētāju vecuma *moda* bija 19 gadu).

Sacītais liek secināt, ka kopš 2000. gada vismaz Rīgā un valsts nozīmes pilsētās, ko reprezentē Daugavpils un Liepāja un šogad arī Jelgava un Valmiera, vērojama stabila tendence – pieaug klubu un populārāko izklaides vietu apmeklētāju vecums. Iespējams, tam ir vairāki iemesli:

- pastiprinātās kontroles dēļ samazinājies nepilngadīgo skaits, kuri vēlās vakara stundās uzturas izklaides vietās;
- mainās izklaides paradumi jaunāka vecuma jauniešu grupās – iespējams, šie jaunieši izvēlas tikai atsevišķas, noteikta tipa izklaides vietas, biežāk pulcējas un izklaidējas neformālos pasākumos, piemēram, mājas tsiņos, privātos pasākumos.

4.1.1. tabula. Respondentu sadalījums pēc galvenajām sociāli demogrāfiskajām pazīmēm (%)

Pazīme		%
Dzimums	Vīrieši	51
	Sievietes	49
Vecuma grupa	Līdz 20 gadiem	29
	No 21 līdz 24 gadiem	48
	25 gadi un vecāki	23
Tautība	Latvieši	73
	Krievi	21
	Citas tautības	4
Izglītība	Nepabeigta pamatizglītība/pamatizglītība	5
	Pamatizglītība	4
	Vispārējā vidējā	24
	Vidējā profesionālā	16
	Nepabeigta augstākā (vismaz 2 gadi)	28
	Augstākā (BA, MA)	23
Nodarbinātība	Uzņēmējs	3
	Strādā algotu darbu	30
	Strādā īslaicīgā, gadījuma rakstura darbā	5
	Strādā algotu darbu un mācās skolā/ augstskolā	18
	Mācās skolā/augstskolā, algotā darbā nestrādā	36
	Nestrādā un nemācās	5
	Reģistrēts bezdarbnieks	1
Ģimenes statuss	Neprecējies (nedzīvo ar pastāvīgu partneri)	71
	Precējies	6
	Dzīvo ar partneri	20
	Šķiries	1

Salīdzinot Rīgas un citu pilsētu izklaides vietu apmeklētājus pēc vecuma, ārpus Rīgas izklaides vietas apmeklē vidēji gados jaunāki, t.i., apmeklētāju vidū ir lielāks jauniešu īpatsvars vecumā līdz 20 gadiem (atbilstoši Rīgā – 25%, ārpus Rīgas – 37%).

Aptaujāto vidū 51% bija vīrieši un 49% sievietes, kopumā 72% latviešu, bet 28% – citu tautību jaunieši. Atbilstoši vecuma grupām mainās arī klubu apmeklētāju sociālais portrets. Lielai daļai jauniešu ir nepabeigta augstākā

(28%) vai augstākā izglītība (23%), savukārt vairāk nekā trešdaļai – vidējā vai vidējā profesionālā izglītība (atbilstoši 24% un 16%), bet tikai 5% ir pamata vai nepabeigta pamatizglītība. Atbilstoši nodarbinātības statusam trešā daļa (33%) jauniešu strādā algotu darbu vai ir uzņēmēji, nedaudz vairāk nekā trešdaļa (36%) mācās skolā vai augstskolā, bet 18% savieno darbu ar mācībām.

Strādājošiejauniešivisbiežāknodarbinātiapkalpojošās sfērā. Aptaujātie augstāko izglītību visbiežāk strādā tādās profesijās kā programmētāji, datorspeciālisti, banku vai finanšu sektora darbinieki, projektu vadītāji, otru lielāko grupu veido apkalpojošā sfērā strādājošie – pārdevēji, viesmīļi, administratori, jauno vīriešu vidū biežāk minētās profesijas – celtnieki, autoatslēdznieki. To jauniešu daļa, kuri nestrādā un nemācās, ir neliela – 5%. Kopā ar vecākiem dzīvo 41% jauno cilvēku, 27% aptaujāto dzīvo ar savu dzīvesbiedru vai partneri (no tiem 6% reģistrētā laulībā, 20% dzīvo kopā ar partneri).

4.2. Jauniešu brīvā laika pavadīšana un izklaide

Brīvā laika pavadīšanas veidus cilvēki lielākoties izvēlas, ņemot vērā tādus faktorus kā intereses un hobiji, brīvā laika daudzums un bieži vien – arī pieejamie finansiālie resursi, attiecīgajā sociāldemogrāfiskajā grupā (noteiktā vecuma grupā, sociālajā slānī u.tml.) – valdošās tendences un brīvā laika aktivitāšu piedāvājums dzīvesvietas tuvumā.

4.2.1. tabula. Brīvā laika pavadīšanas veidi atkarībā no izklaides vietu apmeklēšanas biežuma (%)

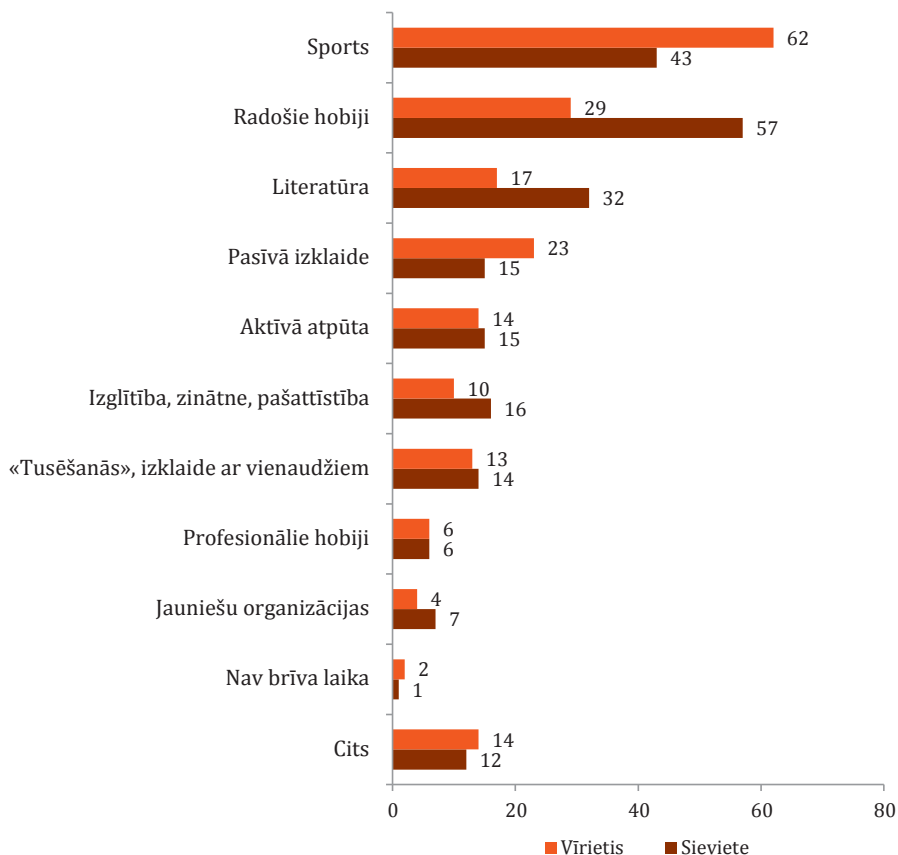
	Apmeklē izklaides vietas vismaz reizi nedēļā	Apmeklē izklaides vietas retāk nekā reizi nedēļā	Kopā
Sports	50	55	53
Radošie hobiji	40	45	43
Literatūra	22	25	24
Pasīvā izklaide	21	17	19
Aktīvā atpūta, atpūta pie dabas	12	16	15
„Tusēšanās”, izklaide ar vienaudžiem	13	13	13
Izglītība, zinātne, pašattīstība	13	12	13
Profesionālie hobiji	5	7	6
Jauniešu organizācijas	5	5	5

	Apmeklē izklaides vietas vismaz reizi nedēļā	Apmeklē izklaides vietas retāk nekā reizi nedēļā	Kopā
Nav brīva laika	2	<1	1
Cits	15	12	13

4.2.1. tabulā apkopoti izplatītākie jauniešu brīvā laika pavadīšanas veidi un salīdzināta to popularitāte starp regulāriem un neregulāriem izklaides vietu apmeklētājiem, ar mērķi noskaidrot, vai naktsklubu un citu vēlā vakara izklaides vietu regulāro apmeklētāju izvēles brīvā laika pavadīšanā būtiski atšķiras no tiem jauniešiem, kuri uz šādām izklaides vietām dodas retāk. Kā liecina pētījuma rezultāti, biežākie brīvā laika pavadīšanas veidi regulāriem klubu apmeklētājiem būtiski neatšķiras no pārējiem jauniešiem, kuri vismaz kādreiz mēdz izklaidēties naktsklubos, bāros vai krodziņos. Regulārie izklaides vietu apmeklētāji caurmērā nedaudz mazāk aizraujas ar sportu, aktīvo atpūtu un dažādiem hobijiem, toties biežāk izvēlas pasīvos izklaides veidus, tādus kā TV pārraižu un videofilmu skatīšanās, mūzikas klausīšanās, datorspēļu spēlēšana un sērfošana internetā.

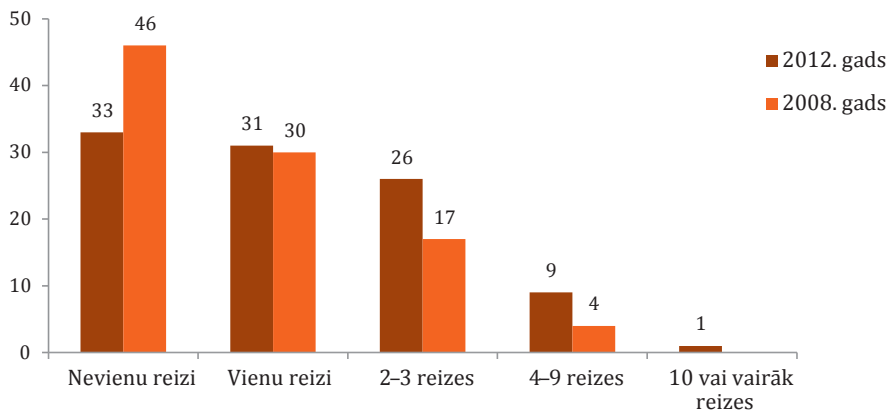
Kopumā aptaujāto jauniešu vidū samērā populāras ir sportiskās aktivitātes, to skaitā riteņbraukšana, slēpošana un ekstrēmie sporta veidi – ar sportu nodarbojas nedaudz vairāk kā puse (53%) jauniešu. Starp sievietēm gan sports ir mazāk populārs brīvā laika pavadīšanas veids nekā vīriešu vidū. Kā redzams 4.2.1. attēlā, ar vismaz vienu sporta veidu brīvajā laikā nodarbojas 43% sieviešu un 62% vīriešu. Savukārt pretēja tendence ir vērojama attiecībā uz radošajiem hobijiem, piemēram, muzicēšanu, dejošanu, skatuves mākslu, dažādiem mākslas un rokdarbu pulciņiem. Ar šādām aktivitātēm sievietes nodarbojas gandrīz divas reizes vairāk nekā vīrieši (attiecīgi 57% pret 29%). Tāpat arī lasīšana un rakstniecība, tai skaitā *blogošana* interneta vidē, ir ievērojami populārāka nodarbe tieši sieviešu vidū. Runājot par izmaiņām salīdzinājumā ar 2008. gadā veikto pētījumu, dati liecina, ka pēdējos gados ir divkāršojies to jauniešu skaits, kuri brīvo laiku pavada, papildinot savas zināšanas, apmeklējot dažādus mācību kursus un garīgi pilnveidojoties, tai skaitā aizraujoties ar filozofiju, meditāciju, jogu un tamlīdzīgām nodarbēm. Pirms četriem gadiem šādus brīvā laika pavadīšanas veidus nosauca 6% jauniešu, bet pašlaik, spriežot pēc pētījuma datiem, šādi zināmu daļu sava brīvā laika pavada jau 13% izklaides vietas apmeklējošo jauniešu.

4.2.1. attēls. Brīvā laika pavadīšanas veidi dzimumu griezumā (%)

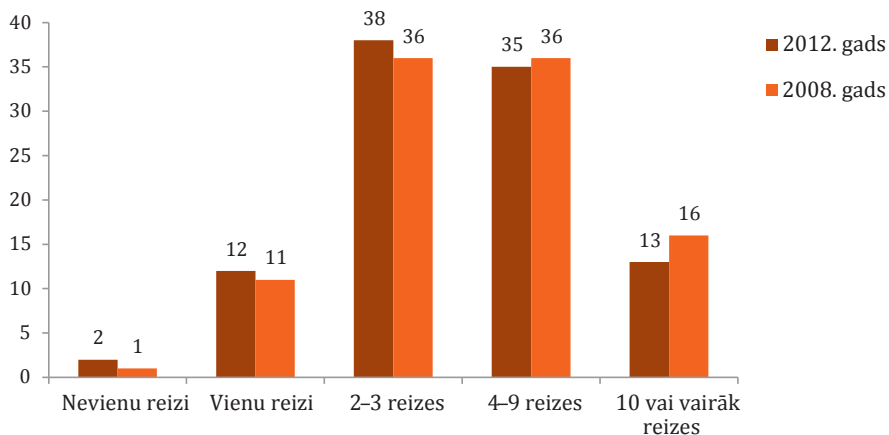
Runājot par izklaides vietu apmeklēšanas biežumu, pētījuma rezultāti liecina, ka pēdējos gados jaunieši sākuši biežāk apmeklēt kultūras pasākumus – teātra un operas izrādes, kā arī koncertus (sk. 4.2.2. attēlu). Vismaz vienu reizi pēdējo 8 nedēļu laikā šāda veida pasākumus ir apmeklējušas divas trešdaļas (67%) respondentu, kas ir par 13 procentiem vairāk nekā 2008. gadā. Savukārt 10% aptaujāto jauniešu izteikušies, ka šādus pasākumus viņi pēdējo 8 nedēļu laikā apmeklējuši vismaz 4 reizes, tātad caurmērā vismaz reizi 2 nedēļās.

4.2.2. attēls. Teātra, operas un koncertu apmeklējumu skaits pēdējās 8 nedēļās, salīdzinot ar 2008. gadu (%)

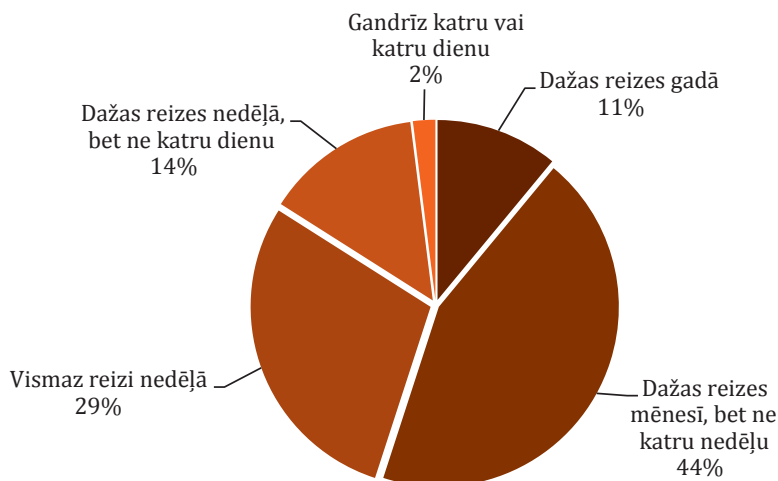
Nedaudz citāda aina ir vērojama kafejnīcu, restorānu, bāru un klubu apmeklēšanas biežumā (4.2.3. attēls) – šajā ziņā jauniešu ieradumi nav būtiski mainījušies. Faktiski pēdējo 4 gadu laikā minēto izklaides vietu apmeklēšanas biežums ir pat nedaudz samazinājies. Vismaz 4 reizes, tātad reizi nedēļā vai vairāk, ēdināšanas iestādes, bārus un klubus ir apmeklējusi jau nedaudz mazāk kā puse no visiem respondentiem jeb 48%, kas ir par 4 procentiem mazāk nekā 2008. gadā.

4.2.3. attēls. Dažādu izklaides vietu (kafejnīcu, restorānu, klubu, bāru) apmeklēšanas biežums pēdējās 4 nedēļās (%)

Fokusējot uzmanību tieši uz naktsklubu, bāru un citu ar nakts izklaidēm saistītu iestāžu apmeklēšanu (sk. 4.2.4. attēlu), pēc pašu izklaides vietās sastapto jauniešu teiktā, šādas vietas lielais vairums no viņiem apmeklē biežāk nekā reizi mēnesī (89%), savukārt 16% respondentu to dara vairākas reizes nedēļā.

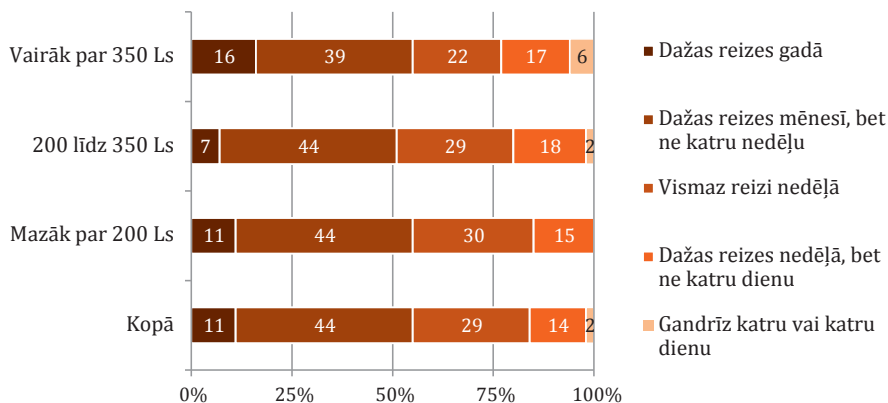
4.2.4. attēls. Naktsklubu, bāru un krodziņu vidējais apmeklēšanas biežums (%)

Tā kā izmaksas, izklaidējoties naktsklubā un bārā lielākoties ir ievērojami augstākas, nekā, piemēram, pavadot laiku ar vienaudžiem mājas ballītē, jauniešu iespējas regulāri apmeklēt naktsklubus bieži vien ir atkarīgas no viņu finansiālās situācijas. Kā liecina 4.2.5. attēlā atspoguļotie dati par izklaides vietu apmeklēšanas biežumu ienākumu kategoriju griezumā, neviens no jauniešiem, kuru ienākumi iepriekšējā mēnesī nesasniedz 200 latu, nav apmeklējis naktsklubus katru vai gandrīz katru dienu, kam visticamākais iemesls ir tieši finanšu trūkums.

Pieaugot ienākumiem, jaunieši biežāk var atļauties izklaidēties naktsklubos un bāros katru vai gandrīz katru dienu, taču tajā pašā laikā starp respondentiem, kuri pārstāv augstāko ienākumu grupu, ir arī ievērojami vairāk tādu, kas dažādu iemeslu dēļ apmeklē šī tipa izklaides vietas tikai dažas reizes gadā. Šie iemesli, visticamāk, ir saistīti ar brīvā laika daudzuma samazināšanos, ģimenes dzīves uzsākšanu un interešu maiņu, pieaugot vecumam, jo respondentu ienākumu apjoms šajā pētījumā spēcīgi korelē ar vecumu. Tādējādi kopumā starp ienākumu apjomu un naktsklubu apmeklēšanas biežumu vai regularitāti statistiski nozīmīga sakarība nav novērojama.

4.2.5. attēls. Naktsklubu, bāru un krodziņu vidējais apmeklēšanas biežums atkarībā no ienākumu apjoma (%)

Lai salīdzinātu jauniešiem pieejamo izklaides vietu izvēli dažādās Latvijas pilsētās, intervijas gaitā jaunieši tika lūgti nosaukt savus iecienītākos naktsklubus, bārus un citas izklaides vietas, kā arī aprakstīt, kādu iemeslu dēļ viņi izvēlas tieši tās. Tā kā aptaujas izlase tika veidota no dažādu tipu un muzikālo formātu klubiem, kuriem ir atšķirīgas mērķauditorijas, Rīgā aptaujāto jauniešu sniegtajās atbildēs vērojama liela dažādība – kopumā galvaspilsētas izklaides vietās intervētie jaunieši minējuši 160 dažādas izklaides vietas, no kurām visbiežāk nosauktās ir atspoguļotas 4.2.2. tabulā.

4.2.2. tabula. Jauniešu iecienītākie naktsklubu Rīgā (%)

	Latvieši	Krievi	Kopā
Pulkvedis	17	7	15
Coyote fly	13	9	13
Just	16	3	13
Nabaklab	10	17	11
La Rocca	2	41	11
Ala	12	2	9
Piens	10	8	9
Shot caffe	11	2	9
Četri balti krekli	11	1	9
Ezītis miglā	10	2	8
Studio 69	2	31	8
HHC	8	6	8
Space dog	8	3	7
Godvil	1	10	3

Visbiežāk galvaspilsētā aptaujātie jaunieši starp savām iecienītākajām nakts izklaides vietām minējuši klubu „Pulkvedim neviens neraksta” (15% no respondentiem Rīgā), kā arī bārus „Coyote Fly” un „Just” (katrs nosaukts 13 procentos Rīgā veikto interviju). Tāpat vismaz desmitā daļa respondentu izklaidējoties mēdz apmeklēt „Nabaklab” (10% latviešu un 17% cittautiešu) un „La Rocca Revolution” (2% latviešu un 41% cittautiešu). „La Rocca Revolution” un „Studio 69” ir divi cittautiešu visbiežāk nosauktie naktsklubi, kuri pamatā ir fokusēti uz krievu tautības auditoriju. Tāpat cittautieši pie savām iecienītākajām izklaides vietām bieži min arī naktsklubu „Godvil” (10% cittautiešu respondentu), kas latviešu anketās parādās retāk nekā vienā procentā gadījumā. Savukārt „Just”, „Folkklubs Ala”, „Shot Cafe” un „Četri balti krekli” ir izklaides vietas, kuras pamatā iecienījuši latviešu jaunieši, bet cittautieši, kā liecina pētījuma rezultāti, tās apmeklē daudz retāk.

Tiesa, runājot par Rīgas populārākajiem naktsklubiem, jāuzsver, ka iepriekš aprakstītie pētījuma rezultāti ir izmantojami vienīgi, lai gūtu ieskatu atšķirībās starp dažādām sociāldemogrāfiskajām grupām piedāvātajām izklaides iespējām Rīgā un nekādā ziņā nevar tikt uzskatīti par klubu popularitātes objektīvu atspoguļojumu, jo, pirmkārt, izlases apjoms nav pietiekams šāda veida secinājumiem, otrkārt, daži klubi atteicās piedalīties kvantitatīvajā aptaujā, kas būtiski ietekmē uz šo jautājumu sniegtās atbildes, un, treškārt, tā kā interviju skaita sadalījums pa izklaides vietām ir balstīts uz pētnieku novērojumiem, nevis uz precīziem datiem par to apmeklētību, šī pētījuma kontekstā gūtie rezultāti var ievērojami atšķirties no reālās izklaides vietu apmeklētības un popularitātes.

Jauniešiem ir daudz dažādu kritēriju, pēc kuriem viņi izvēlas vietas, kur pavadīt savu brīvo laiku. Jautāti par svarīgākajiem iemesliem, kuru dēļ viņi apmeklē pašu nosauktās izklaides vietas, vairums Latvijas lielāko pilsētu izklaides vietu apmeklētāju min ar sabiedrību un socializēšanos saistītus faktorus (skat. 4.2.6. attēlā atbildes „Sabiedrība – jautrība, iepazīšanās” un „Sabiedrība – draugi, drošība”). Daži jauniešu sniegto atbilžu piemēri norāda uz iespēju iepazīties ar jauniem cilvēkiem, satikt draugus, gaumei atbilstošu publiku izklaides vietā. Šos kritērijus var nosacīti iedalīt divās daļās – kluba piesaistītās publikas raksturojums, kas saistās ar jautrību, iepazīšanos un „atrašanos lielā barā” (šādas atbildes minēja 37% respondentu), un faktori, kuri veicina drošību (22%), t.i., zināmu, sabiedrības drošību neapdraudošu cilvēku, kā arī draugu un paziņu, to skaitā pazīstamu kluba darbinieku klātbūtne. Pie šī veida kritērijiem tika pieskaitītas arī ar etniskajiem aizspriedumiem saistītās atbildes, tādas kā „nav ārzemnieku” un „nav krievu” (abas atbildes <1%).

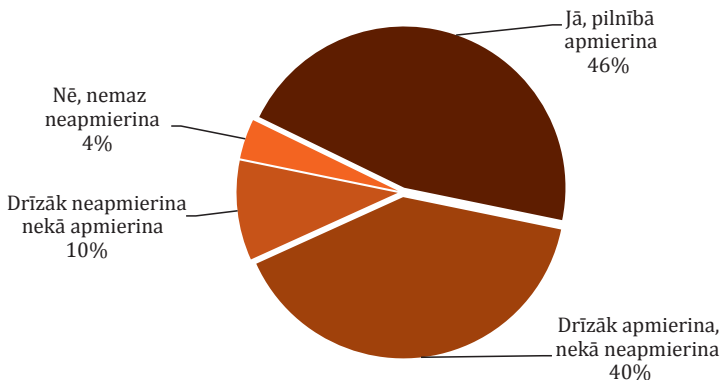
4.2.6. attēls. Iemesli, kādēļ jaunieši apmeklē pašu minētās izklaides vietas (%)

Aptaujas rezultāti apstiprina arī dzīšanu pašu izklaides vietu īpašnieku un vadītāju teikto, ka jauniešiem naktsklubu izvēlē ļoti svarīga ir kluba radītā atmosfēra un telpu iekārtojums (minējuši kopumā 43% respondentu), kā arī izvēlētais muzikālais noformējums (34%). Izklaides vietā atskaņotā mūzika Latvijas naktsklubu un bāru apmeklētājiem pēdējo četru gadu laikā ir kļuvusi ievērojami svarīgāka, ar mūziku saistīto atbildi īpatsvaram pieaugot par 12%, kas norāda uz tendenci jauniešiem arvien precīzāk definēt savu muzikālo gaumi un izvēlēties tai atbilstošas izklaides vietas.

Tāpat ir acīmredzami pieaugusi finansiālo faktoru nozīme izklaides veida un vietas izvēlē. Pirms četriem gadiem ar cenām saistītos izklaides vietu izvēles kritērijus minēja 6% respondentu, bet šobrīd tādi faktori kā „bezmaksas ieeja”, „lēts alkohols” un „laimīgās stundas” ir svarīgi jau 15 procentiem jauniešu.

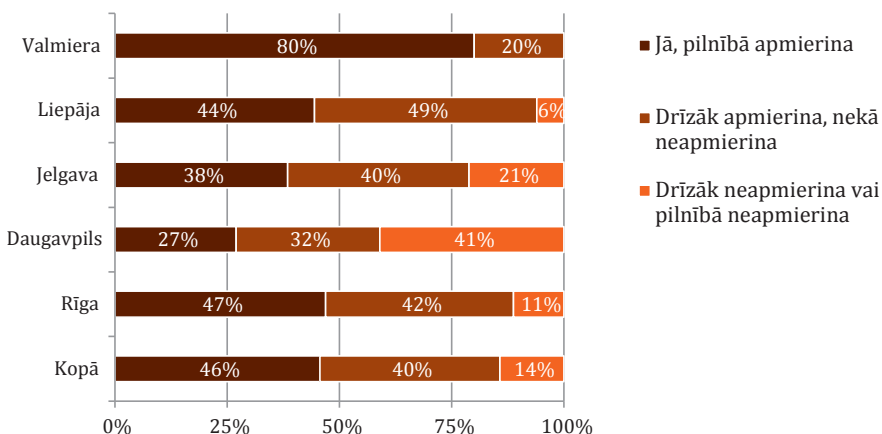
4.2.7. attēls. Apmierinātība ar izklaides iespējām savā pilsētā (%)

Pētījumā iegūtie dati liecina, ka vairums Latvijas lielākajās pilsētās dzīvojošo jauniešu ir apmierināti ar izklaides iespējām savā dzīvesvietā (4.2.7. attēls). 46% respondentu izteikušies, ka viņus pilnībā apmierina pieejamās izklaides iespējas, bet neapmierināts vai drīzāk neapmierināts ar savā pilsētā piedāvātajām izklaides iespējām ir katrs septītais aptaujātais bāru vai klubu apmeklētājs jeb 14% respondentu.

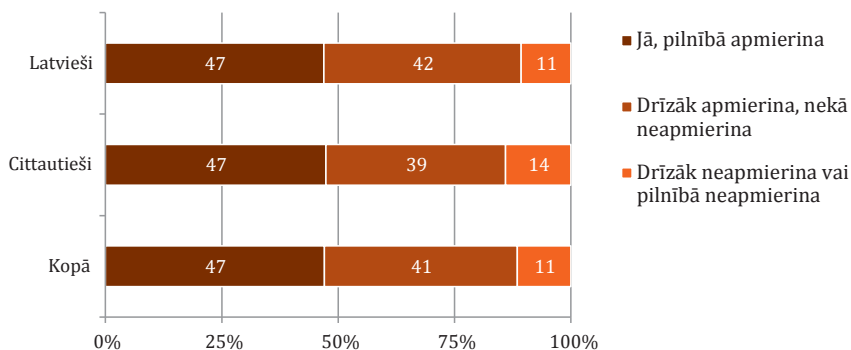
Visvairāk izklaides iespējas apmierina valmieriešus, kuri 80 procentos interviju pauda, ka ir pilnībā apmierināti, un šo jauniešu viedoklim zināmā mērā pievienojās arī pārējie 20%, kurus izklaides iespējas Valmierā drīzāk apmierina nekā neapmierina (sk. 4.2.8. attēlu). Turpretī Daugavpilī apmierināti vai drīzāk apmierināti ar izklaides iespējām bija tikai 3 no katriem pieciem respondentiem jeb 59 %.

4.2.8. attēls. Apmierinātība ar izklaides iespējām dažādās Latvijas pilsētās (%)

Aplūkojot Rīgas izklaides vietu apmeklētājus tautību griezumā, izrādās, ka krievi un citu etnisko minoritāšu pārstāvji ir gandrīz tikpat lielā mērā apmierināti ar izklaides iespējām kā latvieši, par spīti faktam, ka pēdējos gados savu darbību ir izbeiguši vairāki krievvalodīgo vidū iecienīti klubi, tādi kā „Nautilus”, „Faraons”, „Roxy” un citi. Iespējams, cittautieši Rīgā ir spējuši atrast alternatīvus izklaides veidus, vairāk apmeklējot restorānus, spēļu zāles, aktīvās atpūtas vietas un privātus pasākumus mājokļos vai īrētās telpās.

4.2.9. attēls. Rīgas izklaides vietu apmeklētāju apmierinātība ar izklaides iespējām galvaspilsētā tautību griezumā (%)

4.3. Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība

Alkohols

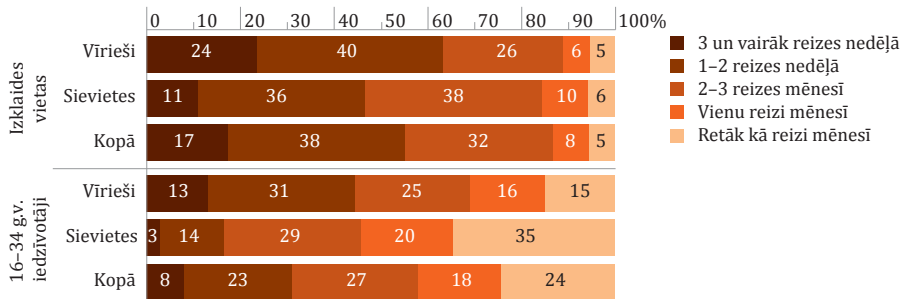
Praktiski visi izklaides vietu apmeklētāji klasificējami kā alkohola lietotāji jeb tādi, kas alkoholu lietojuši pēdējo 12 mēnešu laikā. Pētījuma dati rāda, ka 1,2% izklaides vietu apmeklētāju pēdējā gada laikā nav lietojuši alkoholiskos dzērienus, savukārt absolūtais vairākums respondentu (94%) alkoholu lieto reizi mēnesī vai biežāk. Visbiežāk norādītais alkohola lietošanas biežums ir 1–2 reizes nedēļā (sk. 4.3.1. attēlu).

Statistiski nozīmīgi atšķiras izklaides vietas apmeklējošo vīriešu un sieviešu alkohola lietošanas biežums – 64% vīriešu salīdzinājumā ar 47% sieviešu alkoholu lieto reizi nedēļā vai biežāk.

Vēl izteiktākas dzimumu atšķirības vērojamas, salīdzinot izklaides vietu apmeklētāju dzeršanas biežumu ar 2011. gadā veiktās 15–64 gadus vecu iedzīvotāju aptaujas datiem par atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatību (S. Sņikere et al, 2012). Tā, piemēram, 16–34 gadus vecu iedzīvotāju vidū 44%

vīriešu lieto alkoholu biežāk nekā reizi nedēļā, savukārt sieviešu vidū šādas lietošanas paradumus norādījušas 17%. Līdz ar ko arī šajā pētījumā iegūtā informācija apstiprina pētnieku secināto, ka sieviešu vidū alkohola lietošana ir ievērojami vairāk koncentrēta noteiktās grupās un viena no šīm grupām ir izklaides vietu apmeklētājas (S. Sņikere et al, 2012).

4.3.1. attēls. Izklaides vietu apmeklētāju un 2011. gadā veiktās iedzīvotāju aptaujas par alkohola lietošanas biežumu salīdzinājums pēc dzimuma (% no alkoholu pēdējā gada laikā lietojušiem)

Salīdzinot 2012. gada un 2008. gada izklaides vietu pētījumu rezultātus, secināms, ka, lai arī 2012. gada pētījumā iekļautas vairāk pilsētas nekā 2008. gadā, alkohola lietošanas biežums praktiski neatšķiras un reizi nedēļā vai biežāk alkoholu lietojošo īpatsvars ir 55% kā 2008. gada, tā 2012. gada pētījumā (Koroļeva, Kārklīņa, Sņikere, Mieriņa, 2008). Būtiskas atšķirības alkohola lietošanas biežumā nav vērojamas ne vīriešu, ne sieviešu vidū.

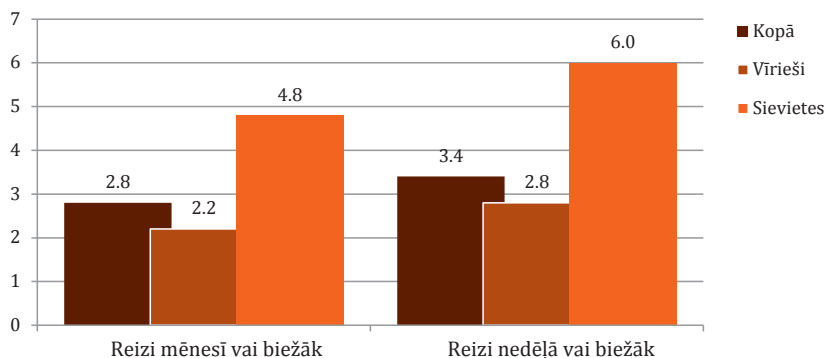
Ja alkohola lietošanas biežums *per se* nav viennozīmīgs rādītājs, jo daļa respondentu alkoholu nelieto pārmērīgi un būtisku kaitējumu savai veselībai vai apkārtējiem nenodara, tad riskanta alkohola (vienā lietošanas reizē 60 un vairāk gramu absolūtā alkohola) lietošana var norādīt uz kaitīgiem alkohola lietošanas paradumiem.

Tomēr šī pētījuma dati neliecina, ka izklaides vietu apmeklētāji ir sabiedrības grupa, kas alkoholu lieto mēreni. Ja 2011. gadā veiktās iedzīvotāju aptaujas dati rādīja, ka alkoholu riskantā veidā lietojuši 43% 15-64 gadus vecu iedzīvotāju un 47% 16-34 gadus vecu iedzīvotāju, tad šādu daudzumu alkohola vismaz vienu reizi pēdējā gada laikā dzēruši praktiski visi jeb 94% izklaides vietu apmeklētāju. Sievietes nedaudz retāk kā vīrieši norādījušas, ka vienā iedzeršanas reizē lietojušas šādu alkohola daudzumu, attiecīgi 97% vīriešu un 92% sieviešu alkoholu riskantā veidā lietojuši vismaz vienu reizi pēdējā gada laikā.

Diezgan regulāri jeb vismaz reizi mēnesī alkoholu riskanti lieto divas trešdaļas jeb 69% izklaides vietu apmeklētāju. Arī šajā rādītājā vērojamas būtiskas dzimumu atšķirības – vismaz reizi mēnesī riskanti mēdz iedzert 78% vīriešu un 60% sieviešu ($\chi^2=28,551$; $df=1$; $p<0,001$).

Salīdzinot ar tā paša vecuma iedzīvotājiem kopumā, secināms, ka riskanta alkohola lietošana reizi mēnesī vai biežāk ir 2,8 reizes izplatītāka izklaides vietu apmeklētāju vidū (attiecīgi 69% un 25%). Reizi nedēļā un biežāk alkoholu riskanti lieto 30% izklaides vietu apmeklētāju salīdzinājumā ar „tikai” 9% 16–34 gadus vecu Latvijas iedzīvotāju kopumā. Dzimumu griezumā šīs atšķirības ir vēl izteiktākas – izklaides vietas apmeklējošo sieviešu vidū iknedēļas riskanta alkohola lietošana ir 6 reizes izplatītāka nekā tā paša vecuma iedzīvotāju vidū novērotā (attiecīgi 19% un 3%), savukārt vīriešu vidū iknedēļas riskanta alkohola lietošana ir „tikai” 2,8 reizes izplatītāka izklaides vietu apmeklētāju vidū (attiecīgi 41% un 14%) (sk. 4.3.2. attēlu).

4.3.2. attēls. Riskantas alkohola lietošanas izplatības izredžu attiecība izklaides vietās salīdzinājumā ar iedzīvotājiem kopumā, nesamērota izredžu attiecība (OR)

Pētījuma dati rāda, ka aptuveni katrs ceturtais (25%) jaunākās vecuma grupas (jaunāki par 21 gadu) respondentu riskanti lieto alkoholu vismaz reizi nedēļā. Šādi norāda arī 27% 25 gadus vecu un vecāku respondentu. Savukārt, bieža riskanta alkohola lietošana visizplatītākā ir 21–24 gadus vecu izklaides vietu apmeklētāju vidū jeb aptuveni katrs trešais (35%) lieto alkoholu lielos daudzumos ik nedēļu.

Riskanta alkohola lietošana (reizi nedēļā un biežāk) ir izplatītāka izklaides vietu regulāru apmeklētāju vidū. Tā, piemēram, reizi nedēļā vai biežāk riskanti alkoholu lieto gandrīz puse (44%) izklaides vietu regulāro apmeklētāju salīdzinājumā ar 19% tādu izklaides vietu apmeklētāju, kuri tās apmeklē retāk kā reizi nedēļā.

Vidēji izklaides vietu apmeklētājs alkoholu lieto 79 dienas gadā (92 dienas vīrieši un 65 dienas sievietes). Līdzīgi kā iepriekš aprakstītie rādītāji, arī alkohola lietošanas dienu skaits augstāks ir izklaides vietu apmeklētāju vidū salīdzinājumā ar tā paša vecuma iedzīvotājiem, kuri alkoholu vidēji lietojuši 57 dienas (vīrieši 76 dienas un sievietes 37 dienas) pēdējā gada laikā.

Aprēķināts, ka riskantā veidā izklaides vietu apmeklētāji dzēruši 46 dienas salīdzinājumā ar 16 dienām tā paša vecuma iedzīvotāju vidū novērotā. 4.3.1. tabulā atspoguļots alkohola lietošanas un riskanto alkohola lietošanas dienu skaits sieviešu un vīriešu vidū.

4.3.1. tabula. Alkohola lietošanas un riskantas iedzeršanas dienu skaits vīriešu un sieviešu vidū

	Kopā		Vīrieši		Sievietes	
	Alkohola lietošanas dienas	Riskantas dzeršanas dienas	Alkohola lietošanas dienas	Riskantas dzeršanas dienas	Alkohola lietošanas dienas	Riskantas dzeršanas dienas
15–64 gadus veci iedzīvotāji	54	18	79	30	31	5
16–34 gadus veci iedzīvotāji	57	16	76	24	37	7
Izklaides vietu apmeklētāji	79	46	92	59	65	31

Kā norādīts pētījumā „Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība iedzīvotāju vidū”, starp sievietēm alkohola lietošana ir koncentrētāka noteiktās sieviešu grupās (S. Sņikere et al, 2012), respektīvi, kopumā sievietes alkoholu lieto mazāk nekā vīrieši, tomēr atsevišķas grupas dzer tikpat daudz vai vairāk kā vīrieši. Minētais pētījums rāda, ka izklaides vietas apmeklējošās sievietes ir viena no šīm grupām, jo visi alkohola lietošanas rādītāji vairākkārtīgi pārsniedz iedzīvotāju aptaujās novērotos alkohola lietošanas līmeņus.

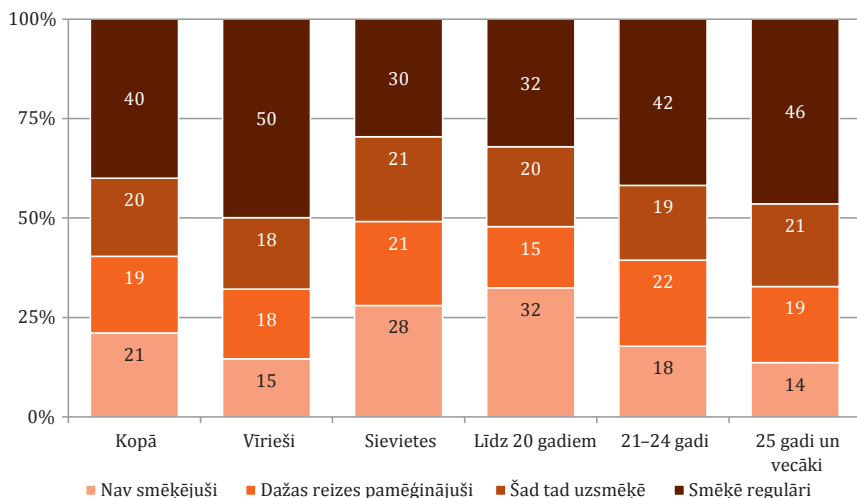
Smēķēšana

Atbilstoši respondentu sniegtajām atbildēm 21% izklaides vietu apmeklētāju klasificējami kā nesmēķētāji jeb tādi, kas dzīves laikā nav smēķējuši cigaretes, cigārus, pīpi vai ūdenspīpi. 19% ir tādu, kas pamēģinājuši dažas reizes dzīvē, taču smēķēšanu nav uzsākuši, 20% šad tad uzsmēķē, taču izklaides vietu apmeklētāju vidū skaitliski lielākā grupa jeb 40% ir regulāri smēķētāji.

Analizējot datus dzimumu griezumā, vērojamas statistiski nozīmīgas atšķirības. Dati rāda, ka 28% sieviešu un tikai 14% vīriešu dzīves laikā nav

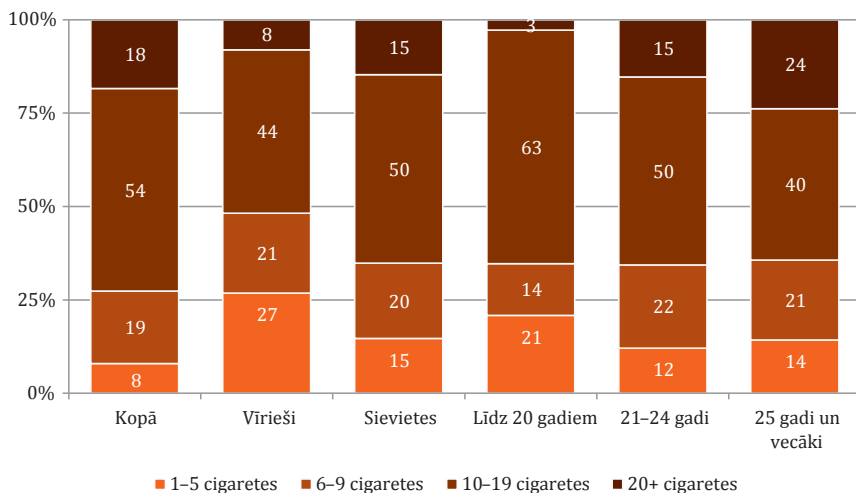
smēķējuši, savukārt 50% vīriešu un 30% sieviešu smēķē regulāri (sk. 4.3.3. attēlu). Atšķirības vērojamas arī vecuma grupās – jaunākiem respondentiem smēķēšanas pieredze dzīves laikā vērojama retāk nekā vecākiem izklaides vietu apmeklētājiem.

4.3.3. attēls. Smēķēšanas izplatība dažādu grupu izklaides vietu apmeklētāju vidū (%)

Regulāro smēķētāju vidū visbiežāk minētais dienas laikā izsmēķēto cigarešu skaits ir 10 cigaretes. 1–5 cigaretes dienā izsmēķē 8% regulāro smēķētāju, 19% izsmēķē 6–9 cigaretes, 54% – 10–19 cigaretes, bet 18% regulāri smēķējošo izklaides vietu apmeklētāju dienas laikā izsmēķē 20 vai vairāk cigarešu. Regulāri smēķējošo sieviešu vidū dienas laikā izsmēķēto cigarešu skaits ir mazāks nekā vīriešu vidū – 48% sieviešu salīdzinājumā ar 27% vīriešu izsmēķē 1–9 cigaretes. Vislielākais skaits regulāri smēķējošo respondentu, kas dienas laikā izsmēķē 20 un vairāk cigarešu, ir 25 gadus vecu un vecāku izklaides vietu apmeklētāju vidū (sk. 4.3.4. attēlu).

4.3.4. attēls. Regulāri smēķējošo dienas laikā izsmēķēto cigarešu skaits (%)

Reizi nedēļā un biežāk izklaides vietas apmeklējušo vidū regulāra smēķēšana ir 1,7 (OR=1,7; 95% T.I. 1,3–2,3; $p<0,001$) reizes izplatītāka nekā grupā, kas izklaides vietas apmeklē retāk nekā reizi nedēļā. Šis efekts saglabājas, arī rezultātus samērojot pēc dzimuma un vecuma.

Pētījumā iekļautā informācija norāda, ka pastāv sakarība starp regulāru smēķēšanu, iknedēļas riskantu alkohola lietošanu un pašreizēju narkotiku lietošanu. Respondentiem, kuri iesaistās noteiktā regulārā atkarības vielu lietošanas nodarbē, ir augstāka varbūtība, ka tie regulāri lietos arī citu vielu (*sk. datu analīzi narkotiku sadaļā*).

Narkotikas

Šajā sadaļā tiks aplūkota izklaides vietu apmeklētāju narkotiku lietošanas pieredze, kā arī salīdzināti galvenie narkotiku lietošanas izplatības rādītāji – narkotiku lietošana dzīves laikā jeb narkotiku pamēģināšana, nesena narkotiku lietošana jeb nelegālo vielu lietošana pēdējo 12 mēnešu laikā, kā arī pašreizēja narkotiku lietošana jeb vielu lietošana pēdējo 30 dienu laikā.

Par nelegālām narkotikām šī pētījuma kontekstā, līdzīgi kā citos Latvijā veiktos pētījumos, tiek uzskatītas šādas vielas: marihuāna, hašišs, amfetamīni, ekstazī, heroīns, opioīdi, kokaīns, kreks, LSD, „magiskās sēnes”.

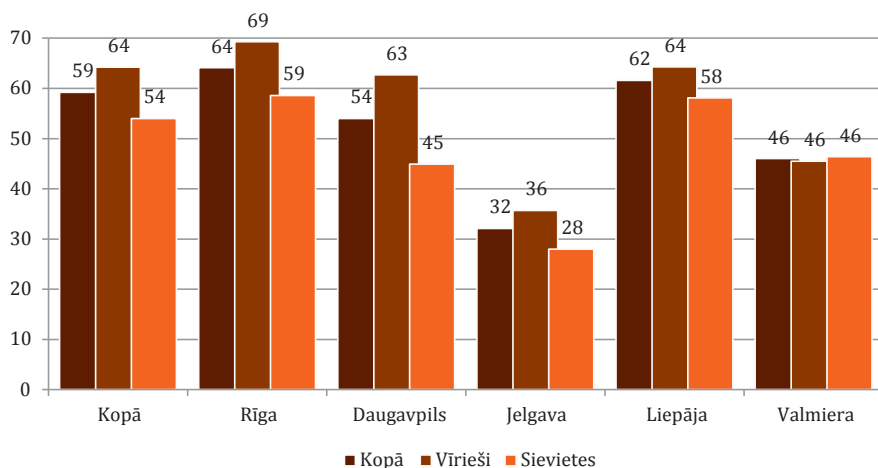
Nodaļā tiks aplūkoti arī jauno psihoaktīvo vielu (piemēram, t.s. *Spice* grupas produkti jeb sintētiskie kanabinoīdi) lietošanu raksturojošie rādītāji.

Narkotiku pamēģināšana

59% aptaujāto klubu apmeklētāju dzīves laikā ir pamēģinājuši kādu no nelegālajām narkotikām. Izklaides vietu apmeklētāji Jelgavā un Valmierā, ievērojami retāk nekā Rīgā, Daugavpilī vai Liepājā aptaujātie, dzīves laikā pamēģinājuši kādu no nelegālajām vielām (sk. 4.3.5. attēlu), kas, iespējams, skaidrojams ar pētījumā iekļauto izklaides vietu specifiku vai arī ar kopumā zemāku narkotiku lietošanas izplatību šajās pilsētās. Interpretējot šīs atšķirības, jāņem vērā arī salīdzinoši nelielais respondentu skaits, kas aptverts pētījumā iekļautajās pilsētās (sk. nodaļu par pētījuma metodoloģiju).

Kopumā 64% vīriešu un 54% sieviešu dzīves laikā ir pamēģinājuši kādu no vielām ($\chi^2=8,695$; $df=1$; $p=0,004$). Šāda tendence vērojama visās pilsētās, izņemot Valmieru, kurā līdzīgs skaits vīriešu un sieviešu dzīves laikā pamēģinājis kādu no iepriekš minētajām vielām.

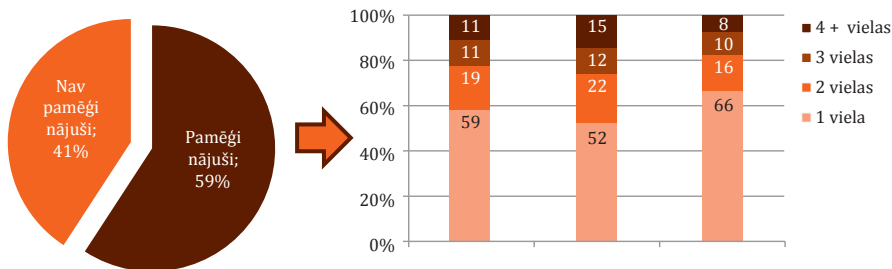
4.3.5. attēls. Narkotiku pamēģināšana pētījumā iekļautajās pilsētās (%)

Aplūkojot narkotiku pamēģināšanas rādītājus dažādās vecuma grupās, statistiski nozīmīgas atšķirības nav novērojamas – vienlīdz daudz izklaides vietu apmeklētāju dzīves laikā pamēģinājuši kādu no nelegālajām vielām. Tā, piemēram, 20 gadus vecu un jaunāku respondentu vidū 54% pamēģinājuši narkotikas, 21–24 gadus veco vidū – 61%, bet 25 gadus vecu un vecāku vidū – 62%.

Lielākā daļa aptaujāto izklaides vietu apmeklētāju ir pamēģinājusi vienu nelegālo vielu – šādi norādījuši 58% respondentu, kuri pamēģinājuši kādu no narkotikām. Divas vielas dzīves laikā lietojuši 19% narkotikas pamēģinājušo, trīs vielas – 11%, bet četras vai vairāk vielu dzīves laikā pamēģinājuši 11% narkotikas pamēģinājušo (sk. 4.3.6. attēlu).

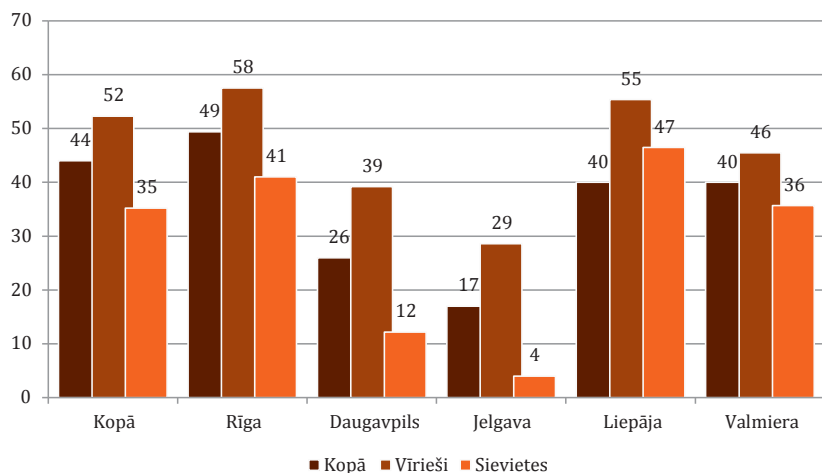
4.3.6. attēls. Dzīves laikā lietoto vielu skaits (% no narkotikas pamēģinājušiem)

Narkotiku nesena lietošana

Nesen jeb pēdējo 12 mēnešu laikā narkotikas lietojuši 44% izklaides vietu apmeklētāju. Līdzīgi kā narkotiku pamēģināšanas ziņā, vīrieši biežāk nekā sievietes pēdējā gada laikā lietojuši kādu no nelegālajām vielām, attiecīgi 52% un 35% ($\chi^2=23,697$; $df=1$; $p<0,001$). Analizējot iegūtos datus pilsētu griezumā, vērojams, ka nesena narkotiku lietošana salīdzinoši augstāka ir Liepājā un Rīgā, nedaudz zemāka Valmierā un ievērojami zemāka Daugavpilī un Jelgavā (sk. 4.3.7. attēlu).

4.3.7. attēls. Narkotiku lietošana pēdējā gada laikā pētījumā iekļautajās pilsētās (%)

Nesena narkotiku lietošana ir nedaudz izplatītāka 21–24 gadus vecu izklaides vietu apmeklētāju vidū (46% narkotikas lietojuši pēdējo 12 mēnešu laikā) un līdzīga jaunākajā un vecākajā vecuma grupā (42%), taču šīs atšķirības nav statistiski nozīmīgas ($p=0,481$).

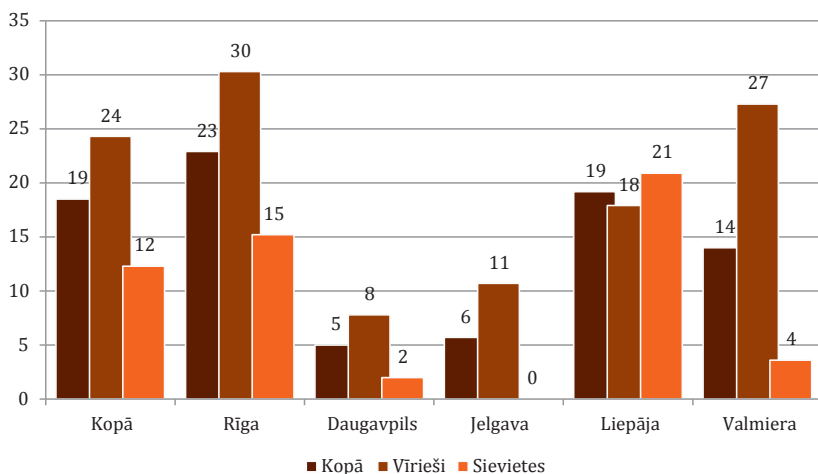
Narkotiku pašreizēja lietošana

Par pašreizējiem narkotiku lietotājiem pētījumos parasti tiek uzskatīti tie, kuri narkotikas lietojuši pēdējā mēneša laikā. Atbilstoši izklaides vietu apmeklētāju sniegtajai informācijai pēdējā mēneša laikā jebkuras narkotikas lietojis aptuveni katrs piektais (19%) izklaides vietu apmeklētājs.

Pētījuma dati rāda, ka divas reizes vairāk izklaides vietas apmeklējušo vīriešu (24%) salīdzinājumā ar sievietēm (12%) pēdējā mēneša laikā lietojuši kādu no nelegālajām vielām ($\chi^2=19,060$; $df=1$; $p<0,001$).

Analizējot iegūtos datus pilsētu griezumā, vērojams, ka nesena narkotiku lietošana salīdzinoši augstāka ir Liepājā un Rīgā, nedaudz zemāka Valmierā un ievērojami zemāka Daugavpilī un Jelgavā (sk. 4.3.8. attēlu).

4.3.8. attēls. Narkotiku lietošana pēdējā mēneša laikā pētījumā iekļautajās pilsētās (%)

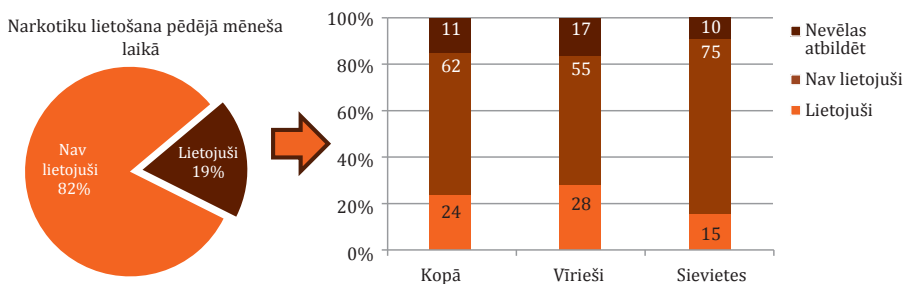
Atšķirībā no narkotiku pamēģināšanas un nesenas narkotiku lietošanas pieredzes pašreizējā narkotiku lietošanā ir vērojamas statistiski nozīmīgas atšķirības pēc aptaujāto vecuma. Visretāk narkotiku lietošanas pieredzi pēdējā mēneša laikā norādījuši respondenti, kas jaunāki par 20 gadiem (12%), savukārt pārējās vecuma grupās (21–24 gadus veci un 25 gadus veci un vecāki) aptuveni katrs piektais (21%) narkotikas lietojis pēdējā mēneša laikā ($\chi^2=9,4$; $df=2$; $p=0,009$).

Jautāti par narkotiku lietošanu intervijas vakarā, 4,4% izklaides vietu apmeklētāju atzina, ka ir lietojuši kādu no vielām, savukārt 7,4% respondentu atteicās atbildēt uz šo jautājumu. Aptaujātie vīrieši ievērojami biežāk nekā sievietes (attiecīgi 6,8% un 1,8% izklaides vietu apmeklētāju) norādīja, ka aptaujas vakarā ir lietota kādu no vielām.

Analizējot tikai tos respondentus, kuri narkotikas lietojuši pēdējā mēneša laikā, secināms, ka no šīs grupas aptuveni katrs ceturtais (24%) tās lietojis [arī] intervijas vakarā. 4.3.9. attēlā atspoguļots respondentu īpatsvars, kuri narkotikas lietojuši intervijas vakarā.

Visbiežāk izklaides vietu apmeklētāju lietotā viela intervijas vakarā bijusi marihuāna (74% lietotāju), aptuveni katrs desmitais lietotājs (9%) intervijas vakarā bija lietojis amfetamīnus, bet 11% lietotāju neminēja, kādu vielu lietojuši šajā vakarā. Pa vienam respondentam bija tādi, kas intervijas vakarā lietojuši kokaīnu un sintētiskos kanabinoīdus jeb t.s. *Spice* produktus.

4.3.9. attēls. Narkotiku lietošana intervijas vakarā (% no jebkuras narkotikas pēdējā mēneša laikā lietojušiem)

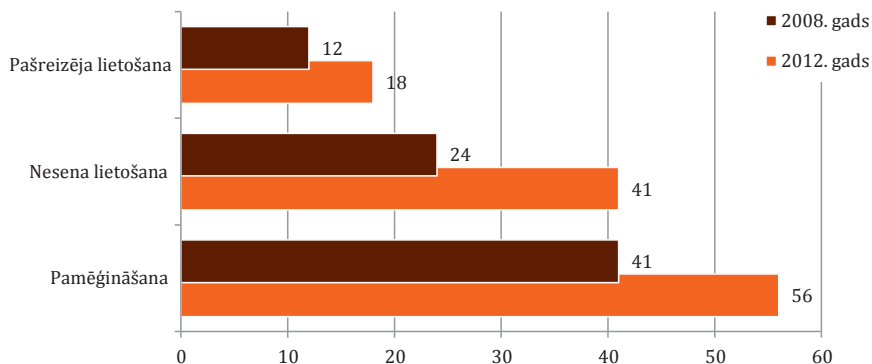
Marihuāna, hašišs

Marihuāna un hašišs ir visbiežāk lietotās vielas ne tikai šajā pētījumā, bet arī iepriekš Latvijā veiktajos pētījumos skolēnu vidū, iedzīvotāju vidū, izklaides vietās un augsta narkotiku lietošanas riska grupu jauniešu vidū (Koroļeva, Kārklīņa, Sniķere, Mieriņa, 2008).

Dzīves laikā marihuānu vai hašišu ir pamēģinājuši vairāk nekā puse (56%) respondentu, savukārt pēdējā gada laikā to lietojuši 41%, bet pēdējā mēneša laikā – aptuveni katrs piektais respondents jeb 18% izklaides vietu apmeklētāju.

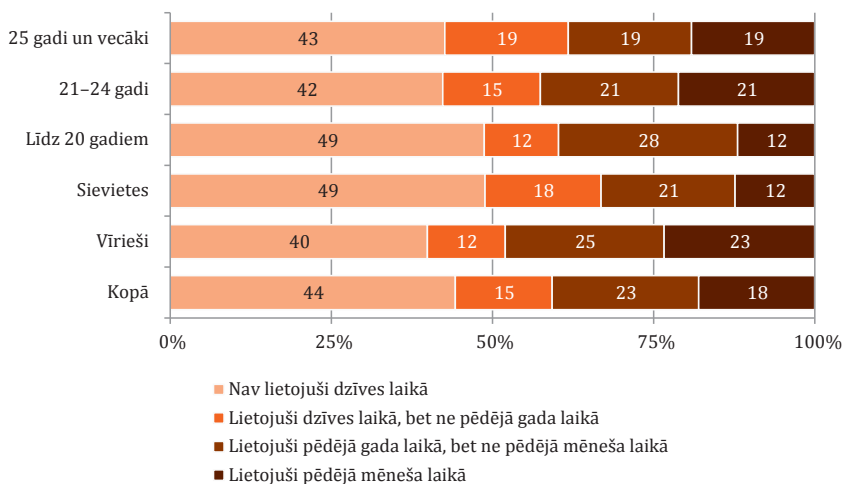
Salīdzinājumā ar 2008. gadā veikto pētījumu izklaides vietās 2012. gada pētījuma dati rāda marihuānas vai hašiša pamēģināšanas, nesenās un pašreizējās lietošanas pieaugošās tendences (sk. 4.3.10. attēlu). Piemēram, 2008. gada pētījuma respondentu vidū 41% bija pamēģinājuši marihuānu vai hašišu, 24% to bija lietojuši pēdējā gada laikā, bet 12% – pēdējā mēneša laikā.

4.3.10. attēls. Marihuānu vai hašišu dzīves laikā pamēģinājušo, pēdējā gada un pēdējā mēneša laikā lietojušo īpatsvars 2008. un 2012. gada pētījumos (%)

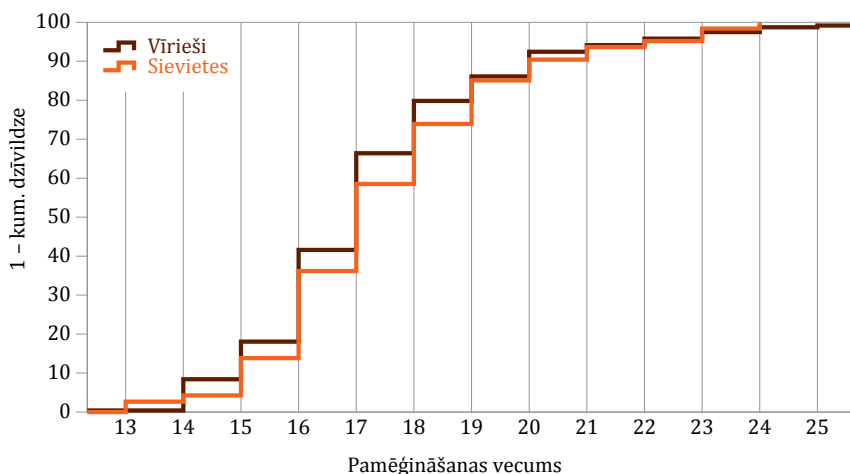
Analizējot datus pēc dzimuma, vērojams, ka vīriešiem marihuānas vai hašiša lietošanas pieredze ir biežāk sastopama nekā sievietēm – attiecīgi 60% un 51% ($\chi^2=6,475$; $df=1$; $p<0,011$). Vecākajā grupā jeb 25 gadus vecu un vecāku respondentu vidū marihuānas vai hašiša lietošanas pieredze dzīves laikā ir augstāka nekā jaunāko respondentu vidū – ja šo vielu dzīves laikā pamēģinājis aptuveni katrs otrais (51%) 20 gadus vecs vai jaunāks respondents, tad 21–24 gadus veco izklaides vietu apmeklētāju vidū šāda pieredze ir 58% un 57% – 25 gadus vecu vai vecāku respondentu.

4.3.11. attēls. Marihuānas vai hašiša pamēģināšana dažādu grupu izklaides vietu apmeklētāju vidū (%)

Izklaides vietu apmeklētāju visbiežāk minētais marihuānas pamēģināšanas vecums ir 16 un 17 gadu – šādi norādījuši attiecīgi 23 un 24 procenti šo vielu pamēģinājušo. 14% marihuānu pamēģinājuši 18 gadu vecumā, bet 10% – 15 gadu vecumā. Analizējot marihuānas pamēģināšanas vecumu vīriešu un sieviešu vidū, vērojams, ka sievietes ne tikai retāk pamēģina šo vielu, bet arī pirmo reizi to dara nedaudz vēlāk kā vīrieši. Tā, piemēram, 66% marihuānu pamēģinājušo vīriešu salīdzinājumā ar 59% sieviešu 17 gadu vecumā to ir jau pamēģinājuši (sk. 4.3.12. attēlu). Atšķirības dzimumu starpā ir izlīdzinājušās aptuveni 20–21 gada vecumā, kad 94% marihuānu vai hašišu pamēģinājušo ir to jau izdarījuši. Ir tikai neliels skaits abu dzimumu aptaujāto (aptuveni 6%), kuri pirmo reizi šo vielu lieto pēc 20–21 gada vecuma sasniegšanas.

4.3.12. attēls. Marihuānas, hašiša pamēģināšanas vecums vīriešu un sieviešu vidū, 1– dzīvildzes funkcija

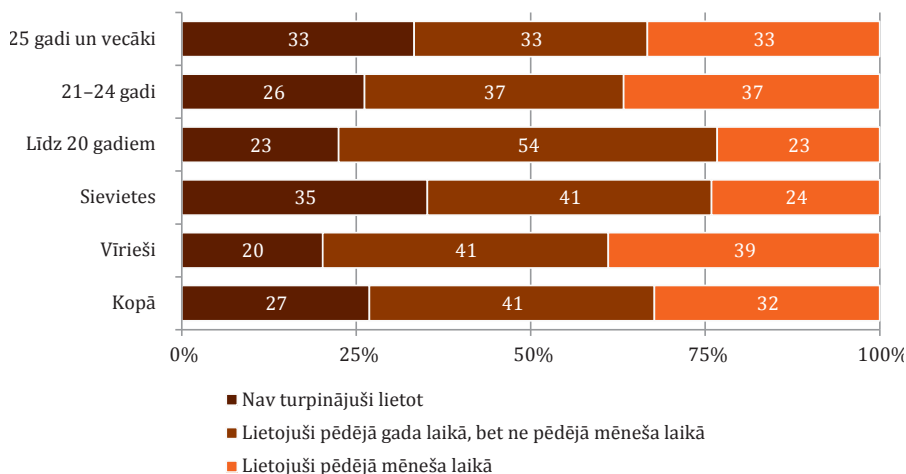

2012. gada pētījuma dati rāda, ka marihuānu nesen jeb pēdējo 12 mēnešu laikā lietojis aptuveni katrs ceturtais (24%) izklaides vietu apmeklētājs. To smēķējis aptuveni katrs otrais (48%) vīrietis un katra trešā (33%) sieviete, kas apmeklē izklaides vietas.

Pētījuma dati ļauj secināt, ka trīs ceturtdaļas (73%) no marihuānu dzīves laikā pamēģinājušajiem turpinājuši to lietot arī nesen jeb pēdējā gada laikā, savukārt katrs trešais (32%) to darījis arī pēdējā mēneša laikā. Vīriešu vidū marihuānas vai hašiša lietošanas turpināšana ir biežāk izplatīta nekā sieviešu vidū – 80% vīriešu un 65% marihuānu pamēģinājušo sieviešu turpina lietot šo vielu. Divu jaunāko vecuma grupu respondentu vidū lietošanas turpināšana ir aptuveni līdzīga – 73% jaunāko respondentu un 74% 21–24 gadus veco respondentu turpina lietot marihuānu; savukārt no 25 gadus veciem un vecākiem respondentiem šo nodarbi turpina „tikai” 66% (sk. 4.3.13. attēlu).

Pēdējo 30 dienu laikā marihuānu vai hašišu lietojis aptuveni katrs piektais (18%) izklaides vietu apmeklētājs. Vīriešu vidū pašreizēja marihuānas lietošana ir aptuveni divas reizes augstāka nekā sievietes vidū – pēdējo 30 dienu laikā to lietojuši 23% vīriešu un 12% izklaides vietās aptaujāto sievietes. Lielākā daļa pašreizējo marihuānas lietotāju to ir darījuši salīdzinoši maz reizi. Tā, piemēram, 23% marihuānu lietojuši vienu dienu, 18% – divas dienas, 24% – 3–5 dienas, 4% – 6–9 dienas, 8% – 10–19 dienu, bet 11% to lietojuši 20 un vairāk dienu pēdējā mēneša laikā. Aptuveni katrs astotais marihuānu vai hašišu pēdējā mēnesī lietojušais nevarēja norādīt, cik viņš/viņa dienas to darījis pēdējā mēneša laikā.

4.3.13. attēls. Marihuānas vai hašiša lietošanas turpināšana dažādu grupu izklaides vietu apmeklētāju vidū (% no pamēģinātājiem)

24% nesen marihuānu vai hašišu lietojušo to ieguvuši cita cilvēka mājās, 22% privātā pasākumā, 14% atklātā sabiedriskā vietā, bet 12% marihuānu ieguvuši savās mājās. Citu iegādes vietu minējuši mazāk nekā 10% marihuānu vai hašišu nesen lietojušo respondentu.

Salīdzinot 2008. un 2012. gada pētījumu datus, vērojams, ka šo gadu laikā notikušas nelielas izmaiņas marihuānas/hašiša ieguves vietās (sk. 4.3.2. tabulu). Ja 2008. gadā 24% marihuānu nesen lietojušo to bija ieguvuši savās mājās, tad 2012. gadā to savās mājās ieguvušo bija vairs tikai 12%. Vienlaicīgi vērojams, ka mūzikas koncertos un festivālos marihuānu ieguvušo īpatsvars ir pieaudzis no 1% 2008. gadā līdz 9% 2012. gadā. Turklāt pieaudzis arī bāru vai restorānu kā marihuānas ieguves vietas nozīmīgums, un 2012. gadā tajos marihuānu ieguvuši 5% salīdzinājumā ar 2% 2008. gadā. Nedaudz pieaudzis

arī atklātā sabiedriskā vietā marihuānu ieguvušo īpatsvars. Marihuānas ieguves vietu dažādošanās var liecināt:

- pirmkārt, par šīs vielas lietošanas normalizēšanos, t.i., izklaides vietu apmeklētāju grupā marihuānas lietošana nav „nekas īpašs”, un marihuāna ar lielākām vai mazākām grūtībām ir iegūstama no dažādiem kanāliem,
- otrkārt, par narkotiku lietošanas noslēgtuma mazināšanos: Latvijas kontekstā marihuānas (un citu vielu) lietošana līdz šim vairāk ir bijusi slēgta vai noslēpta, taču, iespējams, lietošanas situācija un piegādes kanāli mainās.

4.3.2. tabula. Marihuānas iegādes vieta 2008. un 2012. gada pētījumos (% no marihuānu nesen lietojušiem)

	2008. gads	2012. gads
Cita cilvēka mājās	25	24
Pasākumā privātmājā vai dzīvoklī	23	22
Atklātā sabiedriskā vietā	11	14
Savās mājās	24	12
Mūzikas koncertā, festivālā	1	9
Klubā, diskotēkā	7	6
Bārā, restorānā	2	5
Mācību iestādē	2	3
Darbavietā	2	3
Citur	3	2

Pētījumā iekļautie jautājumi par narkotiku iegādes vietu ļauj vērtēt draugu, paziņu, dīleru u.tml. nozīmi narkotiku piegādē. Visbiežākais izklaides vietu apmeklētāju narkotiku iegādes kanāls ir no draugiem – šādi minējis aptuveni katrs otrais (47%) marihuānu vai hašišu nesen lietojušais. Retāk narkotikas iegādātas no paziņām (26%) vai dīlera (16%). Citus marihuānas vai hašiša piegādes kanālus, piemēram, no nepazīstamiem cilvēkiem, radniekiem u.c., minējuši mazāk nekā 10% nesen šo vielu lietojušo.

Salīdzinājumā ar 2008. gada pētījuma datiem vērojams, ka ievērojami pieaudzis to izklaides vietu apmeklētāju skaits, kas kā marihuānas vai hašiša piegādātāju minējuši dīlerus, savukārt būtiski samazināties no draugiem marihuānu ieguvušo skaits.

4.3.3. tabula. Informētība par narkotiku tirdzniecības vietām dažādās Latvijas pilsētās (%)

	2008. gads	2012. gads
No draugiem	68	47
No paziņām	25	26
No dīlera	1	16
No nepazīstamiem cilvēkiem	3	6
No radniekiem	1	3
Piegādes veidā		2
Citā veidā	2	1
Internetā		0

Visbiežāk minētās marihuānas mērvienības, kurām respondenti tika lūgti norādīt cenu, par kādu tie iegādājas šo vielu, ir grams (80%), pusgrams (8%), deva (5%), ceturtdaļa grama (4%), kā arī citas mērvienības, kas minētas ievērojami retāk, piemēram, kāsis, cigarete.

Visbiežāk minētā marihuānas vai hašiša cena par vienu gramu ir 10 lati, kas atbilst arī cenas mediānai un starpkvartīļu diapazonam, savukārt vidējā aritmētiskā marihuānas vai hašiša grama cena² ir 10,3 lati (standartnovirze 2,1).

Interesanti, ka salīdzinājumā ar 2010. gada narkotiku lietotāju kohortas pētījumā apzinātajām cenām izklaides vietu apmeklētāji norādījuši augstākas marihuānas vai hašiša cenas. Tā, piemēram, problemātisko narkotiku lietotāju kohortā aprēķināts, ka vidējā cena par gramu marihuānas vai hašiša ir 7,02 lati (standartnovirze 2,45) (M.Trapencieris u.c., 2011). Par problemātisko narkotiku lietotāju maksāto zemāku marihuānas vai hašiša grama cenu liecina arī 2012. gada narkotiku lietotāju kohortas pētījuma dati, atbilstoši kuriem marihuānas vai hašiša viena grama cena ir 7,9 lati (standartnovirze 2,5) (M.Trapencieris u.c., 2012, sagatavošanā).

Citas lietotās narkotikas

Jebkuru nelegālo vielu, izņemot marihuānu vai hašišu, dzīves laikā pamēģinājuši 27% izklaides vietu apmeklētāju, 15% kādu no šīm vielām lietojuši nesen jeb pēdējo 12 mēnešu laikā, bet 4,4% uzskatāmi par pašreizējiem lietotājiem (lietojuši pēdējo 30 dienu laikā). Šis pētījums apliecina, ka tādu aptaujāto, kuri ir pamēģinājuši tikai citas vielas, taču nav lietojuši marihuānu vai hašišu, ir pavisam maz – aptuveni 3%.

² Aprēķinos neiekļaujot tādas atbildes, kurās viena marihuānas grama cena ir lielāka par 18 latiem.

Visbiežāk dzīves laikā pamēģinātā norādītā nelegālā viela³ (izņemot marihuānu vai hašišu) 2012. gada pētījumā aptaujāto respondentu vidū ir amfetamīni, kurus dzīves laikā pamēģinājuši 15% izklaides vietu apmeklētāju. Ekstazī dzīves laikā pamēģinājuši 11,6% respondentu, halucinogēnās jeb „magiskās” sēnes – 9,6%, bet kokaīnu – 8% respondentu. Citas vielas pamēģinājuši ievērojami mazāk izklaides vietu apmeklētāju un tās pamēģinājušo īpatsvars atspoguļots 4.3.4. tabulā.

4.3.4. tabula. Dažādas nelegālās vielas dzīves laikā pamēģinājušo īpatsvars 2008. un 2012. gada pētījumos (%)

	2008. gads	2012. gads
Jebkuras nelegālās vielas	51	59
Jebkuras nelegālās vielas, izņemot marihuānu vai hašišu	28	27
Marihuāna, hašišs	41	56
Amfetamīni	20	15
Ekstazī	15	12
„Magiskās” sēnes	6	10
Kokaīns	9	8
LSD	6	7
Heroīns	2	2
Hanka	<1	<1

4.3.5. tabula. Dažādas nelegālās vielas pēdējā gada laikā lietojušo īpatsvars 2008. un 2012. gada pētījumos (%)

	2008. gads	2012. gads
Jebkuras nelegālās vielas	36	44
Jebkuras nelegālās vielas, izņemot marihuānu vai hašišu	21	15
Marihuāna, hašišs	24	41
Amfetamīni	13	9
Ekstazī	10	5
„Magiskās” sēnes	3	4
Kokaīns	5	4
LSD	2	1
Heroīns	1	<1
Hanka	0	0

³ Spice produkti, kas ir otri populārākie pēc marihuānas vai hašiša, ir analizēti atsevišķā nodaļā.

2012. gada pētījumā aptaujāto vidū ir salīdzinoši maz pēdējā mēneša laikā citas narkotikas lietojušo jeb aptuveni 4% respondentu. 2008. gada pētījumā aptuveni katrs desmitais (11%) respondents bija lietojis kādu no vielām, izņemot marihuānu vai hašišu.

4.3.6. tabula. Dažādas nelegālās vielas pēdējā mēneša laikā lietojušo īpatsvars 2008. un 2012. gada pētījumos (%)

	2008. gads	2012. gads
Jebkuras nelegālās vielas	20	19
Jebkuras nelegālās vielas, izņemot marihuānu vai hašišu	11	4
Marihuāna, hašišs	12	18
Amfetamīni	8	3
Ekstazī	4	<1
„Maģiskās” sēnes	1	2
Kokaīns	2	<1
LSD	1	<1
Heroīns	0	0
Hanka	0	0

Aptuveni katrs divdesmitais (5,3%) izklaides vietu apmeklētājs atbildējis, ka vismaz vienu reizi dzīves laikā ir bijusi situācija, kad viņš/viņa dienas laikā lietojis vairākas narkotikas, bet 4,6% lietojuši alkoholu kopā ar tabletēm. Aptuveni pusei (55%) dzīves laikā vairākas narkotikas dienā lietojušo jauniešu šāda pieredze bijusi pēdējā gadā, bet katram ceturtajam (26%) – pēdējā mēneša laikā. Veiktās loģistiskās regresijas rezultāti rāda, ka tie jaunieši, kas pēdējā gadā dienas laikā lietojuši vairākas vielas, apmeklē klubus reizi nedēļā un biežāk, kā arī regulāri pārmērīgi lieto alkoholu (sk. 4.3.7. tabulu). Šis regresijas modelis rāda, ka dzimumam vai vecumam nav statistiskas nozīmes, respektīvi, vairākas vielas dienas laikā vienlīdz bieži lieto regulāri klubus apmeklējošie vai riskanti alkoholu lietojošie neatkarīgi no dzimuma vai vecuma.

4.3.7. tabula. Loģistiskās regresijas modelī statistiski nozīmīgās pazīmes – lietot vairākas vielas dienas laikā pēdējā gadā

	Lietojuši vairākas vielas dienā pēdējā gada laikā
Reizi nedēļā un biežāk apmeklē klubus	4,1 (1,3–12,6); $p=0,013$
Lieto alkoholu riskantā veidā vismaz reizi nedēļā	4,5 (1,7–12,4); $p=0,003$
$R^2=0,14$; $LL\ chi2(5)=29,77$; $LL=-89,4$	

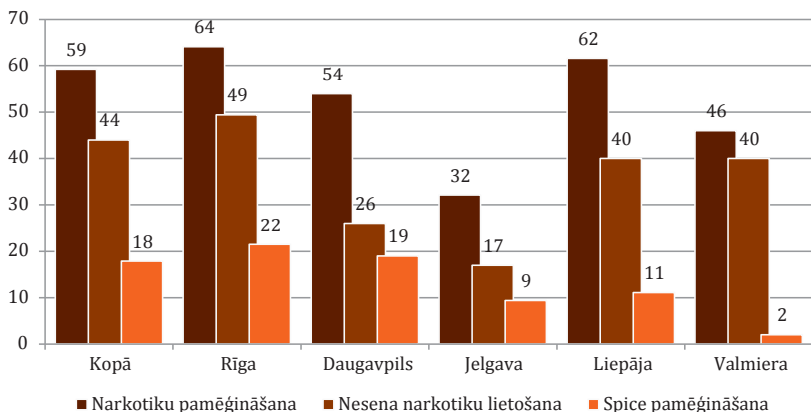
Narkotiku tirdzniecības „bodītes”

Šajā sadaļā aplūkosim t.s. legālo narkotiku (piemēram, *Spice* grupas produktu) lietošanu un iegādi t.s. legālajās narkotiku tirdzniecības „bodītēs”.

Kopumā 17,9% izklaides vietu apmeklētāju vismaz vienu reizi dzīves laikā ir pamēģinājuši *Spice* vai citus sintētiskos kanabioīdus, piemēram, *Alarama*. Vīriešu vidū šīs vielu grupas pamēģināšana ir aptuveni divas reizes izplatītāka nekā sievietes vidū – attiecīgi 23% un 13% ($\chi^2=14,372$; $df=1$; $p<0,0001$). Absolūtais vairākums (92%) dzīves laikā *Spice* pamēģinājušo ir pamēģinājuši arī marihuānu vai hašišu jeb tikai 4% marihuānu vai hašišu dzīves laikā nelietojušo respondentu ir pamēģinājuši *Spice* grupas produktus.

Interesanti, ka šīs grupas vielu pamēģināšanai ir atšķirīgs reģionāls izplatības sadalījums nekā „tradicionālo” narkotiku pamēģināšanā. Ja Liepājā narkotiku pamēģinājušo īpatsvars praktiski neatšķiras no Rīgas izklaides vietas apmeklētājiem, savukārt Daugavpilī jebkuras narkotikas pamēģinājušo īpatsvars bija ievērojami zemāks nekā Rīgā, tad *Spice* produktu pamēģinātāju īpatsvars Rīgā un Daugavpilī ir līdzīgs, savukārt Liepājā tas ir aptuveni divreiz zemāks un ir līdzīgs ar Jelgavā aptaujāto *Spice* pamēģinātāju īpatsvaru (sk. 4.3.14. attēlu). Savukārt Valmierā, kurā izklaides vietu apmeklētāju vidū ir relatīvi augsts narkotiku pamēģinājušo īpatsvars, tikai viens respondents minējis, ka dzīves laikā pamēģinājis *Spice*. Šādas atšķirības, iespējams, liecina par narkotiku bodīšu relatīvi augstāku popularitāti un nelegālo narkotiku zemāku pieejamību Daugavpilī salīdzinājumā ar citām pilsētām. Tomēr šāds skaidrojums jāinterpretē uzmanīgi, jo katrā pilsētā ir aptaujāts salīdzinoši maz izklaides vietu apmeklētāju un rezultāti var nebūt attiecināmi uz pilsētu kopumā.

4.3.14. attēls. *Spice* grupas produktu pamēģināšana un jebkuru nelegālo narkotiku pamēģināšana pētījumā iekļautajās pilsētās (%)

Katram desmitajam respondentam ir bijusi nesena *Spice* produktu lietošanas pieredze, respektīvi, 10% norādījuši, ka pēdējo 12 mēnešu laikā lietojuši *Spice*. Pēdējā gada laikā šo vielu lietojuši 13% vīriešu un 6% sievietes. Aptuveni katrs piektais (18%) *Spice* produktus pēdējā gada laikā lietojušais izklaides vietu apmeklētājs šajā periodā nav lietojis nevienu citu „tradicionālo” nelegālo vielu.

Tikai 3% izklaides vietu apmeklētāju klasificējami kā pašreizējie *Spice* lietotāji jeb pēdējā mēneša laikā to lietojušie.

Narkotiku tirdzniecības bodītēs dzīves laikā kādu vielu vismaz reizi iegādājušies 16% aptaujāto izklaides vietu apmeklētāju, 8% ir neseni šo tirdzniecības vietu klienti, savukārt tikai 2% kādu no vielām tajās iegādājušies pēdējo 30 dienu laikā.

Visbiežāk respondenti minējuši, ka šajās tirdzniecības vietās iegādājušies *Spice* (73 respondenti jeb 56% šajās vietās kādu vielu iegādājušos). Salīdzinoši daudz respondentu (18 respondentu jeb 14% iegādājušos) atzīmējuši, ka iegādājušies marihuānu, hašišu, jeb uzsvēruši, ka iegādājušies „nelegālo zāli”. 15 izklaides vietu apmeklētāji (12% iegādājušos) minējuši, ka pirkuši tabakas izstrādājumus, piemēram, zelējamo vai šņaucamo tabaku, vai neprecizējot, kādus izstrādājumus. 11 respondenti (8% iegādājušos) atzīmējuši, ka iegādājušies vīraku, bet pieci izklaides vietu apmeklētāji nosaukuši t.s. *Spice* produktu nosaukumus, piemēram, „*Alarama*”, „*Marshmallow leave*”. Tāpat piecās atbildēs minēta arī salvija. Divi šajās vietās kādu vielu iegādājušies nezina, ko pirkuši, bet pa vienam pirkuši „ķīmiju”, „legālas vielas”, ekstazī un „magiskās” sēnes.

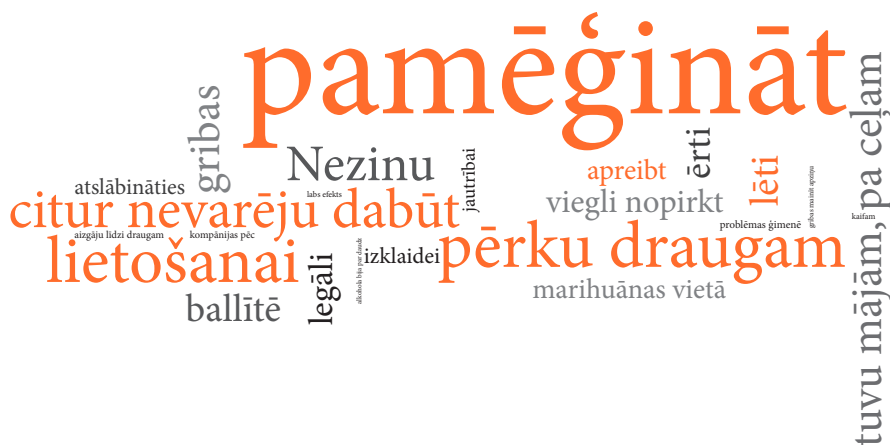
4.3.15. attēls. Narkotiku tirdzniecības bodītēs iegādātās vielas

Visbiežāk minētais iemesls narkotiku iegādei bodītēs, kuru minējuši 20%, ir vēlēšanās pamēģināt kādu no piedāvātajām vielām. 9% minējuši, ka vielas iegādājušies nevis sev, bet draugam, un tikpat liels skaits kā iemeslu norādījuši

vielas pirkšanu lietošanas nolūkā. Tāpat 8% atzīmēja, ka „citur vielas nevarēja dabūt” vai arī nevarēja noformulēt konkrētus iegādes iemeslus. Aptuveni pieci procenti bodītēs narkotikas iegādājušos minējuši tādus iemeslus kā „ērti, viegli nopirkt”, „tuvu mājām” vai „pa ceļam”. Citi iemesli minēti ievērojami retāk un grafiski attēloti 3.3.16. attēlā, kurā ar lielāku simbolu izmēru atspoguļotas atbildes, kuras minētas biežāk.

4.3.16. attēls. Iegādes iemesli narkotiku tirdzniecības bodītēs

4.4. Narkotiku pieejamība

Narkotisko vielu pieejamība ir viens no svarīgākajiem narkotiku lietošanas izplatību tiešā veidā ietekmējošajiem faktoriem. 4.4.1. tabulā apkopoti respondentu viedokļi par dažādu narkotisko vielu pieejamību, ieskaitot arī legāli nopērkamos vielu maisījumus, kuri jauniešu vidū pazīstami ar nosaukumu *Spice*. Pēc paustajiem priekšstatiem par konkrētu narkotisko vielu pieejamību var spriest, ka ir pieaugusi jauniešu informētība par iespēju iegādāties marihuānu un hašišu, taču pārējās izplatītākās narkotisko vielu grupas, pēc izklaides vietu apmeklētāju domām, ir kļuvušas mazāk pieejamas. Īpaši to var attiecināt uz amfetamīniem, ekstāzi un heroīnu, kuru par ļoti viegli vai diezgan viegli pieejamu šobrīd atzīst gandrīz divas reizes mazāk jauniešu nekā pirms četriem gadiem.

4.4.1. tabula. Dažādu narkotisko vielu iegūšanas sarežģītība 24 stundu laikā salīdzinājumā ar 2008. gadu (%)

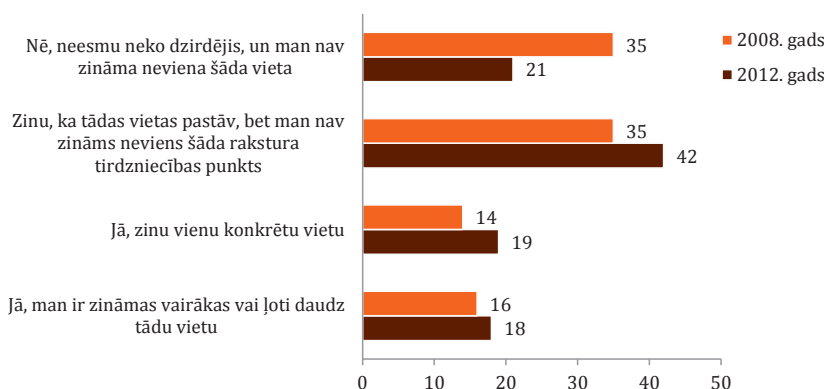
	Gads	Neiespējami	Ļoti grūti	Diezgan grūti	Diezgan viegli	Ļoti viegli
Spice tipa maisījumi	2012 2008	13 .*	13 .*	10 .*	17 .*	47 .*
Marihuāna, hašišs	2012 2008	10 10	10 12	13 15	30 32	37 31
Amfetamīni	2012 2008	20 14	20 16	26 21	22 27	12 23
Trankvilizatori vai citi nomierinoši līdzekļi	2012 2008	27 19	19 19	25 21	18 26	11 15
Ekstazī	2012 2008	20 13	22 18	27 19	21 27	10 23
Psilocibe sēnes	2012 2008	27 22	22 21	25 24	17 19	9 15
LSD vai citi halucinogēni	2012 2008	24 16	22 19	26 21	20 27	8 17
Kokaīns	2012 2008	24 17	25 23	28 30	17 20	6 10
Kreks	2012 2008	31 25	26 23	25 27	13 15	5 10
Heroīns	2012 2008	35 23	26 24	25 26	10 17	4 10

* – nav datu

Pētījuma ietvaros gan no klubu vadītāju un pasākumu organizētāju, gan arī no pašu jauniešu puses ir izskanējis viedoklis, ka izklaides vietu apmeklētāji, kuri izklaidējoties lieto narkotikas, mēdz to darīt jau pirms došanās uz naktsklubu

un ierašanās brīdī vai īsi pēc tā jau atrodas narkotisko vielu reibumā. No tā izriet pieņēmums, ka liela daļa izklaides vietās sastopamo narkotiku lietotāju šīs vielas iegādājas nevis pašos bāros vai naktsklubos, bet citviet. Aplūkojot izklaides vietu apmeklētāju informētību par narkotiku tirdzniecības vietām viņu dzīvesvietas tuvumā (4.4.1. attēls), redzams, ka jauniešu informētība par šādu tirdzniecības punktu eksistenci pēdējo četru gadu laikā ir ievērojami pieaugusi. Par to, ka viņu pilsētā ir šādas vietas, zina vai vismaz nojauš jau 79% jeb aptuveni četri no katriem pieciem Latvijas lielāko pilsētu izklaides vietu apmeklētājiem. Pirms četriem gadiem šāda informācija bija tikai divām trešdaļām (65%) aptaujāto jauniešu.

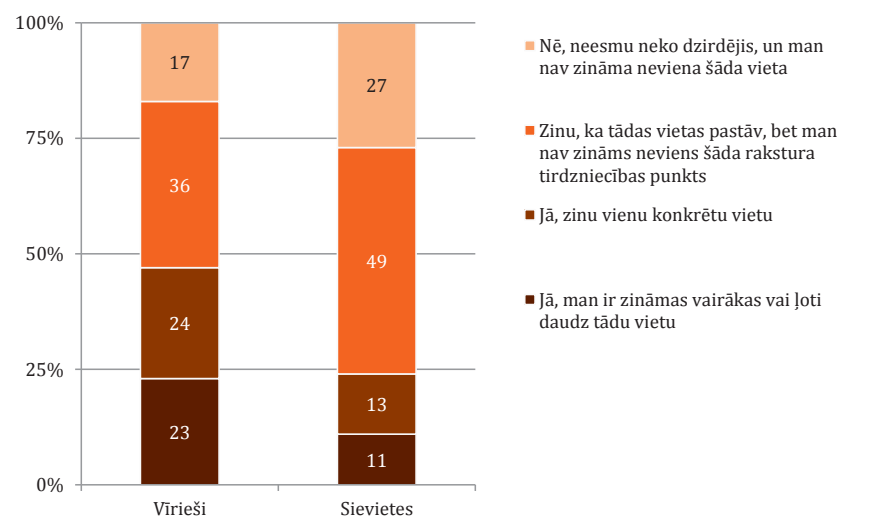
4.4.1. attēls. Informētība par narkotiku tirdzniecības vietām dzīvesvietas tuvumā (%)

Tas gan nenozīmē, ka narkotiku tirdzniecības vietu skaits Rīgā un citās lielākajās Latvijas pilsētās pēdējos četros gados tiešām ir būtiski pieaudzis, tomēr rodas bažas par to, ka narkodileriem izdodas tieši vai netieši sasniegt un informēt par savu darbību arvien plašāku savas nosacītās mērķauditorijas daļu, tajā pašā laikā paliekot nezināmiem vai nesasniedzamiem no likumsargājošo iestāžu puses un veiksmīgi turpinot darbību. Šeit gan jāpiezīmē, ka aptaujas anketā netika atsevišķi nošķirtas tā sauktās legālās narkotiku tirgotavas, kuru aktivitāte, kā liecina citu pētījumu rezultāti, pēdējā laikā ir pieaugusi. Tātad daļa no šajā pētījumā novērotā informētības pieauguma varētu būt saistīta arī ar legālajām tirdzniecības vietām.

Vīriešu informētība par narkotiku tirdzniecības vietām joprojām ir nozīmīgi (Sig.=0.00) lielāka nekā sievietēm (sk. 4.4.2. attēlu), turklāt tikai 2% aptaujāto sieviešu zināja vairāk par trim šādām vietām, kamēr vīriešu vidū 4% bija informēti par vismaz četrām konkrētām vietām, bet 1% izteicās, ka zina desmit un vairāk vietu, kurās tiek veikta aktīva narkotiku tirdzniecība.

4.4.2. attēls. Vīriešu un sieviešu informētība par narkotiku tirdzniecības/izplatīšanas vietām (%)

Kā pierāda 4.4.2. tabulas dati, informētībai par narkotiku tirdzniecības vietām ir zināma saistība ar iedzīvotāju skaitu pilsētā. Lielākajās Latvijas pilsētās – Rīgā, Daugavpilī un Liepājā – informētība par narkotisko vielu tirdzniecības punktiem ir ievērojami lielāka nekā Jelgavā un Valmierā. Valmierā tikai viens no katriem desmit klubos aptaujātajiem jauniešiem atklāja, ka viņam ir zināmas šādas vietas.

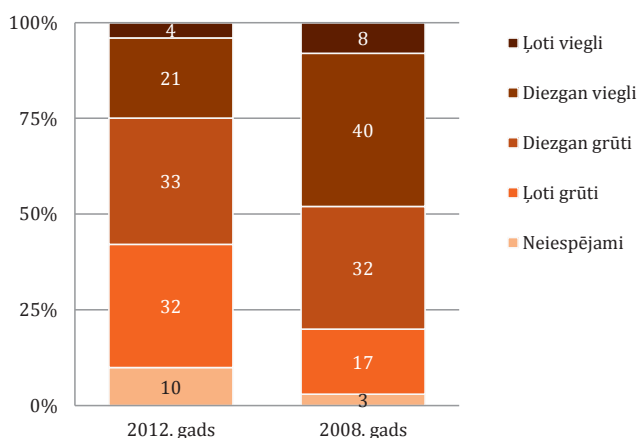
4.4.2. tabula. Informētība par narkotiku tirdzniecības vietām dažādās Latvijas pilsētās (%)

	Rīga	Daugavpils	Jelgava	Liepāja	Valmiera	Kopā
Jā, man ir zināmas vairākas vai ļoti daudzas tādas vietas	20	15	19	14	2	18
Jā, zinu vienu konkrētu vietu	19	21	8	28	8	19
Zinu, ka tādas vietas pastāv, bet man nav zināms neviena šāda rakstura tirdzniecības punkts	43	41	30	43	44	42
Nē, neesmu neko dzirdējis, un man nav zināma neviena šāda vieta	18	23	43	15	46	21

Ja specializētās (legālās un nelegālās) narkotiku tirdzniecības vietas, spriežot pēc pētījuma rezultātiem, jauniešiem ir kļuvušas labāk zināmas, tad par iespējām viegli iegādāties narkotiskās vielas jauniešu iecienītākajās izklaides vietās to apmeklētāji izsakās krietni piesardzīgāk nekā pirms četriem gadiem (4.4.3. attēls).

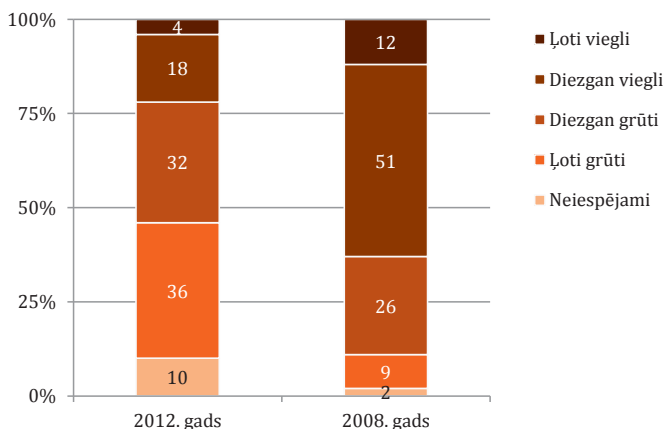
Vairs tikai ceturtdaļa respondentu, kas ir gandrīz uz pusi mazāk nekā 2008. gadā, atzīst, ka klubos narkotikas ir diezgan viegli vai ļoti viegli iegādāties, savukārt 42 procentiem aptaujāto jauniešu atkarību izraisošo nelegālo vielu iegāde bāros, naktsklubos un citās jauniešu iecienītās vēla vakara izklaides vietās būtu, viņuprāt, ļoti sarežģīta vai pat neiespējama.

4.4.3. attēls. Priekšstati par narkotiku iegādāšanās vieglumu vai sarežģītību jauniešu iecienītās izklaides vietās (%)

Zīmīgi, ka vēl lielākas izmaiņas priekšstatos par nelegālo narkotisko vielu pieejamību ir novērojamas tieši Rīgas naktsklubos (4.4.4. attēls). Kā liecina pētījuma rezultāti, Rīgā to jauniešu īpatsvars, kuri uzskata, ka oficiālajās izklaides vietās ir viegli vai ļoti viegli iegādāties narkotikas, ir samazinājies pat trīskārt – par narkotiku ļoti viegli iegādi klubos uzskata 4% respondentu iepriekšējo 12% vietā, bet par diezgan vieglu to atzīst 18% jeb par 33 procentiem mazāk izklaides vietu apmeklētāju nekā 2008. gada pētījumā.

4.4.4. attēls. Rīgā aptaujāto jauniešu viedoklis par narkotiku iegādāšanās sarežģītību jauniešu iecienītās izklaides vietās (%)

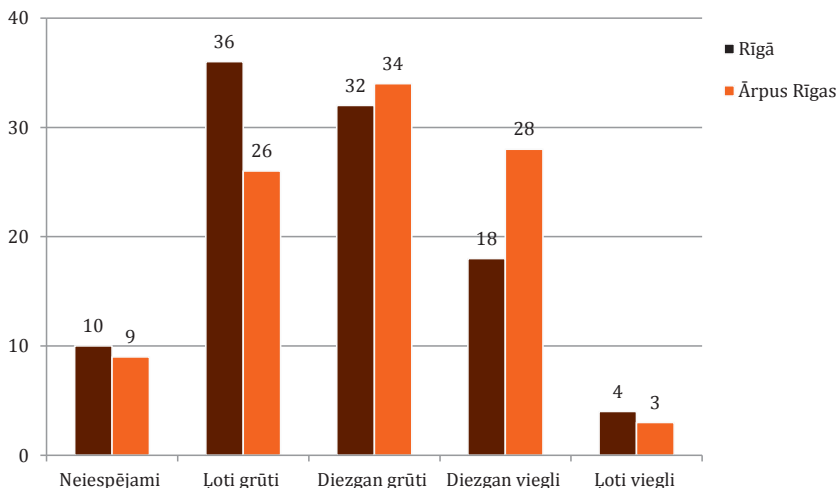

Bāze: Rīgā aptaujātie respondenti (n=498)

Šādas izmaiņas liek secināt, ka pēdējos gados Rīgas bāru un naktsklubu īpašnieki tiešām sākuši nopietnāk izvērtēt ar narkotiku izplatīšanu saistītos uzņēmējdarbības riskus, piemēram, iespējamās sankcijas un reidi no likumsargājošo iestāžu puses, un ir spēruši noteiktus soļus, lai samazinātu nelegālo narkotiku piedāvājumu savās izklaides vietās.

Spriežot pēc jauniešu paustajiem viedokļiem, nedaudz vieglāk narkotiskās vielas ir iegādāties citu Latvijas pilsētu klubos, starp kuru apmeklētājiem gandrīz trešdaļa jeb 31% joprojām uzskata, ka izklaides vietās narkotikas iegādāties ir viegli vai ļoti viegli (4.4.5. attēls). Tomēr jāņem vērā varbūtība, ka citu pilsētu klubu apmeklētāji šajā jautājumā ir izteikuši savus priekšstatus ne tikai par savas pilsētas izklaides vietām, bet arī par Rīgas naktsklubiem un šie priekšstati daudzos gadījumos varētu būt nedaudz novecojuši.

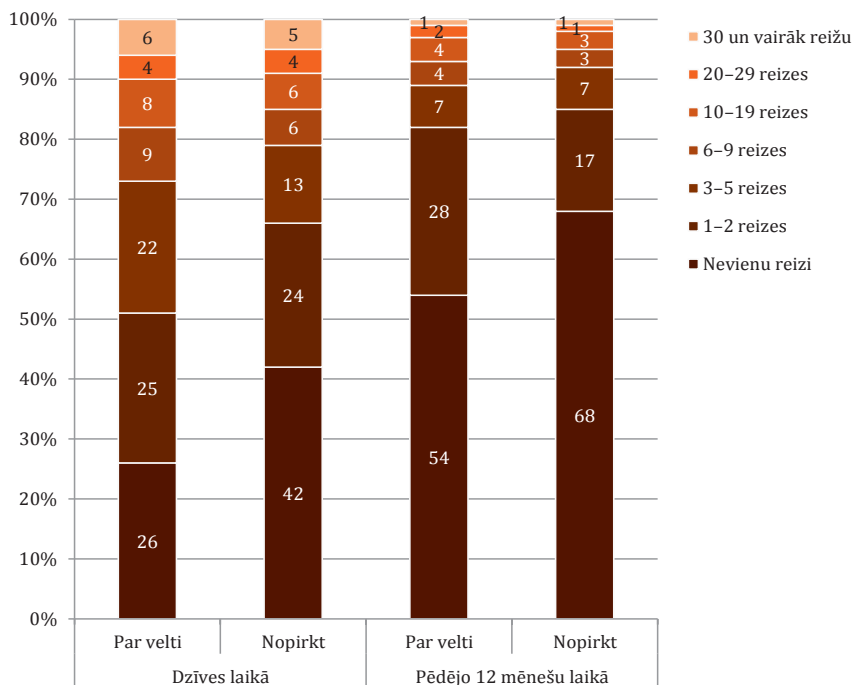
4.4.5. attēls. Jauniešu viedoklis par narkotiku iegādāšanās sarežģītību izklaides vietās Rīgā un ārpus Rīgas (%)

Pat gadījumos, kad jaunietis jau iepriekš ir izrādījis interesi par narkotiskajām vielām, pirmā narkotiku pamēģināšanas reize nereti notiek nevis pēc paša iniciatīvas, bet brīdī, kad tās piedāvā kāds izplatītājs vai arī paziņa, turklāt abos gadījumos, lai būtu vieglāk piesaistīt jaunieti, šīs vielas viņam var tikt piedāvātas arī par velti.

4.4.6. attēlā redzami narkotisko vielu piedāvāšanas biežumi par velti un par samaksu gan dzīves laikā, gan pēdējo 12 mēnešu laikā. Dzīves laikā ar narkotiku piedāvāšanu par velti saskārušies 74% izklaides vietu apmeklētāju, bet piedāvājumu iegādāties narkotikas par naudu vismaz reizi dzīvē ir saņēmuši 58%. Savukārt pēdējā gada laikā šādi piedāvājumi vismaz reizi tikuši izteikti attiecīgi 46% un 32% respondentu.

4.4.6. attēls. Narkotiku piedāvāšana (%)

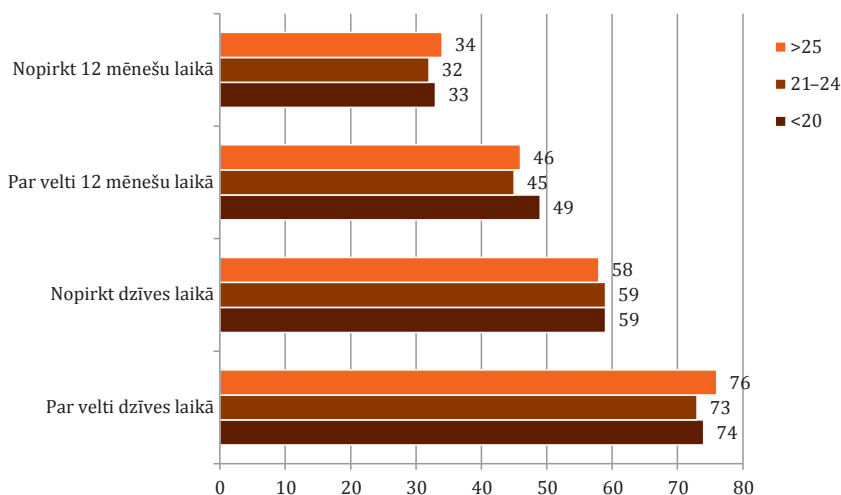
Salīdzinājumā ar 2008. gadu par 16% palielinājies to jauniešu īpatsvars, kuriem narkotikas vismaz reizi dzīvē tikušas piedāvātas par velti (4.4.3. tabula), bet par 4% – to jauniešu daļa, kuriem par velti pamēģināt narkotiskās vielas kāds vismaz vienreiz piedāvājis pēdējā gada laikā.

4.4.3. tabula. Izmaiņas narkotiku piedāvāšanas biežumā salīdzinājumā ar 2008. gadu (%)

	Dzīves laikā				Pēdējo 12 mēnešu laikā			
	par velti		nopirkt		par velti		nopirkt	
	2012.	2008.	2012.	2008.	2012.	2008.	2012.	2008.
Nevienu reizi	26	42	42	51	54	58	68	64
1-2 reizes	25	20	24	17	28	21	17	19
3-5 reizes	22	17	13	13	7	10	7	8
6-9 reizes	9	6	6	7	4	4	3	4
10-19 reižu	8	6	6	5	4	4	3	4
20-29 reizes	4	3	4	3	2	2	1	1
30 un vairāk reižu	6	7	5	5	1	1	1	<1

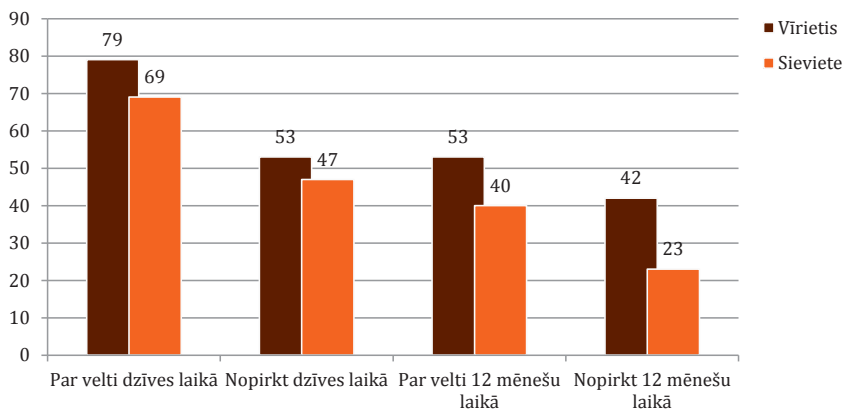
Relatīvi lielo izmaiņu piedāvāšanā par velti dzīves laikā varētu vismaz daļēji skaidrot ar to, ka šī gada pētījumā ir nedaudz lielāks respondentu mediānas vecums, kas nozīmē, ka viņiem caurmērā ir lielāka sociālo kontaktu, kā arī izklaides vietu un pasākumu apmeklēšanas pieredze. Tomēr, kā tas uzskatāmi redzams 4.4.7. attēlā, narkotikas jauniešiem tiek piedāvātas gan par brīvu, gan par samaksu, neatkarīgi no viņu vecuma, līdz ar ko var pamatoti izvirzīt pieņēmumu, ka pēdējos gados narkotiku tirgoņi sākuši vairāk izmantot šo iemānīšanas taktiku, kurā jaunieši tiek pakāpeniski pieradināti pie narkotikām, sākotnēji piedāvājot tās viņiem bez maksas. Šo pieņēmumu pastiprina fakts, ka ir pieaugusi arī narkotiku piedāvāšana par velti pēdējo 12 mēnešu laikā.

4.4.7. attēls. Respondenti, kuriem piedāvātas narkotikas, vecuma grupu griezumā (%)

Ja narkotiku potenciālo lietotāju vecumam dīleru acīs nav nozīmes, tad uz dzimumu šādu apgalvojumu ir grūtāk attiecināt, jo, kā liecina pētījuma dati, vīriešiem, tāpat kā pirms četriem gadiem, narkotiskās vielas tiek piedāvātas nozīmīgi (Sig.=0,00) biežāk nekā sievietēm (sk. 4.4.8. attēlu). Iespējams, sievietes vairāk cenšas izvairīties no tādām situācijām un kompānijām, kurās viņām varētu tikt piedāvātas nelegālās narkotiskās vielas.

4.4.8. attēls. Narkotiku piedāvāšana vīriešiem un sievietēm (%)

Jaunieši Latvijā, tāpat kā citur pasaulē, savās vēla vakara izklaidēs mēdz ne vien apmeklēt klubus un bārus, bet doties arī uz dažādiem neikdienišķiem pasākumiem, sākot ar draugu dzimšanas dienu svinībām viņu mājokļos vai īrētās izklaides telpās un beidzot ar lielu ļaužu masu apmeklētiem koncertiem un festivāliem, no kuriem daži mēdz risināties vairāku dienu garumā.

Tā kā arī šajos pasākumos bieži vien tiek lietotas atkarību izraisošas vielas, ar narkotiku pamēģināšanu un lietošanu saistītos riskus var būtiski ietekmēt narkotisko vielu pieejamība šāda veida pasākumos. Tādēļ aptaujas dalībniekiem tika jautāts, cik bieži viena gada ietvaros viņi mēdz apmeklēt dažāda veida pasākumus, atsevišķi izdalot koncertus, kuros uzstājas populāri mūziķi, elektroniskās mūzikas pasākumus un mūzikas festivālus ar vairāku mūziķu piedalīšanos, jo šādi festivāli pēdējos gados ir kļuvuši īpaši populāri Latvijā, un tos apmeklē arvien lielāks skaits gados jaunu cilvēku, radot atbilstošu vidi vērīenīgai narkotisko vielu izplatītāju darbībai. Tāpat naktsklubu apmeklētāji tika lūgti aptuveni saskaitīt, cik reižu pēdējo 12 mēnešu laikā viņi apmeklējuši radošo jauniešu pasākumus, šajā gadījumā ar to lielākoties domājot tā sauktās hipsteru kustības pasākumus, kā arī dažādas studentu organizāciju – studentu korporāciju un augstskolu pašpārvalžu – rīkotās ballītes un, visbeidzot, privātas jauniešu svinības, kas norisinās pie kāda mājās vai šim nolūkam speciāli īrētās telpās.

Kā liecina 4.4.4. tabulā apkopotie dati par riskantas alkohola lietošanas (virs 60 gramam vienā lietošanas reizē), kā arī narkotiku lietošanas īpatsvaru atkarībā no dažādu vairāk vai mazāk regulāru jauniešu pasākumu apmeklēšanas, riskanta alkohola lietošana, kā arī nelegālo narkotisko vielu lietošana jauniešu vidū pozitīvi korelē ar visu iepriekš minēto veidu izklaides pasākumu apmeklēšanu, izņemot studentu organizāciju rīkotos pasākumus. Šajā tendencē izņēmums nav arī mājās ballītes un citi nelieli privātie pasākumi.

Zīmīgi, ka, atsevišķās pasākumu grupās – konkrētāk: elektroniskās mūzikas pasākumos un radošo jauniešu sanāksnās – apmeklēšanas biežumam pieaugot virs piecām reizēm gadā, riskantas alkohola lietošanas īpatsvars jauniešu vidū sāk samazināties, toties narkotisko vielu lietošanas izplatība pieaug, ļaujot izvirzīt pieņēmumu, ka īpaši regulāriem šāda veida pasākumu apmeklētājiem narkotikas kā apreibināšanās līdzeklis zināmā mērā aizstāj alkoholu.

4.4.4. tabula. Riskantas alkohola lietošanas un nelegālo narkotisko vielu lietošanas īpatsvars atkarībā no dažādu jauniešu pasākumu apmeklēšanas biežuma (%)

		Alkohola riskanta lietošana pēdējā mēneša laikā	Narkotiku lietošana pēdējā gada laikā	Narkotiku lietošana pēdējā mēneša laikā
Koncerti	0	60	38	14
	no 1 līdz 2	69	41	16
	no 3 līdz 5	77	60	31
	vairāk par 5	77	37	20
Festivāli	0	56	34	12
	no 1 līdz 2	70	40	15
	no 3 līdz 5	81	71	39
	vairāk par 5	81	54	35
Elektroniskās mūzikas pasākumi	0	63	40	13
	no 1 līdz 2	79	48	24
	no 3 līdz 5	79	48	26
	vairāk par 5	71	55	32
Radošo jauniešu pasākumi	0	66	41	16
	no 1 līdz 2	78	52	22
	no 3 līdz 5	80	51	24
	vairāk par 5	68	57	39
Studentu pasākumi	0	71	47	21
	no 1 līdz 2	65	45	17
	no 3 līdz 5	73	42	15
	vairāk par 5	63	31	15
Mājas ballītes	0	50	38	31
	no 1 līdz 5	60	28	6
	no 6 līdz 12	71	43	17
	no 13 līdz 24	73	46	19
	vairāk par 24	74	56	30

4.5. Narkotisko vielu lietošanas iemesli un lietošanas vērtējums jauniešu skatījumā

Atkarību izraisošo vielu, to skaitā narkotiku, pamēģināšanas iemesli, lietošanas cēloņi un modeļi tiek pētīti un analizēti daudzskaitlīgos pētījumos visā pasaulē un kopš 2000. gada sākuma – arī Latvijā (I.Koroļeva, I.Kārklīņa, S.Sniķere, I.Mieriņa, 2008). Tomēr problēmas, kas saistītas ar šo jomu, tiek izziņātas arvien no jauna katrā pētījumā. Pirmkārt, mainoties paaudzēm, sabiedrības attieksmei, likuma normām, brīvā laika pavadīšanas iespējām, informētībai, otrkārt, ienākot tirgū arvien jaunām vielām, mainās arī jauniešu tikumi un paradumi, motivācija pamēģināt vai atturēties no psihoaktīvo vielu lietošanas.

Daudzi pētnieki ir nonākuši pie vienota secinājuma, ka atkarības vielu lietošanas uzsākšana ir ne tik daudz kādas konkrētas slimības simptoms, bet vairāk gan kultūras iezīme, sabiedrības psiholoģiskā stāvokļa simptoms. Lūkojoties caur šo konceptuālo prizmu, katra jauna paaudze vienmēr nonāk vienas un tās pašas izvēles priekšā, nemainīgi paliek riska un aizsargājošie faktori, kas veicina vai attur no vielu pamēģināšanas/lietošanas⁴, bet katra jauna paaudze un katrs tās pārstāvis šo izvēli tomēr izdara atšķirīgos sociālos un ekonomiskos apstākļos. Tādēļ nevar apgalvot, ka vienreiz jau noskaidroti iemesli un motīvi saglabāsies nemainīgi.

Tādēļ, līdzīgi kā iepriekšējos pētījumos, arī šī projekta ietvaros kvantitatīvajā aptaujā tika noskaidroti gan respondentu informētības un attieksmes jautājumi, gan arī aplūkotas situācijas un iemesli, kādēļ jaunieši uzsāk un turpina lietot narkotiskās vielas. Turpmāk aplūkosim atbildes uz šiem jautājumiem un izmaiņu tendences jauniešu attieksmē.

Attieksme pret narkotiku lietošanu: pozitīvie un negatīvie aspekti

Kāre pamēģināt aizliegto augli, eksperimentēt, izcelties vai piemēroties draugiem – jauniešu grupā tie ir būtiskākie iemesli, kas nemainīgi paliek visizplatītākie pirmajai narkotiku lietošanas reizei. Pēdējo 10 gadu laikā pieaugusi ne tikai pašu narkotisko vielu pieejamība, bet arī informācijas apjoms un pieejamība. Tādēļ ne vien interesanti, bet arī jēgpilni ir noskaidrot un salīdzināt, cik lielā mērā un vai vispār mainījusies jauniešu attieksme, kuru savukārt ietekmē informētība un zināšanas par šo vielu ietekmi, lietošanas seku apzināšanās. Ieskatu šajā tēmā sniedz subjektīvie priekšstati par narkotiku lietošanas pozitīvajiem un negatīvajiem aspektiem.

⁴ *Riska faktori* tiek definēti kā īpašības, apstākļi, notikumi dzīvē vai gūtā pieredze, kas statistiski korelē ar atkarību izraisošo vielu lietošanas uzsākšanu vai turpināšanu. *Aizsargājošie faktori* tiek definēti kā ietekme, apstākļi un rīcība, kas dod pozitīvu ieguldījumu jaunieša dzīvē un palīdz novērst negatīvu uzvedību, piemēram, atkarības vielu lietošanu.

Tā kā, atbildot uz atklāto jautājumu, respondents asociācijas un uzskatus var paust brīvā formā, tad, lai gūtu priekšstatu par atbilstu procentuālo sadalījumu, tās tiek kodētas pēc galvenajiem atslēgas vārdiem. Tomēr šāda pieeja ierobežo tiešu salīdzināmību ar citu pētījumu, konkrētā gadījumā – ar iepriekšējo pētījumu – rezultātiem. Turpmāk tabulā apkopoti subjektīvie priekšstati par pozitīvajiem un negatīvajiem narkotiku lietošanas aspektiem un to minēšanas biežums procentos (katram respondentam bija iespēja nosaukt vairākus raksturojumus), balstoties uz pēdējās – 2012. gada – aptaujas datiem. Uzskatāmībai pievienoti izteicieni, citāti no jauniešu atbildēm, kas visprecīzāk raksturo uzskaitītos lietošanas aspektus.

Līdzīgi kā 2008. gadā, gandrīz puse aptaujāto (49%) narkotiku lietošanā nesaskata nevienu pozitīvu iezīmi. Tomēr tikpat liela daļa jauniešu nosauc vienu vai vairākus pozitīvus raksturojumus. Visbiežāk kā pozitīvs narkotiku lietošanas rezultāts tiek minēts gūtais kaifs, eiforija, atbrīvošanās (36% gadījumu) un līdzīgs raksturojums – jautrība, izklaides apreibināšanās (27% gadījumu). Interesanti, ka salīdzinājumā ar 2008. gadu šo aspektu minēšanas biežums ir pieaudzis. Iepriekšējā aptaujā respondenti visbiežāk kā pozitīvu lietošanas rezultātu bija minējuši enerģijas, spēka pieplūdumu. Ļoti būtiski pieaudzis to raksturojumu skaits, kas ietverti tādos izteicienos kā: narkotikas paver jaunu dzīves uztveri, jaunas emocijas, jaunus ceļus un jaunu pieredzi; tie minēti 23% gadījumu (salīdzinot – iepriekš ar līdzīgiem izteicieniem narkotiku pozitīvo iedarbību bija raksturojuši aptuveni 5% jauniešu). 20% aptaujāto uzskata, ka narkotiku lietošana varētu palīdzēt aizmirst problēmas, pārvarēt depresiju. Arī šādi domājošo skaits ir ievērojami palielinājies salīdzinājumā ar iepriekšējām aptaujām. Bieži, tomēr salīdzinoši mazākā skaitā, tiek minēti vēl citi narkotiku lietošanas pozitīvie raksturojumi – pozitīvas emocijas un garastāvokļa uzlabošana (13%), relaksācija, miers (10%), komunikāciju spēju palielināšanās, atvērtība (9%). Šie raksturojumi tiek nominēti līdzīgi vai nedaudz retāk kā iepriekšējos gados. Nozīmīgi retāk pausts uzskats, ka narkotiku lietošanas rezultātā rodas spēks, tās sniedz enerģiju, paaugstina koncentrēšanās spējas (7%). Nākamo grupu veido jau salīdzinoši reti minēti raksturojumi: radošums, domas spēks, mirkļa izjūtas, pašsajūtas uzlabošanās, narkotiku ārstnieciskās un dažādas funkcijas uzlabojošās īpašības – vidēji 5% gadījumu. Interesanti, ka atsevišķos gadījumos pozitīvie aspekti tiek izcelti, salīdzinot narkotiku pozitīvo iedarbību ar alkohola lietošanas sekām (4%). Atsevišķos gadījumos pausta pārlicība, ka tas ir interesanti, stilīgi, mazina garlaicību, palīdz iepazīt sevi un paaugstināt pašapziņu.

Jautāti par narkotiku lietošanas negatīvajām sekām, nedaudz vairāk nekā puse jauniešu (53%) nosauc nopietnu kaitējumu veselībai, minot gan veselības problēmas kopumā, gan atsevišķas saslimšanas (biežāk – hepatītu, alerģiskas saslimšanas). Atkarību veidošanās ir nākamās biežāk minētās sekas narkotiku lietošanā (41% aptaujāto). Jāuzsver, ka kopš 2008. gada gandrīz trīskārt

palielināties to jauniešu skaits, kuri kā negatīvo aspektu nosauc vielu dārdzību un ar to lietošanu saistītās finansiālās problēmas. Citi aspekti, ar ko jauniešu izpratnē saistās narkotiku lietošanas negatīvās sekas, ir personības īpašību izmaiņas – bezatbildība, slinkums, vienaldzība un izmaiņas individa uzvedībā – nekontrolējama rīcība, neadekvāta uzvedība, apdraudot apkārtējos (26%). Būtībā –personības degradācija (10%). Nozīmīgi biežāk kā negatīvie aspekti tiek nosauktas iespējamās problēmas ģimenē, attiecību pasliktināšanās (17%). Sociālos aspektus iekļauj tādi raksturojumi kā sabiedrības nosodījums (6%), krimināla rīcība un sods (6%). Tikpat bieži minēta negatīva ietekme uz dažādam fiziskām un garīgām sajūtām – slikta pašsajūta, reiboņi, bezmiegs.

4.5.1. tabula. Pozitīvie un negatīvie narkotiku lietošanas aspekti (%)

Pozitīvie narkotiku lietošanas raksturojumi	%
Kaifs, eiforija, atbrīvošanās, zūd bailes	36
Jautrība, izklaide, apreibināšanās	27
Jauna dzīves uztvere, jaunas emocijas, jauni ceļi, jauna pieredze	22
Iespēja aizmirst problēmas, pārvarēt depresiju	20
Pozitīvas emocijas, uzlabo garastāvokli, viss skaistāks	13
Relaksācija, miers	10
Atvērtība, komunikācijas spējas, palīdz iekļauties kompānijā, iegūt draugus	9
Energija, rodas spēks, palielinās koncentrēšanās spējas	7
Radošums, domas spēks	5
Mirkļa izjūtas, uzlabojas pašsajūta	5
Mazina agresivitāti, paaugstina labsirdību	5
Narkotikas kā medikamenti: uzlabo ēstgribu, miegu, seksu, muzikālo dzirdi	5
Nav pagīru, nekaitīgākas par alkoholu	4
Interesanti, stilīgi	2
Citi raksturojumi: palīdz iepazīt sevi, celt pašapziņu, ir ko darīt brīvajā laikā, viss jāpamēģina	2

Negatīvie narkotiku lietošanas raksturojumi	%
Veselības problēmas (HIV, STS, hepatīts, alerģijas, zobu problēmas)	53
Atkarības veidošanās	41
Vielas ir dārgas	32
Personības izmaiņas/ izmaiņas psihē: mainās realitātes sajūta un uztvere, zūd koncentrācijas spējas, depresija, palēnināta uztvere, atmiņas zudums	26
Sociālās problēmas un problēmas ģimenē: pasliktinās attiecības ģimenē, veidojas slikta kompānija, kauns ģimenei	17
Personības degradācija: zaudētas iespējas, netīrība, slikts izskats, slinkums, smaka, bezatbildība, vienaldzība	10
Sabiedrības nosodījums: darba zaudējums un mācību pārtraukšana, problēmas ikdienas dzīvē	8
„Lomkas”, smagi rīti, pārdozēšana, grūti atiet	6
Iesaiste kriminālās darbībās, zagšana, cietums, sods	6
Iespējams letāls iznākums	4
Nākotnes perspektīvu zudums, vainas apziņa	3
Slikta pašsajūta (reiboņi, bezmiegs, bezspēks, halucinācijas)	3
Draugu zaudēšana, vientulība	2
Citi negatīvi aspekti: kaitē videi, dzimst slimi bērni, pieņemams svarā, slāpes, vielu ražošana kaitē videi, grūta ārstēšana	3

Narkotisko vielu lietošanas uzsākšana: iemesli un situācijas

Narkotisko vielu pamēģināšanu un lietošanu ietekmē daudzi un dažādi faktori. Arī šī pētījuma ietvaros tika noskaidrots respondentu viedoklis par to, kādi, viņuprāt, ir galvenie iemesli, kāpēc jaunieši pamēģina/uzsāk narkotiku lietošanu. Jautājumi tika uzdoti visiem jauniešiem neatkarīgi no viņu personiskās pieredzes psihoaktīvo vielu lietošanā.

Atbilstoši aptaujāto viedoklim visbiežāk narkotiskās vielas jaunieši pamēģina ziņkārības, intereses vadīti (39%). Salīdzinājumā ar 2008. gada aptaujas rezultātiem šis motivācijas īpatsvars kopējā iemeslu uzskaitījumā ir mazinājies. Aptuveni trešā daļa respondentu kā galvenos motīvus min gan vēlmi aizbēgt no īstenības, gan vēlēšanos atbrīvoties, justies nepiespiesti, gan aizmirst problēmas ģimenē, darbā utt. Jānorāda, ka pēdējais iemesls tiek nosaukts ievērojami biežāk nekā pirms pieciem gadiem. Savukārt mazāka nekā iepriekš ir to jauniešu daļa, kura uzskata, ka narkotiku lietošanu veicina garlaicība, bezdarbība (29%). Salīdzinoši bieži jauniešu skatījumā narkotiku lietošanu

rosina vēlme līdzināties vienaudžiem (27%). Aptuveni piektā daļa respondentu atzinusi, ka jauniešus uz apreibinošu vielu lietošanu mudina dažādas psiholoģiskas un sociālas problēmas, tukšuma sajūta, cīņa ar vientulību un nedrošību. Atbilstoši respondentu uzskatiem, tādi iemesli kā līdzināšanās filmu varoņiem, mūzikas elkiem u.tml. nav īpaši nozīmīgi, lai veicinātu narkotiku pamēģināšanu/lietošanu. Šo motivāciju vienlīdz reti atzīst kā 2008. gada, tā arī 2012. gada aptaujas dalībnieki.

4.5.2. tabula. Svarīgākie iemesli, kāpēc jaunieši lieto narkotikas (%)

	2008.	2012.
Lai apmierinātu ziņkārību, interesi pamēģināt	48	39
Lai aizbēgtu no īstenības	35	36
Lai atbrīvotos, justos brīvi un nepiespiesti	31	33
Lai aizmirstu problēmas ģimenē, mācībās, darbā	18	30
Lai mazinātu garlaicību no bezdarbības	37	29
Lai neatšķirtos no pārējiem vienaudžiem	22	27
Lai izrādītos	24	21
Lai likvidētu tukšuma sajūtu	21	17
Lai pārvarētu nedrošību un vientulību	15	15
Lai iegūtu neatkarības sajūtu no vecākiem un sabiedrības	7	11
Lai atdarinātu filmu varoņus (mūzikas elkus)	4	4
Cits iemesls: cīņa ar stresu, enerģijai, kaifam	2	<1
Lai līdzinātos reklāmu varoņiem	1	1

Aplūkojot šos rezultātus, varam secināt, ka jauniešu nosauktie iemesli ir tradicionāli, tos apstiprina arī citu pētījumu rezultāti, kas iegūti, izmantojot atšķirīgas pieejas, piemēram, analizējot objektīvo un subjektīvo faktoru ietekmi uz narkotiku lietošanas faktu (I.Koroļeva, I.Mieriņa, S.Sniķere, S.Seņkāne, 2007). Vielu pamēģināšanas/lietošanas cēloņus un veicinošos apstākļus var iedalīt vairākās lielās grupās:

- vēlme gūt jaunu sensoro pieredzi (vajadzība pēc jaunām izjūtām, iespaidiem, vēlme izzināt);
- vēlme pašapliecināties – apliecināt piederības apziņu grupai, izcelties;
- psiholoģiskās problēmas, emocionālais fons – problēmas, kompleksi, vientulība.

Atbildes liecina, ka narkotiku pamēģināšanas iemeslus veido jauniešiem pastāvīgi piemītošas psiholoģiskās īpašības un emocionālais stāvoklis, kas noteiktā apstākļu sakritībā (situācijā), noved pie vielas pamēģināšanas un, iespējams, turpmākas lietošanas. Jaunieši paši visprecīzāk raksturo savu vēlmi pamēģināt ko jaunu, baudīt aizliegto kā „izaicinājumu uz interesantu spēli”. Pie nosacījuma, ja draugi jau lieto vai viņiem būs ko piedāvāt, un, pat ja nebūs, – tad varēs salīdzinoši viegli iegādāties, nav pārsteidzoši, ka liela daļa jauniešu izvēlas/uzdrošinās pamēģināt kādu no narkotiskajām vielām. Vienlīdz svarīgi šajā vecumā ir apzināties piederību kādai grupai vai izcelties tajā (lielākoties vienaudžu grupā), lai, runājot jauniešu pašu vārdiem, iederētos bariņā, kļūtu līdzvērtīgāks draugiem (I.Koroļeva, I.Kārklīņa, S.Sniķere, I.Mieriņa, 2008).

Līdzīgi kā iepriekšējos pētījumos, jauniešiem, kas ne reizi nav pamēģinājuši narkotikas, tika uzdots jautājums par apstākļiem, kas tos atturējis pamēģināt. Tabulā atspoguļotie rezultāti liecina, ka iemesli, kas attur jauniešus, laika gaitā saglabājas gandrīz nemainīgi. Vairāk nekā pusei (53%) aptaujāto tas vienkārši neinteresē. Tieši tikpat lielai daļai kā iepriekšējos pētījumos (39%) ir izveidojusies/ieaudzināta negatīva attieksme pret narkotiku lietošanu. Lielu daļu aptaujāto attur bailes kļūt atkarīgam un narkotiku kaitīgās ietekmes uz veselību apzināšanās (atbilstoši 40% un 42%). Jauniešu skaits, kuri minējuši šādu pamatojumu, ir pieaudzis. Pārējie iemesli, līdzīgi kā iepriekšējās aptaujās, minēti ievērojami retāk. To skaits, kas nav vēl pamēģinājuši tikai tāpēc, ka nav bijusi izdevība, bet, ja tāda rastos, tad noteikti to izmantotu, saglabāties niecīgā apjomā (1%).

4.5.3. tabula. Iemesli, kas atturējuši no narkotisko vielu lietošanas (% no tiem, kas nav lietojuši)

	2008.	2012.
Tas neinteresē	57	53
Negatīva attieksme pret narkotiku lietošanu	39	39
Bailes kļūt atkarīgam	32	40
Apzinās narkotiku negatīvo ietekmi uz veselību	30	42
Ietekmē apkārtējo cilvēku negatīvā nostāja	16	6
Tās ir dārgas	11	10
Cits iemesls	8	5
Nav bijusi izdevība, bet, ja rastos, pamēģinātu	1	1

4.6. Narkotiku lietošanas situācijas un lietošanas vērtējums

Narkotiku pamēģināšana: situācijas raksturojums

Absolūtais vairākums jauniešu iepazīšanos ar narkotiskajām vielām uzsāk ar marihuānas/ hašiša lietošanu. To kā pirmo (un bieži arī vienīgo) narkotisko vielu ir lietojuši 77% narkotikas pamēģinājušo. Kopš 2008. gada aptaujas citu vielu lietojums pirmajā izmēģināšanas reizē ir pat mazinājies – ievērojami retāk nekā iepriekš tas ir amfetamīns (3%) un ekstazī (4%). Savukārt pirmās vielas statusā, kas arī atbilst kopējam izplatības pieaugumam, nonāk *Spice* (3,5%).

4.6.1. tabula. Pirmoreiz lietotā narkotiskā viela (% no narkotikas lietojušajiem)

Viela	%
Marihuāna vai hašišs	77
Ekstazī	4
Spice	3,5
Amfetamīns	3
Kokaīns	< 1
LSD	1
Maģiskās sēnes	< 1
Inhalanti	1
Ketamīns	< 1
Salvija	1

Respondentiem, kuri ir izmēģinājuši/lietojuši narkotikas, tika lūgts pastāstīt par pirmo pieredzi, situāciju, kādā tie pirmo reizi pamēģināja kādu no šīm vielām. Atklāto atbilžu sistematizēšanai, teksts tika kodēts pēc vairākiem kritērijiem – kur, ar ko kopā pirmais izmēģinājums/lietošana notikusi, no kā/ kādā veidā iegūtas vielas. Tas dod iespēju līdz zināmam līmenim sistematizēt situāciju daudzveidību un kvantitatīvi atspoguļot šo situāciju īpatnību. Lai arī situācijas un motīvi ir dažādi, tomēr vairumā gadījumu atkarības noteikti komponenti, kas ir ļoti līdzīgi vai pat identiski daudzu jauniešu stāstītajā pieredzē. Šie komponenti atkarības ir vēsturiski (salīdzinot ar iepriekšējiem pētījumiem), atbilstoši mainoties tikai atsevišķiem situāciju elementiem. Balstoties uz šiem pierādījumiem, pamatoti varam apgalvot, ka pastāv noteikti vielu lietošanas uzsākšanas modeļi (to apliecina arī kvantitatīvo datu analīzes rezultāti kopumā).

Gandrīz katrā narkotiku pamēģināšanas situācijā klātesoši ir draugi, vienaudžu, paziņu kompānija (72%) un/vai paša interese, ziņkārība pamēģināt (62%). Viens vai otrs kombinācijā ar citiem apstākļiem raksturo gandrīz ikkatru situāciju, kurā tiek lietotas vielas. Un izplatītākais no šiem modeļiem ir pamēģināt kādas vielas iedarbību kopā ar draugu vai draugu kompānijā, kur kādam jau ir pieredze, „ko un kā darīt”, un, ja nav, tad kopā šo pieredzi gūt ir gan drošāk, gan jautrāk. Otrā komponente – paša vēlme, interese pamēģināt tiek motivēta ar: 1) nepieciešamību gūt jaunu sensoro pieredzi, 2) nepieciešamību apliecināt savu piederību grupai, 3) kompensēt mazvērtības kompleksus, lai „būtu kā visi”, vai arī izcelties draugu priekšā. Retāk jauniešu stāstos minētas, tomēr raksturīgas situācijas: 1) kad jaunieša paša griba it kā paralizējas, ļaujoties drauga/ draugu vai paziņu pamudinājumam, spiedienam, nespējot attiekties no piedāvājuma, 2) kad primāra ir vēlme izmēģināt, un jauniešs iegādājas vielu pie būtībā sveša cilvēka, lai vienatnē vai ar kādu kopā to izmēģinātu, 3) kad viela tiek lietota, pašam nezinot (draugi pieber kokteilim, ietin cigaretē utt.). Nereti šādos gadījumos cilvēkam rodas riebums, pretīgums, bet pastāv tikpat liela iespēja, ka tas var arī iepatīkties.

Narkotiskās vielas tiek lietotas arī, lai gūtu vairāk enerģijas gan izklaidei, gan darbam. Šajā aptaujā jauniešu stāstos relatīvi pieaug gadījumu skaits, kad vielas tiek lietotas ārzemēs (pamatojot, ka tur jau tā ir ierasta lieta), tāpat stabili atkārtojas situācijas, kad pirmo reizi vielas tiek lietotas privātās ballītēs vai mājas tasiņos, lai gan vienlaikus biežāk tiek minēti arī piemēri, kad „zāle” tiek uzpīpēta skolā (pie skolas) – starpbrīžos vai pēc stundām – tāpat vien jautrībai.

Dažkārt narkotikas tiek lietotas paša naivuma vai iedomātu priekšstatu dēļ: pusaudžu vecumā tas liekas stilīgi, moderni.

4.6.2. tabula. Situācijas, kad un kāpēc pirmo reizi tika pamēģinātas narkotiskās vielas (% no lietojušajiem)

	%
Draugi	72
Draugi + interese, ziņkārība <i>Ar draugiem čīlojot, pamēģināju ziņkārības pēc. (102, 1)</i> <i>Visi vecākie draugi to darīja, piedāvāja par velti. Biju tādā vecumā, kad jāsāk lietot. (102, 30)</i> <i>Mājās bija jātaisa uzdevums skolai, jālīmē kaut kāda kolāža, tāpēc izdomāju paostīt līmi. (17)</i> <i>Interese, zināšana par vielas iedarbību, vēlēšanās to izjust. (1, 6)</i> <i>Pamatskolā bija klases vakars, ar draugiem zinājām, kur var nopirkt, sametāties un uzpīpējām kāsi pirms pasākuma. Bija ļoti liela ziņkāre, kas tas īsti tāds ir. (119, 102, 1)</i> <i>Ar draugiem devāmies uz klases pasākumu. Visi pīpēja, un es arī nolēmu pamēģināt, kā tas ir, jo visi apgalvoja, ka tas ir pirktis oficiālā veikalā un neskaitās narkotikas. Iemesls bija tāpēc, ka nevēlējos atšķirties no pārējiem. (102, 119, 5, 31)</i>	
Kompānijas pēc, lai tiktu pieņemts <i>Draugs teica, ka būšu mīkstā, ja nepamēģināšu. (102, 31)</i> <i>Tas notika ballītē, ar draugiem sēdējām, un to palaida pa apli. Negribēju izlēkt no pārējiem un arī pamēģināju. (105, 102, 51)</i> <i>Aizgāju ciemos pie kaimiņa uz dzimšanas dienas svinībām. Biju viens no jaunākajiem šajā sabiedrībā, tāpēc nevēlējos to izrādīt un darīju to pašu, ko citi, tas arī bija iemesls, kāpēc piekritu lietot alkoholu un uzpīpēt marihuānu. (104, 102, 31, 118)</i>	
Draugi iesaka, piedāvā, uzdāvina <i>Atradāmies koncertā, kurš bija garlaicīgs, un draudzenes izteica piedāvājumu nopirkt marihuānu. Tātad, lai padarītu pasākumu jautrāku, nopirkām marihuānu no draudzenes paziņām, kuri arī atradās šajā pasākumā. (110, 7, 30, 2, 102)</i> <i>Mājas ballītē draugs sakūdīja uzsmēķēt. (104, 105, 30, 102)</i>	
Interese, jaunas sensorās izjūtas	62
<i>Radās vēlme izjust to sajūtu, par ko visi priecājās. (1)</i> <i>Bijām devušies nelielā izbraukumā. Draugi teica, ka pazīst vienu cilvēku, kurš var dabūt narkotikas. Viņi nopirka amfetamīnu. Un es nolēmu, ja jau ir tāda iespēja, tad jau arī jāpamēģina. Iemesls man bija, ka dzīvē viss jāpamēģina. (116, 102, 30, 5)</i>	

	%
Piedāvāja vai uzdāvināja	33
<i>Atradāties klubā, draugam pienāca daži paņēmas un piedāvāja pa lētu naudu atdot ekstāzi. Viņš nopirka un piedāvāja pārējiem, un neviens negribēja atteikties, un visi piekrita. Iemesls bija, jo bija tāda iespēja, ka ir ekstāzi, un nemetīs jau to projām, pašiem jau tas bija jālieto. (30, 102, 106)</i> <i>Piedāvāja pamēģināt, to lietojot sportisti – enerģijai, esot vēl legāls. Piedāvāja paņēmas. Ūdenī šķīstošs, efekts – niezēja mugura, bet nekādas jēgas nebija. (30, 102, 6)</i>	
Tusiņš	23
<i>Kad sākām ar draudzeni aktīvi apmeklēt tusiņus, alkohols jau bija apnīcis, no stiprajām narkotikām mēs baidījāmies, tāpēc sākām lietot zēlējamo tabaku. Iemesls varētu būt, ka viss liekas garlaicīgi un bija nepieciešama papildu jautrība. (32, 106, 2, 7)</i>	
Aiz garlaicības, bezdarbības, skumjām	5
<i>Man bija 16 gadi, biju aizbraukusi uz Beach Party festivālu. Apnīka dzert, zināju, ka draugiem ir paņēmta līdzīgu marihuāna, tādēļ sanāca pašai uzprasīties. (110, 102, 32, 5)</i>	
Lai būtu enerģija	3
<i>Biju klubā, draugs bija paņēmis 40 gab. tirgošanai, nopirku no viņa – ar domu kārtīgi izdeļoties zem House mūzikas ritmiem. (125, 16)</i> <i>Biju ballītē ar draugiem, viņi teica, ka no amfetamīna būs enerģija un varēs ballēties visu nakti. Piekritu pamēģināt, jo biju daudz par to dzirdējis un interesēja, kā amfetamīns darbojas uz organismu. (105, 102, 10, 1)</i> <i>Draugi stāstīja atsauksmes, ka tādu enerģiju vēl nebija sajutuši, kādu deva amfetamīns, piedāvāja man, jo teica, ka vēl esot mazliet palicis. Domāju, ja tāda iespēja ir, tad nelaidīšu garām. Iemesls tāds, ka bija garlaicīgs pasākums un prasījās pēc jaunām emocijām. (30, 102, 6, 5, 1)</i>	
Lai būtu jautrāk, izklaidei	5
<i>Pirmā reize notika manā 21. gada dzimšanas dienā. Speciāli noīrējām dzīvokli viesībām, kādam radās ideja dažādot plānoto vakaru ar ko jautrāku. (105, 102)</i> <i>Skolā pusdienu starpbrīdī kopā ar klasesbiedriem, lai justos jautri. (123, 102, 2)</i>	

	%
Ārzemes + klubs + draugi	3
Ārzemēs klubā ar draugu ieslēdzāties tualetē, bija diezgan bailes, sirds sitās, sajūta, ka kaut kas nav riktīgi, bijām iedzērušas pirms tam. Sajūta uzreiz, ka esi skaidrā. (103, 102) <i>Draugi, ballīte, es aizbraucu strādāt uz Londonu, un tur ir normāli uzsmēkēt marihuānu, arī sociālā piederība. (102, 105, 103, 31)</i>	
Biju piedzēries, alkohols vairs nesniedz gaidīto baudu	5
<i>Vienā no pirmajām ballītēm pamatskolā. Biju ļoti piedzēries, un viena meitene piedāvāja, jo viņai ļoti patika. Pēc tam nonācu slimnīcā. (119, 32, 30, 102)</i> <i>Biju ballītē, biju nedaudz iedzērusi un nepamanīju, ka jau pīpēju zālīti. (105)</i> <i>Biju devusies uz pasākumu „Zvērā”, un narkotisko vielu lietošana tur ir ļoti izplatīta. Jutām, ka ar alkoholu vien šis pasākums netiek izbaudīts uz visiem 100%. Tāpēc ātri vien atradām cilvēkus, kuriem ir marihuāna, un nopirkām. (106, 32)</i>	
Mājas ballītes	12
<i>Dzimšanas dienas ballītē pirms došanās nopirkām no paziņas, jo gribējām pamēģināt. Un arī savā veidā domājām, ka pārējie ballītes apmeklētāji to ievērotu un uzskatītu mūs par foršām. (102, 105, 5, 31)</i>	
Paša naivums, muļķība	3
<i>Pamudināja alkohols un vieglprātība, protams, vispārējā ziņkāre. Ko vēl var gaidīt no pirts ballītes? (32, 1, 108)</i> <i>Draugu kompānijā pīpēja ūdenspīpi, sākumā nemaz nezināja, ka pie tabakas pielikta zālīte, to uzzināja vēlāk. Sajūtas sākumā bija sliktas, vēlāk palika jautri. (102, 33)</i>	
Piespieda	3
Ārā pie kluba smēķētāji uzzināja, ka nekad neesmu smēķējusi marihuānu, un piespieda to izdarīt. (121, 35, 102)	
Ekskursijā, izbraukumā	5
<i>Jāņos beidzās alus, sākām ar draugiem pīpēt zālīti. (32, 105, 102)</i>	
Problēmu, stresa gadījumos	1
<i>Bijām ar draugiem nokļuvuši lielās nepatīkšanās, nespējām pārdzīvot redzēto, un draugi ieteica pamēģināt marihuānu. (14)</i>	

	%
Tas ir stilīgi, moderni, pamudina filmas	1

Mani pamudināja filmas, kur vienmēr aktieri lieto narkotikas, un tad parasti izvēršās interesantas ballītes. (9, 2)
Iespaidojos no populāriem mūzikas videoklipiem. Katrs otrais dziedātājs savā klipā lietoja narkotikas, un nolēmu pamēģināt, lai sajustu, kā tas ir un vai viss ir tik lieliski, kā viņi to attēlo savos video. (9, 5, 1)

Narkotiku lietošana: situācijas raksturojums

Lielākā daļa izklaides vietu apmeklētāju ir pamēģinājusi narkotikas reizi vai, iespējams, dažas reizes dzīves laikā, un salīdzinoši ievērojami mazāka daļa tās turpina lietot vai kļūst par regulāriem lietotājiem. Iepriekšējā sadaļā aplūkots, kādos apstākļos un kas jaunieši pamudinājis pirmo reizi pamēģināt narkotikas, kā arī iemesli, kādēļ jaunieši vispār lieto narkotikas. Nobeigumā palūkosimies uz to, kādās situācijās jaunieši mēdz lietot un **kāpēc turpina** lietot narkotiskās vielas. Lietošanas motivāciju un iemeslus varam salīdzināt ar 2008. gada pētījuma par narkotiku lietošanu izklaides vietās rezultātiem, kā arī izvērtēt atšķirīgo vai kopējo vielu pamēģināšanas un turpmākās lietošanas motivāciju.

Šie procentuālie raksturojumi nav izmantojami precīzam statistiskam salīdzinājumam, jo balstās uz atklāto atbilžu kodiem un lietošanas situācija lielākoties ir aprakstoša, ietverot vienlaikus vairākus raksturojumus, situācijas komponentes, tomēr aprakstītais, mūsdiā, sniedz uzskatāmu ilustrāciju, ļauj novērot izmaiņu tendences narkotiku lietošanas situācijās un veidos, ko ietekmē kā likumdošana un ekonomiskā situācija, tā arī jauniešu subkultūru kanoni.

Pirmajā lietošanas reizē būtiskākais dzinulis ir interese, ziņkārība. Lai lietotu narkotikas jau otro reizi vai sāktu to darīt vairāk vai mazāk regulāri, iemesli nedaudz mainās. Galvenais lietošanas motīvs kļūst prieka, kaifa gūšana. Vairāk nekā ceturtdaļa jauniešu to dara jautrības uzturēšanai, kaifam, daļa (19%) – faktiski līdzīgos nolūkos – lai uzlabotu garastāvokli, atraisītos. Mazāks skaits aptaujāto min, ka narkotiskās vielas lieto, lai atslābinātos un mazinātu spriedzi (13%), bet 11% to dara piemērojoties – kompānijas pēc. 14% lietotāju jau izveidojusies vai pastāv liels risks, ka izveidosies vielu atkarība, jo lietošanas motīvs ir jau radusies patika pret procesu, psihoaktīvo vielu iedarbību, lai gan to, ka bez narkotikām vairs nevar iztikt, atzīst tikai 2%.

Salīdzinājumā ar 2008. gada rezultātiem samazinājusies to daļa, kas apgalvo, ka narkotikas mēdz lietot vienkārši kompānijas pēc (11%), turpretī narkotiku lietošana, lai aizmirstu ikdienu, problēmas un nepatīkamo, kas iepriekšējos

pētījumos tika minēta vien atsevišķos gadījumos, šobrīd kā motīvs minēta jau 10% gadījumu.

4.6.3. tabula. Narkotiku lietošanas iemesli (% no lietojušajiem, atbilžu piemēri)

	%
Jautrībai, kaifam	
<i>Tas ir kā piedzīvojums katru reizi. Mums iet kopā ārkārtīgi jautri, uzpīpējot. (2)</i>	28
<i>Lai man būtu jautri. Un lai es spētu kārtīgi atpūsties un aizmirst par ikdienu. Tas uzlabo garastāvokli. (2, 13, 17)</i>	
Lai uzlabotu garastāvokli, atraisītos	
<i>Es neuzskatu, ka marihuāna īsti ir narkotikas, drīzāk nomierinošs līdzeklis, kas liek justies pozitīvi. (15)</i>	19
<i>Dodoties uz kādu pasākumu, es lietoju narkotikas, jo kļūstu atvērtāks un man ir viegli komunicēt. Ikdienā tāds neesmu, tāpēc patīk šādi atpūsties. (13, 18)</i>	
Lai atslābinātos, mazinātu spriedzi	
<i>Gadījumos, ja pārlieku noslogo mācības un gribas izvēdināt galvu. (12)</i>	13
<i>Ejot atpūsties, mūsu mērķis ir atslābt un iztraktoties, tāpēc ir nepieciešams kaut kas stiprāks, lai atpūta būtu jautrāka. (12, 2)</i>	
Kompānijas pēc, tāpēc ka citi lieto	
<i>Ir situācijas, kad negribas būt vienīgajam „svētajam”. (50)</i>	11
<i>Ja visi, tad visi. (50)</i>	
Lai aizmirstu ikdienu, nepatīkamo	
<i>Lai atbrīvotos no nevajadzīgām domām, kas traucē komunicēties. (17)</i>	
<i>Reizēm, kad sakrājušās daudzas problēmas ikdienā, vienkārši gribas visu aizmirst un relaksēties. Tad vislabākais veids ir pasaukt draugus un uzpīpēt marihuānu. (17, 12)</i>	10
<i>Kad radušās problēmas, es uzskatu, ka narkotikas ir labs veids kā vienkārši izmest problēmu no galvas uz kādu brīdi un baudīt dzīvi. (17, 14)</i>	
<i>Lai aizmirstos un nejustu realitātes spiedienu. (20)</i>	
Iedvesmai, drosmei	
<i>Patīk atbrīvot prātu un ļaut zemapziņai un sajūtām darboties. (12)</i>	2
<i>Lai varētu vieglāk strādāt, rastos labas idejas. (37)</i>	

	%
Patīk process, forši, gribas, un lietoju, patīk	
<i>Tas jau gandrīz liekas pašsaprotami, ja vēlas tā kārtīgi atpūsties, tad ir jāņem narkotikas, jo no alkohola tādu efektu nevar iegūt. (7, 8)</i>	
<i>Jo vēlos un saprotu, ka tas nekādi neietekmē manu darbu, mācību procesu vai ikdienas pienākumus. (3, 36)</i>	14
<i>Patīk pīpēt zālīti, tāpēc to daru vienmēr un visur. (1)</i>	
Interese, jaunas emocijas	
<i>Tas jau ir kļuvis kā izklaides veids, kad paņem narkotikas, tad jebko var izvērst par interesantu atpūtu. (7)</i>	8
<i>Lai atpūstos ar jaunām emocijām. Ikdienā nelietoju narkotikas, bet patīk pa reizei pasākusos ķert kaifu. (13, 11)</i>	
Visu vajag izbaudīt	
<i>Lai neatpaliktu no notiekošā. (50)</i>	
<i>Tas ir kā piedzīvojums katru reizi. Mums iet kopā ārkārtīgi jautri, uzpīpējot. (2)</i>	6
Energijai un stimulam	
<i>Tas visu padara skaistāku un pieņemamāku. (43)</i>	6
Tā sanāk, viegli pieejamas, pieradums	
<i>Esmu pamēģinājis un tagad gribu to darīt vienmēr. (38)</i>	4
Alkohols apnicis	
<i>Alkohola lietošana jau ir apnikusi, tāpēc brīžiem vēlos kaut ko stiprāku, kas pilnībā dotu jaunas emocijas. (16, 11)</i>	2

Un visbeidzot, apkopojot situāciju raksturojumu, kādās jaunieši mēdz lietot narkotikas, balstoties uz slēgtā jautājuma piedāvātajām kategorijām, gūstam apliecinājumu tam, ka draugu kompānija ir galvenā situācijas komponente un gandrīz nepieciešams priekšnosacījums arī narkotiku vairākkārtējai/regulārai lietošanai. Tā minēta 49% gadījumu. Kopumā vairāk kā trešdaļa (36%) jauniešu to dara, apmeklējot izklaides pasākumus: katrs piektais, apmeklējot klubus, citi – apmeklējot diskotēkas, mūzikas pasākumus. Atkārtotas (regulāras) narkotisko vielu lietošanas iemesls ievērojami retāk ir kādas psiholoģiskas problēmas – skumjas, vientulības brīži vai garlaicības mazināšana. Arī problēmas ģimenē, skolā biežāk var būt motīvs pamēģināšanai/uzsākšanai, retāk – pastāvīgai lietošanai.

4.6.4. tabula. Situācijas un gadījumi, kad jaunieši mēdz lietot narkotiskās vielas (% no lietojušajiem)

	%
Kompānijā ar draugiem	49
Apmeklējot klubus, bārus	21
Cits	4
Apmeklējot diskotēkas	10
Apmeklējot elektroniskās mūzikas pasākumus	5
Garlaicības māks	10
Skumjos vientulības brīžos	7
Kad rodas problēmas ģimenē, ar vecākiem vai skolā, darbā	6
Kad rodas problēmas ar draugiem	2
Daru to regulāri, jo bez tā nevaru iztikt	2

4.7. Narkotiku lietošanas situācijas un to vērtējums

Apkopojot iepriekš sacīto, var secināt, ka narkotikas pirmo reizi visbiežāk tiek pamēģinātas draugu kompānijā mājas apstākļos – privātos pasākumos. Salīdzinājumā ar situāciju 2000. gadā, 2008. gadā un tāpat arī šobrīd narkotiku izmēģināšanas vieta biežāk ir privāta teritorija – mājas, privāti pasākumi, kas ierobežo uzraudzības vai kontroles iespējas vidē, kur atpūšas jaunieši. Arī atkārtota narkotiku lietošana visbiežāk saistīta ar draugu kompāniju, nedaudz mainās tikai vietas un motivācijas uzsvāri. Ja sākumā tie ir privāti pasākumi, mājas „tusiņi”, vēlāk – sabiedriskas izklaides vietas. Uzsākot tā ir interese, vēlāk galvenie motīvi ir jautrība, enerģija, izklaide un piemērošanās vairākumam, šobrīd biežāk nekā agrāk – arī vēlēšanās aizbēgt no ikdienas, problēmām.

Narkotiku lietošanas vērtējums

Jauno cilvēku attieksmi pret psihoaktīvo vielu, to skaitā narkotiku, lietošanu var skaidrot ar dažādiem motīviem. Iepriekš jau aplūkoti daži no tiem, un jāsecina, ka vairāk kā 10 gadu laikā attieksme un vērtējumi kopumā nav nozīmīgi mainījušies.

Domājot par narkotiku lietošanas plašo izplatību, „popularitāti” un vietu jauniešu rekreācijā, respondentiem tika lūgts paust savu viedokli par narkotiku lietošanu kā jaunatnes kultūras sastāvdaļu. Lai arī vairums jauniešu pauž noraidošu attieksmi pret šādu apgalvojumu, katrs ceturtais no aptaujātajiem

uzskata, ka tā tomēr ir neatņemama mūsdienu jaunatnes kultūras komponente. Jauniešu daļa, kuriem ir šāds viedoklis, ir tikpat liela kā 2008. gadā, bet tā ievērojami mazinājusies salīdzinājumā ar 2000. gada sākumu. Tolaik 68% aptaujāto jauniešu uzskatīja, ka narkotiku lietošana ir neatņemama jauniešu kultūras sastāvdaļa (I.Koroļeva, 2003). Šobrīd lielākā daļa aptaujāto (44%) ir pārliecināta, ka psihoaktīvo vielu lietošana tomēr nav un arī nekļūs par jaunatnes kultūras sastāvdaļu. Lai gan, salīdzinot 2012. un 2008. gada aptauju datus, šo jauniešu skaits ir nozīmīgi sarucis, dodot vietu nepārliecinātajiem – respondentiem, kuriem nav viedokļa šajā jautājumā (30%).

4.7.1. tabula. Uzskati par narkotiku lietošanu kā jaunatnes kultūras sastāvdaļu (%)

	2008.	2012.
Ir jaunatnes kultūras sastāvdaļa	25	26
Nav jaunatnes kultūras sastāvdaļa	54	44
Nevar pateikt	20	30

Tabulā apkopoti jauniešu argumenti, pamatojot savu viedokli par narkotiku lietošanas un jaunatnes izklaides kultūras savstarpējo saistību. Jāpiezīmē, ka, jau sākot ar 2008. gada aptauju, dati liecināja, ka to jauniešu daļa, kuri ir pārliecināti, ka apreibināšanās, psihoaktīvo vielu lietošana nebūt nav neiztrūkstoša jauniešu brīvā laika un izklaižu pavadone, pieaug ne tikai procentuālā izteiksmē, bet arī pārliecības un uzskatu stabilitātē. Domājams, tieši zināšanu un informētības pieaugums, daudzveidīgas informācijas pieejamība, citu jauniešu negatīvā pieredze veicinājusi to, ka jauniešu argumenti kļuvuši pārdomātāki un pārliecinošāki. Iespējams, daļēji tas skaidrojams arī ar respondentu vecumu (izklaižu vietu apmeklētāju vidējais un modālais vecums ir pieaudzis). Šie jaunieši uzskata, ka: „Mūsdienās ir ļoti daudz informācijas par narkotiku ietekmi un daudzi jaunieši izvēlas to nedarīt,” turklāt: „atšķirībā no Eiropas, Latvijā vēl ir normālas atpūtas tradīcijas, kas sevī neietver narkotikas”. Nereti spriedumi tiek izteikti pat emocionāli sakāpinātā formā: „Jaunieši nav tādi idioti, par kādiem tos uzskata”, „kultūra nav saistīta ar narkotikām, kultūra ir cilvēki, kas ir saprātīgi”.

Savukārt tie, kas domā pretēji, uzsver, ka narkotiku lietošana ir neiztrūkstoši klātesoša jauniešu izklaidē, un, pamatojot savu pārliecību, viņi atsauca uz cilvēkam visos laikos piemētošo tieksmi apreibināties, aizmirsties, narkotiku vieglo pieejamību mūsdienās, kā arī uz konformismu, bažām tikt atstumtam, nepieņemtam kopienā, kur „visi tā dara”: „Uzskatu, ka tā visu laiku ir bijusi un būs jauniešu kultūras sastāvdaļa. Jaunieši ir galvenais narkotiku tirgus mērķis”, „tā ir sava veida 21. gs. mode”, „[...] tāpēc, ka 90% man apkārt kaut ko lieto”.

4.7.2. tabula. Par un pret viedokļi par narkotiku lietošanu kā jaunatnes kultūras sastāvdaļu (%)

Narkotiku lietošana IR jaunatnes kultūras sastāvdaļa (argumenti)	%
Daudzi tā dara, lielākā daļa lieto, tā jūtas piederīgi grupai	48
<i>Vieno līdzīgi domājošos</i>	
<i>Visiem patīk kopības sajūta, esot uz viena viļņa. Tas jau netiek darīts, lai būtu stilīgs. (7)</i>	
<i>Visi to dara, ar ko es būtu labāks? Vēl jo vairāk – zinu savu limitu un par atkarību neuztraucos. (7)</i>	
Tas ir dzīvesveids, ikdienas sastāvdaļa un tā ir mode	19
<i>Tā ir sava veida 21. gs. mode. (7)</i>	
<i>Tāpēc, ka 90% man apkārt kaut ko lieto, tas ir stilīgi – būt tādām, kas narkojas. (1, 7)</i>	
<i>Tā ir arī daļa no šī brīža valdošās subkultūras – hipsteri, kas ir līdzīgi hipijiem, ballītes, māksla, narkotikas. (7)</i>	
<i>Tāpēc ka tas skaitās stilīgi – dzert, tusēt, šņaukt, nav stilīgi labi mācīties, rūpēties par veselību utt. (7)</i>	
<i>Ir, jo viss, kas notiek sabiedrībā, ir tās kultūras sastāvdaļa. (21)</i>	
Interese pamēģināt, un lielākā daļa to arī pamēģina, gribas kaut ko jaunu	11
<i>Gandrīz visi cilvēki jaunībā ir pamēģinājuši narkotikas. Ja nelieto „smagās” narkotikas, atkarības nebūs. (6)</i>	
<i>Jaunie cilvēki vairāk ir gatavi jaunām lietām, izmēģināt un lietot kaut ko, vecie ir aizņēmti. (13)</i>	
Viegli visur var iegūt, var pat legāli iegādāties	10
<i>Mēs dzīvojam laikmetā, kur narkotikas ir brīvi pieejamas, tās ir pat internetā skaņu veidā. (4)</i>	
<i>Tā ir kultūras sastāvdaļa, jo narkotikas paliek arvien vairāk izplatītas, pateicoties bodītēm. (1, 4)</i>	
Lieto aiz garlaicības – nav citu nodarbjū, jāizklaidējas	5
<i>Aiz gara laika lieto cilvēki. (18)</i>	
Neprot vairs atpūsties bez narkotikām	4

Narkotiku lietošana IR jaunatnes kultūras sastāvdaļa (argumenti)	%
<i>Grūti atrast pasākumu, kur vismaz kāds nelietotu narkotikas. (1)</i> <i>Puse jauniešu ar baltiem deguniem kā lopi pa Vecrīgu skraida. (1)</i> <i>Jo viņi tās lieto bieži, apmainās ar iespaidiem internetā, neiedomājas ballīti bez narkotikām. (1, 3)</i>	
Lieto, lai izceltos	1
<i>Liekas, ka visi grib justies viens par otru krutāki. (7)</i> <i>Jo daudzi grib izrādīties, lietot ir stilīgi. (7)</i> <i>Daudzi no jauniešiem grib izcelties uz citu fona, tāpēc daudzi arī sāk lietot vai vismaz pamēģina. (1)</i>	
Visa šovu kultūra – mūzika, filmas to reklamē	5
<i>Jā, jo narkotikas paliek arvien izplatītākas dēļ nepārtrauktajām „cik sliktas ir narkotikas” reklāmām, kā arī legālajām bodītēm. (1, 8, 27)</i>	
Polcija nespēj apkarot, nav likumu, disciplīnas, nebaidās no aizliktā, to vairs nevar ierobežot	5
<i>Padomju laikos bija stingri noteikumi, tagad tie nav, nav vairs disciplīnas. (22)</i>	
Patik apreibināties, alkohols apnicis	3
<i>21. gs. ir laiks, kad jaunieši vairāk izvēlas pakāiftot, nevis piedzerties un mocīties ar pagīrām. (34)</i>	
Lai pārvarētu problēmas, aizietu no realitātes	4
<i>Jauniešiem daudz lielākas problēmas nekā kādreiz, tāpēc viņi meklē glābiņu narkotiskās vielās. (9)</i>	
Muļķības dēļ lieto, pietrūkst informācijas par sekām	4
<i>Jaunieši ir bezatbildīgi, domā, ka viņiem nav likumu, tāpēc lieto, nenojauš sekas. (22)</i> <i>Latvijā bērniem nav ko darīt, tāpēc viņi nereti nodarbojas ar muļķībām. (18)</i>	
Tā vienmēr ir bijis un būs. Narkotikas lietotas visos laikos	3

Narkotiku lietošana IR jaunatnes kultūras sastāvdaļa (argumenti)	%
---	----------

Tas tā ir bijis visos laikos, jo jaunieši sadalās subkultūrās, kurās katrā ir kādi noteikumi – nereti lietot kaut ko. (2)

Uzskatu, ka tā ir bijusi visu laiku un būs jauniešu kultūras sastāvdaļa. Jaunieši ir galvenais narkotiku tirgus mērķis. (2)

Vienmēr būs cilvēki, kam grūti iejusties apkārtējā vidē. (15)

Narkotiku lietošana NAV jaunatnes kultūras sastāvdaļa (argumenti)	%
--	----------

Tā nav kultūra, normāli jaunieši nelieto	25
---	-----------

Atšķirībā no Eiropas Latvijā vēl ir normālas atpūtas tradīcijas, kas sevi neietver narkotikas. (57)

Es nelietoju un mani draugi lielākoties arī ne, bet par jauniešu kultūras daļu sevi gan uzskatām. (54)

Zinu daudzus, ka nelieto, un viņi ir daļa kultūras. (54)

Nav kultūras sastāvdaļa, jo vecākiem ir pienākums saviem bērniem jau laicīgi iemācīt, ko drīkst, ko nedrīkst. (58)

Tā nav tik izplatīta parādība, pats termins „narkotikas” jauniešu vidū ir drīzāk filozofiskas dabas. (54)

Kulturāls ir atļauts. (58)

Jaunieši nav tādi idioti, par kādiem tos uzskata. (83)

Katra paša izvēle – katrs pamēģina, bet atsakās no tā	24
--	-----------

Katrs pats izvēlas savu ceļu, un, ja kompānija mudina lietot narkotikas, tad kompānija ir jāmaina, nevis jābaidās atšķirties. (81)

Personīgā pieredze un saskare man vairāk norāda, ka lietot vai neliidot katra jaunieša izvēle. (81)

Narkotikas ir brīvprātīga izvēle – citi nevar bez tām iztikt, bet citiem vienalga. (81)

Mūsdienās ir ļoti daudz informācijas par narkotiku ietekmi, un daudzi jaunieši izvēlas to nedarīt. (54)

Tas ir kaitīgi, degradē cilvēkus	7
---	----------

Ne jau visiem patīk mēģināties klubā uz dīvāna un neko nesaprast. (54)

Nav, jo daudzi apzinās, ko dara, ir gudri bērni, nebojā savu veselību. (54, 59)

Narkotiku lietošana NAV jaunatnes kultūras sastāvdaļa (argumenti)	%
Lieto tikai neliela grupa jauniešu, atkarīgs no sociālā slāņa	24
<i>Dažiem tas ir svarīgi, bet daudzi tās nelieto vispār. (81)</i> <i>Lieto tikai neliela daļa idiotu. (54)</i> <i>Es personīgi nepazīstu jauniešus, kas lieto narkotikas, tāpēc uzskatu, ka ārpus Rīgas tā nav kultūras sastāvdaļa. (54)</i> <i>Ir tādi, kas lieto, un tādi, kas nelieto. Sabiedrība izvēlas akcentēt uzmanību uz tiem, kas lieto. (81)</i>	
Var atpūsties arī bez tā	15
<i>Uzskatu un spriežu pēc saviem draugiem – jaunieši varbūt niekojas ar narkotikām, taču tas nav nopietni, Latvijā ir aktīvi, radoši un sportiski jaunieši. (50, 53)</i>	
Tas ir nelegāli, sodāmi	6,3
<i>Tas nav atļauts, bet kultūra strādā pēc likumiem. (58)</i> <i>Nav neatņemama sastāvdaļa, vajag palielināt sodus un stiprāk to uzraudzīt, tad neviens neliestos narkotikas. (50)</i>	
Alkohols ir daudz izplatītāks	4
<i>Narkotikas nav kultūras sastāvdaļa, vēlme apreibināties gan ir. (54, 66, 80)</i>	
Tas ir stulbums, cilvēku muļķība	4
<i>Narkotikas ir nepieciešamas tikai psiholoģiski tukšiem un par sevi nepārliecinātiem cilvēkiem. (18, 9)</i>	
Ir daudz citu lietu, ko darīt	4
Tā nav nozīmīga parādība, to var apturēt/ ierobežot, narkomāni neaifišējas	3
<i>Tā ir nolaidība, vecāku neuzmanība, nevis kultūra. (61)</i> <i>Narkotiku lietošanu var un vajag likvidēt, iznīdēt. (69)</i> <i>Sabiedrībai kopīgi vajadzētu apturēt narkotiku pārdošanu, lai neviens vairs nebūtu narkomāns. (69)</i>	
Vairums jauniešu ir pret to, modē veselīgāks dzīvesveids	2
<i>Tā noteikti nav, jo narkotikas lieto cilvēki, kuri ir izmisuši. (54)</i> <i>Jaunieši pamēģina, palieto, bet neuzsēžas uz tā. Problēma un kultūras sastāvdaļa tā var būt jau vecākiem cilvēkiem. (53)</i>	

Narkotiku lietošana NAV jaunatnes kultūras sastāvdaļa (argumenti)	%
Pārāk dārgi, grūti dabūt	2
<i>Narkotikas var atļauties tikai turīga jaunatne, līdz ar to tās nav tik izplatītas, kā mēdz domāt.</i>	
<i>Jaunieši izvēlas pieejamākus veidus, kā notrulināties – dzert. (64)</i>	
Tā ir izlaidība, raksturīga tikai naktsklubiem	1
Tas vairs nav „kruti”, aktuāli	1
<i>Daudzi narkotiku vietā labāk izvēlas alkoholu (pareiza izvēle). (64)</i>	

Grūti pateikt (30%)
Grūti spriest dažiem tā ir, dažiem tā nav dzīves sastāvdaļa. Dažiem tas interesē, dažiem ne. (81),

5. Alkohols un narkotikas jauniešu stāstos

Kā liecina izklaides vietu apmeklētāju kvantitatīvās aptaujas rezultāti, pēdējo gadu laikā narkotiku lietošanas izplatība jauniešu vidū ir būtiski pieaugusi, turklāt pieaugums saistīts tieši ar marihuānas/hašiša popularitāti un šo vielu izmantošanu apreibināšanās nolūkos. Tāpat kvantitatīvās aptaujas rezultāti ļauj izvirzīt pieņēmumu, ka marihuāna šobrīd tiek lietota arī izklaides kontekstā, jo narkotikas, kuras jaunieši tradicionāli izmantojuši izklaidējoties, vairs nav tik izplatītas.

Lai izprastu jauniešu uzvedību un apzinātu atkarību riskus, kā arī iegūtu informāciju par marihuānas pozicionējumu, šajā nodaļā, balstoties uz narkotikas lietojušo jauniešu stāstiem, analizēti alkohola un narkotiku lietošanas paradumi un motivācija, kā arī narkotiku pieejamība un to lietošanas sekas.

Iegūtā informācija un stāsti ir būtiski selektīvās profilakses aktivitāšu izstrādei un īstenošanai riska grupu jauniešu vidū, jo tie atklāj jauniešu stereotipizētos uzskatus, pretnostatot riskantu alkohola lietošanu narkotiku lietošanas pieredzei, kā arī iezīmē attieksmes un vērtības, kurām ir iespēja attīstīties nākotnē situācijā, ja mērķtiecīga selektīvā profilakse netiks īstenota.

5.1. Alkohola lietošanas iemesli

Analizējot alkohola lietošanas paradumus, literatūrā (I.Koroļeva u.c., 2007; Kuntsche et al, 2006) tiek izdalītas četras alkohola lietošanas motivācijas dimensijas:

- hedonisms, kas raksturo dzeršanu laba noskaņojuma, jautrības un patīkamu emociju radīšanas nolūkā;
- socializācija, ko raksturo ārēja motivācija, vēlme izpatikt citiem, iekļauties grupā;
- problēmrisināšana jeb dzeršana, lai mazinātu nepatīkamas emocijas, tiktu galā ar pārdzīvojumiem;
- konformisms jeb alkohola lietošana ārēji negatīva spiediena dēļ, tā izvairoties no sociāla atraidījuma.

2007. gada ESPAD pētījumā secināts, ka alkoholu pārmērīgi lieto galvenokārt tie jaunieši, kuri dzer, lai gūtu patīkamas emocijas un jautrību, kā arī tie, kas dzeršanu

izmanto kā līdzekli problēmu mazināšanai (hedoniskā un problēmrisinošā dzeršanas motivācija). Gan vienā, gan otrā gadījumā jauniešiem ir raksturīga depresija un nosliece uz deviantu uzvedību, taču problēmrisinošā dzeršanas motivācija papildus saistīta ar traumējošu dzīves pieredzi – visbiežāk pārciestu emocionālu vardarbību ģimenē vai vienaudžu vidū (I.Koroļeva u.c., 2007).

Arī šī pētījuma gaitā uzklauštie jauniešu stāsti atklāj, ka alkohola lietošana ir plaši izplatīta mūsdienu sabiedrībā, tomēr viedokļi par to, kādi ir galvenie alkohola lietošanas iemesli, atšķiras. Visbiežāk jaunieši norādījuši, ka **alkoholu lieto, lai izkļaidētos**, un tas parasti notiek nedēļas nogalēs. Daļa uzskata, ka alkohola lietošana ir **lētākais izklaides veids**, un, ņemot vērā, ka jauniešiem nav daudz iztikas līdzekļu, šāda izklaide viņiem šķiet vispiemērotākā. Nereti naudas taupīšanas nolūkos pirms kluba apmeklēšanas jaunieši satiekas pie kāda mājās, lai iedzertu, un pēc tam dodas uz klubu. Kā raksturo intervētie jaunieši, klubos alkohols ir dārgs, tāpēc bieži vien vairāk par vienu vai divām glāzēm alkohola vakarā viņi klubā nevar atļauties. Alkohola lietošanu kā lētāko izklaides veidu apstiprina arī kādas jaunietes teiktais, norādot: „Ja būtu vairāk naudas, tad nodotos vairāk citām izpriecām, piemēram, kartingiem u.tml. lietām.”

Tāpat alkohols nereti tiek lietots, lai **iekļautos sabiedrībā**. Kā norāda jaunieši, klubus nemēdz apmeklēt cilvēki, kuri alkoholu nelieto. Lai iekļautos kluba kopējā atmosfērā, ir nepieciešams iedzert.

„[...] tas atraisa, lai iekļautos tajā sabiedrībā, jo skaidrā, ja tu aiziesi uz naktsklubu, tur principā nebūs ko darīt, bet es to arī uzskatu, ka tas ir pilnīgi normāli, jo naktsklubs ir vieta priekš iedzērušiem cilvēkiem, to ir teikuši arī visi naktskluba īpašnieki un tamlīdzīgi. Tas ir bizness, un līdz ar to, jā, tas balstās tīri uz alkoholu!”

Jauniešiem ir arī svarīgi iekļauties draugu kompānijā. Kā norādīts intervijās, agrīnā jaunības posmā alkohola lietošana tiek saistīta ar pieaugušā statusa iegūšanu, lietot alkoholu ir *kruti*, tāpēc, lai iekļautos draugu vidū, tiek lietots alkohols pat tad, ja draugi to nepieprasa vai nepiedāvā. Atceroties skolas gadus, intervētie jaunieši šāda veida alkohola lietošanas motīvus saista ar skolas diskotēkām, kuru laikā visbiežāk iegūta dažāda veida apreibinošo vielu lietošanas pieredze.

Cita veida iemesls alkohola lietošanai, kas minēts retāk, ir **vēlme mazināt psiholoģisko diskomfortu un depresiju**. Vairāki respondenti norādījuši, ka alkohols ir veids, kā jaunieši mēdz pārvarēt depresiju, risināt savas personiskās problēmas. Zīmīgi, ka šādu alkohola lietošanas iemeslu kā būtiskāko biežāk minējuši tie, kuriem nepatīk apmeklēt Rīgā populārākās izklaides vietas, tā vietā brīvo laiku izvēloties pavadīt mājās „tusiņos” vai arī apmeklējot alternatīvā žanra mūzikas klubus. Šāda tipa jauniešiem bieži ir saistošas garas filozofiskas sarunas, vienatne un atšķirtība no sabiedrības.

Dažādo alkohola lietošanas motivāciju saistību ar subkultūru izpausmēm iezīmē kāds jauniešs, kurš pats atzīst, ka alkoholu viņš lieto mājas apstākļos, bez steigas izbaudot draugu kompāniju un sarunas:

„Alkohols tiek lietots, jo pietrūkst cilvēkiem iekšējā satura. Vispār cilvēks izklaidējas, patērējot lietas, kaut kādas interesantas vai vienkārši intensīvus kairinājumus, kaut kādus no ārpusē vai iespaidus. Man liekas, ka alkohols no popkultūras brīžam ne ar ko neatšķiras – no filmām, narkotikām un visa pārējā.”

Reti kurš no jauniešiem norādījis, ka alkohols tiek lietots, lai baudītu tā garšu, kā arī degustāciju nolūkos.

Gandrīz visos gadījumos alkohola lietošana tiek saistīta ar laika pavadīšanu kopā ar draugiem un draugu ietekmi, tomēr, kā apgalvo jaunieši, situācijās, ja pašiem nav vēlme iedzert, draugi uz alkohola lietošanu viņus nevar pamudināt.

5.2. Alkohola lietošanas paradumi un konteksts

Intervētie jaunieši alkoholu lieto jau no agrīna vecuma, turklāt vairākiem pirmā pieredzētajos ir bijusi jau 12–15 gadu vecumā gados vecāku jauniešu sabiedrībā:

„Tie bija 13 gadi, jā, es atceros! Mēs bijām kaut kādā kompānijā, kur visi bija ap 16 gadus veci, viņi visi bija vecāki par mani un manu draudzeni. Tad vienam džekam bija dzimšanas diena – un mēs aizgājām, nopirkām katra sev pa 0,2 l šņabja, mēs viņu dzērām un uzēdām Skittles pa virsu. Mēs sēdējām kaut kādā 12 stāvu mājā, un tad mēs gājām, un man bija rekords uz kājām nostāvēt kādas 6 sekundes, bet es visu pilnībā atceros, kā tas bija, un tas bija arī... nu nezinu, laikam to krutumu parādīt tajā laikā. Vot, tā bija tā pirmā reize!”

Lai gan šobrīd vairums jauniešu alkoholu lieto nedēļas nogalēs, apmeklējot izklaides pasākumus, vai kopā ar draugiem, daži alkoholu patērē arī ikdienā. Kā stāstījusi kāda jauniešs, viņa pēc nogurdinošas darbadienas mēdz izdzert vienu vai divas pudeles alus aptuveni trīs vai četras reizes nedēļā, tomēr arī ikdienā patērējot alkoholu, viņai rodas vēlme dzert alkoholu lielākos apjomos nedēļas nogalēs. Šī meitene, kā arī citi, izdzertā alkohola apjomu variē atkarībā no tā, vai nākamā dienā ir plānots darbs vai mācības. Tieši darba vai mācību dēļ vairums jauniešu izvēlas ikdienā alkoholu nedzert.

Tie, kuri alkoholu patērē īpašos gadījumos (izklaidējoties vai kopā ar draugiem nedēļas nogalēs), bieži vien izvēlas lietot līdz 500 ml vieglā alkohola vai arī aptuveni 200 ml stiprā alkohola. Puiši gan mēdz alkoholu lietot lielākos apjomos, un izklaides nolūkos daži patērē aptuveni 500 ml stiprā alkohola. Jāatzīmē, ka šāds alkohola patēriņš ir uzskatāms par pārmērīgu, un, kā secināts iepriekš veiktajos pētījumos (I.Koroļeva, I.Mieriņa, M.Goldmanis, M.Trapencieris,

S.Sņikere, 2007), tad stiprā alkohola izvēle izklaides pasākumos nereti ir saistīta ar jauniešu vēlmi piedzerties.

Iespējams, tieši šī iemesla dēļ intervētie jaunieši visbiežāk iecienījuši stipros alkoholiskos dzērienus – degvīnu vai viskiju. Kāds no puisiem norāda:

„Es cenšos salīdzinoši kvalitatīvu alkoholu dzert, tas ir viskijs. Tas nav lētākais viskijs, tas, protams, nav arī dārgākais, bet tas ir salīdzinoši normāls. Es nedzeru nekādus šņabjus, nekādus alus, jo, manuprāt, alkoholam, kurš nav tik kaitīgs, ir vismaz 40 grādi laikam, ja nemaldos.”

No vieglajiem alkoholiskajiem dzērieniem jauniešu vidū iecienītākais ir alus, retos gadījumos arī vīns. Būtiski, ka vairāki jaunieši **akcentējuši alkohola kvalitātes nozīmi**, kas varētu būt iemesls tam, kāpēc starp iecienītākajiem dzērieniem nav minēts sidrs vai gatavie alkoholiskie kokteiļi⁵. Tāpat, dzerot alkoholu, būtiska nozīme ir dzēriena cenai, kas ir par iemeslu, kādēļ vairāki jaunieši izvēlas lietot alkoholu mājās kopā ar draugiem, nevis izklaides vietās, kur alkohols ir ievērojami dārgāks:

„Principā parasti jau [alkohola lietošana] sākas kaut kur dzīvoklī, mājās ar draugiem kopā, un tad jau braucam tālāk uz centru kaut kur, un tad jau, protams, tas viss notiek bāros, naktsklubos un tamlīdzīgi.”

Lietojot alkoholu nedēļas nogalēs, nereti gadās, ka tas tiek patērēts pārmērīgi, taču ne tādā apjomā, kas raksturīgs piedzeršanās gadījumiem. Jāatzīmē gan, ka, runājot par alkohola lietošanu, jaunieši **neidentificē pārmērīgas alkohola lietošanas robežas**, tāpēc viņu sarunu diskurss ir tikai par alkohola lietošanu un piedzeršanos. Tomēr viņu norādītais patērētais alkohola daudzums nedēļas nogalēs ļauj secināt, ka mērenas alkohola lietošanas robeža tiek pārsniegta un izdzertais raksturojams kā pārmērīgs patēriņš. To apstiprina arī jauniešu aprakstītās sajūtas nākamajā dienā pēc alkohola lietošanas – nereti sāp galva, ir sagurums, tomēr kopumā iepriekšējais vakars tiek novērtēts kā pozitīvi pavadīts. Nepatīkamās sajūtas, kas ir nākamajā dienā pēc pārmērīgas alkohola lietošanas, tiek minētas kā iemesls tam, kādēļ jaunieši mēdz alkohola vietā izvēlēties narkotikas.

Lai arī vairums jauniešu alkoholu patērē regulāri, **piedzeršanās gadījumi viņiem nav bijuši tik bieži**. Kā stāstījusi lielākā daļa meiteņu, viņām ir bijuši pāris piedzeršanās gadījumi dzīves laikā, tomēr šīs situācijas ir bijušas nepatīkamas, tāpēc viņas no tādām izvēlas vairīties. Jāatzīmē gan, ka kāda no jauniešiem atzinusi, ka mēdz piedzerties aptuveni reizi nedēļā, t.i., nedēļas nogalēs, un, viņai piedzeroties, zūd koordinācija un rodas nepieciešamība lielā

5 Tas ir zināmā pretrunā ar kvantitatīvos pētījumus novēroto (piem., Veselības ekonomikas centrs, 2010; I.Koroļeva u.c, 2007).

daudzumā uzņemt šķidrumu. Jaunietei šāds stāvoklis ir patīkams, un, kā pati atzīst, viņa arī alkoholu mēdz lietot piedzeršanās nolūkā.

Citas jaunietes, savukārt, savus piedzeršanās gadījumus aprakstījušas kā tādus, kas izraisa vemšanu, koordinācijas zudumu, dažreiz arī atmiņas zudumu un nākamajā dienā – pārmetumus sev par patērēto alkohola daudzumu. Tas vēlreiz ļauj secināt, ka jaunieši neprot atšķirt mērenu alkohola lietošanu no pārmērīga patēriņa un pārmērīgu patēriņu no piedzeršanās.

Tomēr visvairāk meitenes satrauc tas, ka piedzeroties tiek zaudēta kontrole pār situāciju, un tas viņām esot viens no iemesliem, kādēļ tās izvēlas lietot narkotikas nevis alkoholu. Intervijās tiek pausts: „Alkohols jālieto ar mēru!” vai arī „Ir jājūt savs mērs”. Kāda no meitenēm stāsta:

„[...] es atceros, tas bija apmēram kaut kur gadu atpakaļ, kad es piedzēros tā... Es to vispār neatceros, bet man ir tā kaut kāds automāts, kad es vienkārši aizeju gulēt jebkur, kur es esmu. Es biju ciemos vienā mājā, pirmo reizi mūžā es tur biju vispār un vienkārši pamodos no rīta, un vispār nesapratu, kas notiek. Es biju drēbēs aizgājusi gulēt, bet pamodos ar vienu zeķi, un es saaukstējos. Tas arī ir tā baigi dīvaini, ka es vienkārši aizeju gulēt, nevienam neko nepasakot.”

Prasmi lietot alkoholu ar mēru kā būtisku faktoru visa veida atkarību izraisīto vielu lietošanā apstiprina kādas citas meitenes stāsts – viņa ir piedzērusies reizi mūžā, lietojot alkoholu mājas svinībās kopā ar vecākiem 12 gadu vecumā, bet narkotikas ir pamēģinājusi vienreiz, neturpinot tās lietot:

„Viņš [tēvs] uzskatīja, ka labāk, lai viņš iemāca man dzert nevis uz ielas. [...] Nu atceros to, ka no sākuma man tika ieliets vīns, mazlietiņ, tīri tā kā visiem, nu tā la la la. Un tad jau gāja šnabis, viskijs, brendijs un tā tālāk. Negribu atcerēties īpaši. Reibums neatceros, atceros pagīras nākamajā dienā. Bet nu jā... [...] Es zinu to mēru, tāpēc nekad neesmu tā piedzērusies, ka krītu.”

Puišu stāstītais par alkohola pārmērīgu lietošanu un piedzeršanos atklāj, ka praktiski visos gadījumos piedzeršanās viņiem izsauc agresiju, tādēļ visbiežāk, tieši pārmērīgi lietojot alkoholu, tiek izraisīti kautiņi vai demolēšanas. Tas, cik bieži notiek piedzeršanās gadījumi, ir atšķirīgi – kāds mēdzis piedzerties, vēl nebūdams pilngadīgs, taču kāds cits no puiešiem piedzeras regulāri aptuveni reizi divos mēnešos. Šīs intervijas atklāj atkarību izraisīto vielu lietošanu kā jauniešu subkultūru izpausmi:

„Gāju uz „metaforu” koncertiem, protams, galīgā bērnībā. Neviens mani negribēja laist, es tur slikti uzvedos. Nelaida iekšā, jāpiedzeras, protams. Nu vienkārši vajag. Nu kā tu ej uz metaforu koncertu un nepiedzeries? Ko tur var citu darīt?”

Tāpat intervijās ar puiešiem, līdzīgi kā ar meitenēm, iezīmējas jauniešu nespēja lietot alkoholu ar mēru – ja ir sāks dzert, dažreiz ir grūti apstāties. Kā stāsta kāds puišis:

„Beidzas pirmais 0,5 l, sāk dzert nākamo, un tad jau – jā, ir tā, ka jau atpokies, ka ir jau trīs dienas pagājušas.”

5.3. Pārmērīgas alkohola lietošanas sekas

Viena no nopietnākajām problēmām, ko var izraisīt alkohola pārmērīga lietošana, ir kautiņi un cita veida vardarbīga vai agresīva rīcība pret apkārtējiem. ESPAD pētījuma rezultātu analīze ļauj secināt, ka **aptuveni katram piektajam jauniešim kaut reizi dzīvē alkohola lietošanas dēļ:**

- bijušas nopietnas problēmas ar vecākiem;
- piedzīvots kautiņš;
- piedzīvots nelaimes gadījums vai savainojums;
- piedzīvotas nopietnas problēmas ar draugiem;
- uzrādītas sliktas sekmes skolā vai darbā.

Kā apstiprināja intervētie jaunieši, gandrīz visi ir piedzīvojuši situācijas, kad paši vai tuvākie draugi ir bijuši **iesaistīti kautiņos vai arī demolējuši lietas**, turklāt gandrīz visos gadījumos kā agresīvas uzvedības cēlonis minēta alkohola lietošana.

Patērētā alkohola daudzumu jaunieši raksturojuši kā „bijām piedzērušies”, „bijām iedzēruši”, „biju pārāk daudz iedzēris”, „bija alkohola reibums”.

„Tas gan bija pirms krietna laika. Vazājāmieš piedzērušies pa pilsētu, dzērām no 5 litru pudeles spirtu. Ar to pudelīti staigājām apkārt. Salauzām, nobloķējām uz Vanšu tilta vienu joslu ar kaut kādām barjerām. Sadaudzījām veselu kaudzi ar lampiņām. Kāju gandrīz salauzu, lecot pāri sētai. Tā nu... No rīta pamodos, nevarēju pāriet. Ar kruķīti gāju mājās.”

Vairāki jaunieši apliecinājuši, ka pārmērīga alkohola lietošana izsauc viņiem vai draugiem agresiju, tādēļ tiek meklēts iegansts agresīvai rīcībai. Par tādu visbiežāk kalpo kāds šķietams aizskārums, kas alkohola ietekmē tiek uztverts sakāpināti, tādēļ daudzi alkohola reibumā notikušus kautiņus atceras kā tādas, kam faktiski iemesla nemaz nav bijis. Savukārt citi situāciju raksturo kā „bija noticis pārpratums”.

Acīmredzot jauniešu psiholoģiskais raksturojums ir noteicošais, kāpēc, izjutot sakāpinātu agresiju pārmērīgas alkohola lietošanas gadījumā, vieni iesaistās vai uzsāk kautiņus, tādējādi fiziski nodarot pāri sev un citiem, bet citi savu agresiju izpauž, demolējot lietas. Demolēšana šādās situācijās tiek skaidrota ar vēlmi, pat pārliecību, ka ir nepieciešams iznīcināt lietas.

Bailes no agresīvas uzvedības, iespējamām provokācijām vai kautiņiem pēc pārmērīgas alkohola lietošanas var kalpot par iemeslu narkotisko vielu lietošanai, kuras, viņuprāt, ir mazāk kaitīgas kā alkohols. Nevieni no intervētajiem jauniešiem nav bijis situācijā, kad agresīva uzvedība izpaudusies arī, lietojot narkotiskās vielas, **tomēr tas vien nav pietiekams arguments, kas ļautu secināt, ka narkotikas neveicina agresīvu uzvedību.**

„Ir tie, kuri iedzer, un viņiem sākas tas kautiņš, ļoti daudziem principā. Lai nekautos, viņi ņem šito te (narkotikas), lai viņi nebūtu pāli bez maz vai. Tā principā visi ir mierīgi pārsvarā.”

Būtiska nozīme kautiņos, ko izraisījusi alkohola lietošana, ir draugu klātbūtnei, kas pamudina agresīvas uzvedības izpausmes. Jaunieši skaidro, ka, lietojot alkoholu kopā ar draugiem, rodas bara instinkts, tāpēc, ja viens no draugiem iesaistās kautiņā, pārējie iet palīgā.

„Tur ir tā: alkohols plus bara instinkts, un, ja viens, tad, protams, draugi iet palīgā, nebūs jau tā, ka stāvēs malā vai kaut ko tādu.”

5.4. Narkotiku lietošanas iemesli

Interviju analīze ļauj secināt, ka ir atšķirīgi iemesli narkotiku pamēģināšanai un atkārtotai to lietošanai. Kā norādījuši jaunieši, narkotikas visbiežāk tiek **pamēģinātas draugu ietekmē**, kas izpaužas gan kā **piedāvāšana pamēģināt**, gan arī stāstu veidā par savu narkotiku lietošanas pieredzi. **Stāstot draugiem par sajūtām**, kas veidojas narkotiku ietekmē, tiem, kuri apreibinošo vielu ne reizi nav lietojuši, tiek radīta interese pamēģināt.

„Tā varētu būt vienkārši interese, kas tas tāds ir. Visi tur kaut ko stāsta, un tev arī gribas pamēģināt.”

Interese pamēģināt tiek minēta kā galvenais iemesls ne tikai jebkādu nelegālo vielu pamēģināšanai pirmo reizi, bet arī **kā iemesls, kādēļ jaunieši sāk eksperimentēt ar vielu lietošanu** un izmēģina arī citas nelegālās vielas, kuras līdz tam brīdim nav lietojuši. Tā kā dažādām narkotikām ir atšķirīgi lietošanas efekti, tad atšķirīgi ir arī draugu stāsti par noteiktu vielu pieredzi, kas no jauna rada klausītājā vēlmi pamēģināt.

Raksturojot narkotiku pamēģināšanu, jaunieši biežāk, nekā runājot par alkohola lietošanu, to skaidrojuši ar vārdiem „tev draugi piedāvā, un tu nevari atteikt”. No vienas puses, nevarēšana atteikt ir skaidrojama ar vēlmi nezaudēt savu statusu draugu lokā, bet, no otras puses, tā atklāj uzticēšanos draugiem. Tieši runājot par narkotiku piedāvāšanu, jaunieši intervijās atklāj, ka arī alkoholu savulaik viņiem piedāvājuši draugi. Tā kā alkohola lietošana parasti

ir saistījusies ar pozitīvām sajūtām un pozitīvu lietošanas motivāciju (vēlme izklaidēties), tad nav bijis pamata atteikt drauga aicinājumam pamēģināt arī narkotikas, jo „draugs taču nepiedāvās neko sliktu”.

Jaunieši intervijās atklājuši, ka otrs narkotiku pamēģināšanas iemesls ir arī **televīzijā vai filmās redzētais, populāru mūziķu vai aktieru stāsti par narkotiku lietošanas pieredzi**, ko jaunieši biežāk raksturo kā neizbēgamu popkultūras izpausmi.

„Nu jā, daži ir noskatījušies filmas par to, cik skaisti ir „tripot”, slavens mūziķis... nu ietekmējušies no popkultūras.”

Daudzi vēlas līdzināties iemīļotajiem filmu varoņiem, aktieriem vai mūziķiem, tāpēc arī pārņem paradumus, kas raksturo slavenības dzīvesveidu. Kāds jauniešs šādu narkotiku pamēģināšanas motivāciju saistījis ar **jaunieša kā personības iekšējo tukšumu**, kas liek pievērsties „patērētāja dzīvesveida radikālākajām izpausmēm”, t.i., narkotiku pamēģināšanai. Interesanti, ka šo pieņēmumu apstiprina arī kāda jauniešs, kura narkotikas pastāvīgi lieto jau ilgu laiku:

„Nav ko darīt! Pieņemsim, dzert ir apnicis, nu vispār nekas dzīvē vairs neinteresē, tu nevari nekur vairs aiziet, jo viss jau ir apnicis, un gribas kaut ko jaunu pamēģināt. Principā laikam kaut kā tā...”

Personības iekšējam tukšumam var būt dažādi cēloņi, bet viens no tiem ir arī depresija, proti, depresīvā stāvoklī persona izjūt spēku izsīkumu, garīgu un fizisku trulumu. Tāpēc kā trešais būtiskākais narkotiku pamēģināšanas iemesls norādāms **psiholoģiskais diskomforts un depresija**:

„Tur ir grūti pateikt, bet katram ir savas problēmas dzīvē, dēļ kā viņš ir sācis lietot. Viens tur varbūt zaudējis darbu, viens tur zaudējis sievu utt., tāpēc!”

Tomēr vairums jauniešu atzīst, ka atkārtotas narkotiku lietošanas galvenais iemesls ir **vēlme gūt kaifu**. Šāda narkotiku lietošanas motivācija raksturīga gan tiem, kuri lieto stimulantus (amfetamīns, ekstazī), gan arī tiem, kuriem ir halucinogēnu (halucinogēnās sēnes, LSD) lietošanas pieredze. Atsevišķos gadījumos kaifa gūšana tiek saistīta arī ar marihuānas jeb *zālītes* lietošanu, taču nebūt ne vienmēr, lietojot minēto vielu, jaunieši ir izjutuši jebkādu lietošanas efektu:

„Tā ir tāda labākā sajūta mūžā, ko var izjust! Tas ir sākumā, pēc tam jau tā sajūta paliek arvien mazāka. [...] Jā, nu kādas pirmās trīs reizes ir riktīgi labi, kad liekas, ka nekas foršāks vispār nevar būt. Pēc tam jau vairs nav nekas īpašs, un tu saproti, ka nav vērts.”

5.5. Pirmā narkotiku lietošanas reize

Kā liecina interviju analīze, visbiežāk pirmā narkotisko vielu lietošanas pieredze tiek iegūta agrīnā vecumā – jau 14–16 gados. Kā pirmo vielu jaunieši parasti pamēģinājuši marihuānu, taču dažiem pirmā pamēģinātā viela ir bijušas arī ekstazī tabletes. Zīmīgi, ka vairumam nākamā narkotiku lietošanas reize sekojusi pēc zināma laika, taču ne visiem. Kāds puisis stāsta:

„Pirmo reizi es gandrīz vienādi gan zāli, gan ripas [ekstazī] mēģināju, un vecums bija 16 gadi, to es atceros točno. Nu jā, situācija bija tāda, ka draugs, kaimiņš utt. Bet nu pirmās reizes bija tādas, kad īsti nesapratu to efektu no viņām, it kā bija forši viss, bet kā tur viss notiek, tikai pēc tam...”

Gandrīz visi jaunieši, pirmo reizi mēģinot narkotiskās vielas, tās lietojuši kopā ar draugiem – tieši draugi ir bijuši tie, kas piedāvājuši pamēģināt vai pat arī pierunājuši uz vielu lietošanu. Jāatzīmē, ka vairumam jauniešu šajā laikā jau ir bijusi interese izmēģināt dažādas jaunas lietas, to skaitā narkotikas, tāpēc draugu aicinājumam viņi arī labprāt atsaukušies. Tomēr tas, no kādiem avotiem draugi ieguvuši narkotikas, vairumam nav bijis zināms:

„Mums ar draudzeni bija kaut kādi 15 gadi. Viņa kaut kur bija dabūjusi marihuānu, mēs mēģinājām to iepildīt parastā cigaretē. Bet, protams, tur nekas īsti prātīgs nesanāca. Un arī mēs ļoti nenoreibām.”

Jāatzīmē, ka ne vienmēr draugi ir vienkārši piedāvājuši pamēģināt narkotikas. Atsevišķos gadījumos draugi ir arī pierunājuši un spējuši pārliecināt par nepieciešamību pamēģināt pat situācijā, ja jauniešiem ir bijusi noliedzoša attieksme pret narkotiku lietošanu:

„Sākumā man vispār bija ļoti noraidoša attieksme pret visām narkotikām, bet mans draugs jau bija mēģinājis un teica, ka ļoti forši, ka ir vērts pamēģināt un nav tā, ka atkarīgs paliksi uzreiz. Es teicu, ka nē, neņemšu, bet viņš teica: paskaties uz mani, kas man notiksies, un, ja tu redzēsi, ka viss kārtībā, tad tu arī paņemsi. Viņš paņēma, es tā skatījos, ka viņam baigi forši, es redzu, ka nekas tāds traks nenotiek...”

Tāpat nereti ir jauniešu stāsti par to, ka narkotikas pirmo reizi piedāvājuši attālāki paziņas, draugu draugi vai pat līdz tam sveši cilvēki. Jauniešu atsaucība paziņu vai svešu cilvēku aicinājumam pamēģināt liecina par to, ka faktiski vēlme izmēģināt narkotikas jauniešiem jau bija nobriedusi, tikai līdz tam nav bijis piemērots gadījums vai kompānija, ar ko kopā to darīt. Jāatzīmē, ka kompānija narkotiku lietošanai ir minēta visu jauniešu stāstos, tomēr jaunieši uzsver, ka neviens viņus nevarētu piespiest darīt to, ko viņi paši nevēlētos.

Vēlme pamēģināt narkotiskās vielas tiek skaidrota ar jauniešu maksimālismu, kā arī ar pusaudžu vecumposmam raksturīgajām psiholoģiskajām problēmām:

„Nu man likās, ka es varu ļoti labi modificēt sev realitāti, tur izmainīt uztveri un pusaudžu depresija ātrāk pāriet.”

Raksturojot apstākļus, kādos notikusi narkotiku pamēģināšana pirmo reizi, jaunieši minējuši visdažādākās vietas – gan kāpņu telpu, gan viesu namu, drauga dzīvokli u.tml. Jāatzīmē, ka kāpņu telpas Rīgas mikrorajonos itin bieži tikušas minētas kā vietas, kur lietotas narkotikas.

Interesanti, ka, pirmo reizi pamēģinot narkotikas, vairums jauniešu nav sajutuši nekādu lietošanas efektu vai arī tas ir bijis vājš. Kādai no intervētajam jauniešiem tas esot bijis par iemeslu, kādēļ viņa nekad vairs nav mēģinājusi lietot narkotikas, tomēr pārējos jauniešus tas no turpmākas narkotiku lietošanas nav atturējis:

„Tas notika tā: apmēram 14 gadu vecumā, kad pirmo reizi uzpīpēju zālīti kopā ar draugiem, bet īsti tas efekts tāds, kādam tam bija jābūt, nebija. Principā uzpīpējot vispār nekā nebija, nedaudz pasmejās, bet ļoti maz, vispār nekā principā.”

Narkotiku turpmāku lietošanu vairāk veicina tas, ka pirmajā lietošanas reizē ir izjusti spīgti vielu lietošanas efekti:

„Un tad es domāju, ka viņas tādas riktīgi foršas, paņēmu vēl kādas trīs reizes, bet tā sajūta vairāk nebija tik forša, tāpēc vairāk neņēmu.”

5.6. Narkotiku lietošanas paradumi un konteksts

Interviju analīze atklāj, ka pēc pirmās narkotiku pamēģināšanas reizes praktiski visi jaunieši lietošanu ir turpinājuši, eksperimentējot ar dažādām vielām un mēģinot atrast, kura no tām viņiem būtu vispiemērotākā. Tomēr jāsecina, ka visi jaunieši viennozīmīgi pauduši, ka heroīns viņus nekad nav interesējis, jo tas ir bīstams veselībai un nav prognozējamās tā lietošanas sekas pat pēc pirmās reizes. Pret citām narkotikām jauniešu attieksme ir atšķirīga – katram ir savi argumenti, kāpēc viņš izvēlēties lietot to vai citu vielu. Tādējādi var secināt, ka jauniešiem ir **dažādi priekšstati par katras konkrētās narkotiskās vielas ietekmi uz veselību un bieži vien šie priekšstati ir visai mītiski.**⁶

Viena no visbiežāk lietotajām narkotikām jauniešu vidū ir **amfetamīns**, pret kuru aizspriedumi nav bijuši gandrīz nevienam jauniešim, tomēr vairāki no viņiem ir saskārušies ar šīs vielas atkarības risku, tāpēc dotajā brīdī pēc ilgāka amfetamīna lietošanas perioda jaunieši šo vielu vērtē piesardzīgāk.

⁶ Priekšstati balstās uz jauniešu vidū dzirdēto par narkotiskajām vielām, taču ne uz pierādījumiem. Piemērs – „kokaīns ir visnekaitīgākā narkotiskā viela”.

Jaunieši, kuri lietojuši amfetamīnu, atzīst, ka šī narkotika ir spējusi radīt atvērtību, patīkamu noskaņojumu, vēlmi komunicēt ar apkārtējiem cilvēkiem, tāpēc nereti to lietojuši izklaides nolūkos, arī apmeklējot naktsklubus un citas izklaides vietas:

„Pēc tam 16 gadi man bija – un es pamēģināju amfetamīnu, nezinu... uz karotītes tur, nu nezinu, cik tur bija, maziņš, maziņš gaudiņš, un no tā es, mēs bijām divas nakts pēc kārtas klubā ar draudzeni un tev ir spēks, tu vari dejot, kā teikt. Es arī biju kautrīga, nu ar cilvēkiem nekad nebiju runājusi, bet, ka tu esi tieši zem tā amfetamīna, tu runā ar cilvēkiem, kā teikt, tu jūties brīvi, nekautrējies ne no kā, tu vari būt brīvs, un tas man baigi patika pirmajā reizē.”

Jaunieši esot bijuši informēti par sintētisko narkotiku, pie kurām pieder arī amfetamīns, atkarības risku, tāpēc savus šīs vielas lietošanas paradumus esot mēģinājuši sākotnēji ierobežot, nelietojot to biežāk kā reizi mēnesī. Tomēr trijiem no intervētajiem jauniešiem amfetamīns radījis vajadzību to lietot bieži, kaut arī viņi paši īsti neatzīst, ka tā bijusi vielas atkarība:

„Pēc tam jau likās, ka pofīg, nekā traka jau tur nav. Tad ir sanācis biežāk un tad vēl biežāk, bet neilgi. Nebija man baigā interese par to. Vienkārši daudzi draugi viņu lietoja, un es ar savu vienaldzību, ka ta iešu kačāt pravās. Nu pofīg, var jau arī tā.”

Kāda intervētā meitene norādījusi, ka amfetamīnu sākusi lietot regulāri, jo vēlējusies zaudēt svaru. Tā kā amfetamīna lietošanas rezultātā zūd ēstgriba un pieaug spēja aktīvi kustēties, viņasprāt, tas ir bijis risinājums. Viņa šo narkotisko vielu bija sākusi lietot kopā ar alkoholu, jo polivielu lietošana, viņasprāt, pasargājusi no piedzeršanās un attiecīgi no kontroles pār situāciju zaudēšanas. Pēc neilga lietošanas perioda viņa no amfetamīna atteikusies, tomēr pēc laika atsākusi to lietot, lai spētu izpildīt augstskolā uzdotos darbus. Šobrīd viņa jūt, ka ir kļuvusi atkarīga no amfetamīna, bet tajā pašā laikā ietekme uz darbaspējām un fizisko aktivitāti šai vielai ir mazinājusies:

„Sanāk katru dienu – kādas dienas piecas tu lieto, un pēc tam tu viņu lieto, bet tev tas ir vienalga, tu vari viņu paņemt un aiziet vienkārši gulēt, jo tevi tas vairs neķer. Vitamīnam ir tāda lieta, tu viņu vari lietot, lietot, un tad ir vienalga, kaut vai tu 2 gramus paņem, tāpēc vajag, lai tev organisms attīrītos no tā kādas divas nedēļas, un tad tu atkal lieto – un tev kaut kas ir no tā.”

Runājot par atšķirību, kas pastāv starp amfetamīna lietošanu tīrā veidā un kopā ar alkoholu, meitene atzīst, ka nepatīkamāka sajūta ir, ja lietots arī alkohols, jo tad organismam ir jācīnās gan ar amfetamīna, gan ar pārmērīgas alkohola lietošanas sekām:

„Laikam vienīgā tāda atšķirība ir pēc tam, pēc 24 stundām – ja esi dzēris, tad būs daudzas reizes slīktāk, jo tad tev sākas tas pālis un plus tev no vitamīna vēl; tu nevari aizmigt, tu visu laiku esi slapjš, tu staigā un visu iekšā tev lauž.”

Savukārt kāds intervētais puisis norādījis, ka pēc vairāku dienu amfetamīna lietošanas, zūdot vielas ietekmei, pieaug neapmierinātība un agresivitāte, kā arī rodas nepatīkama fiziskā sajūta. Vairākas reizes jauniešis amfetamīna lietošanas sekas likvidējis, lietojot ekstazī tabletes:

„Kad sākās man tā saucamās lomkas, kad biju trīs dienas vitamīnu lietojis, un vienkārši lauza visus kaulus, un tad, jā, atnāca kaimiņš un saka: „Nemocies, paņem vienu ekstazī, un viņa tev pārsitīs tās lomkas un lēnām atlaidīs!” Es paņēmu, tad tā arī bija. [...] Nu jā, jo tad palika tas no vitamīna, tas pretīgais, tas viss, kas lauž kaulus, un tad no ekstazī vieglāk – tur atlaiž vaļā, un tad viņš vienkārši pārņem no ekstazī to efektu.”

Kā minēts iepriekš, **marihuāna** ir narkotiskā viela, kuru jaunieši parasti pamēģina pirmo. Tomēr dažādu iemeslu dēļ ne visi turpina tās lietošanu. Tas varētu būt skaidrojams ar to, ka daudziem jauniešiem, pirmo reizi pamēģinot marihuānu, nav bijis nekāds efekts, kas parasti tiek piedēvēts marihuānai – jautrība, halucinācijas, smieklu lēkmes u.tml. Kāda no meitenēm atzinusi, ka marihuānu ir pamēģinājusi, taču turpinājusi lietot citas narkotikas, jo šī viela viņai nav patikusi. Kāda cita respondente turpretim norādījusi, ka „zāli”, ir pamēģinājusi, taču, tā kā nav guvusi tādu efektu kā citi šīs vielas lietotāji, to nav turpinājusi lietot un arī citas narkotiskās vielas nav mēģinājusi. Interviju analīzes kontekstā būtiski ir divi secinājumi attiecībā uz marihuānas lietošanu:

- **Neviens intervētais jauniešis nav norādījis, ka ir atkārtoti lietojis tikai un vienīgi marihuānu.** Jaunieši, pamēģinājuši „zāli”, parasti izvēlas noteiktu laiku vai pastāvīgi lietot vai vismaz pamēģināt arī citas narkotikas. Tas ir būtisks arguments marihuānas dekriminalizācijas un legalizācijas kritikai.
- **Vairāki jaunieši, kuri pēc marihuānas pamēģināšanas lietojuši to atkārtoti, norādījuši, ka parasti izvēlējušies tās narkotiskās vielas, kuras ir vieglāk pieejamas,** taču ne tāpēc, ka viena vai otra viela būtu mazāk kaitīga veselībai.

Vairāki jaunieši, kuri pēc pamēģināšanas turpinājuši lietot marihuānu, to darījuši regulāri. Kāds no puisiem, kurš marihuānas lietošanu pārtraucis pirms pusgada, taču citu vielu lietošanu izbeidzis jau pirms diviem gadiem, stāsta:

„Pīpēju [marihuānu] ļoti bieži, vairākas reizes dienā. Daudzus gadus. Nu tad, kad lietoju marihuānu, principā bija tā: kad nebiju sapīpējies, tad apkārtējiem cilvēkiem likās, ka ar mani kaut kas nav kārtībā. Tad kad biju, tad bija viss kārtībā.”

Jāpiebilst, ka jaunieši no marihuānas lietošanas atteicies, jo sapratis, ka ilgstoša un regulāra lietošana negatīvi ietekmē viņa smadzeņu darbību un prāta spējas.

Turpretim citi šīs narkotiskās vielas lietošanu joprojām turpina un attaisno tās pozitīvās īpašības. Intervija ar meiteni, kura atzīst savu atkarību no amfetamīna, atklāj izplatīto stereotipu par marihuānas ārstnieciskajām īpašībām:

„Stress, pieņemsim, ja tev ir slikti, sāp galva vai kaut kādi orgāni tur iekšā... vienalga, no kā un kad, tu uzpīpē zāli, tev visas tās sāpes atiet. Tieši man tā ir!”

Lai arī vairums jauniešu interviju kontekstā neapstrīd to, ka marihuāna ir tikpat kaitīga kā legālās atkarību izraisošās vielas, tomēr kādā no intervijām iezīmējas arī aizstāvība šīs narkotiskās vielas lietošanai. Kā norāda kāds no intervētajiem puisiem, viņš marihuānu sācis lietot, jo pāris gadus darba dēļ bija atteicies no alkohola lietošanas. Strādājot izklaides industrijā naktsklubos, viņam esot bijis grūti pildīt savus darba pienākumus:

„Pirmās reizes, kad es nedzēru, es iegāju naktsklubā un domāju: ārprāts, es nekad te vairs nenākšu, tas ir tik traki! Bet sākumā, tad tu pierodi, ej skaidrā un skaties uz tiem cilvēkiem, kā viņi visi izturas alkohola reibumā, un tad tā kā pašam apnīk, bet bija apņēmība nedzert kādu laiku, es nedzēru un izdomāju – uzpīpēšu zālīti. Un, jā, zālīte īstenībā pat ļoti daudz ko palīdzēja izdomāt, tā pa lielam – idejiski saistībā ar savu nākotni, karjeru un tamlīdzīgi. Nebija tā, ka man no viņas kaut kas sliktis noticis!”

Puisis neuzskata, ka marihuānas regulāra smēķēšana viņam būtu izraisījusi atkarību, jo vienā brīdī viņš no tās lietošanas atteicies, turpinot lietot alkoholu. Tomēr savu izvēli –noteiktā dzīves posmā lietot marihuānu – viņš attaisno, norādot, ka „ne velti viņa daudzās valstīs ir legāla un no viņas nav tik liels kaitējums kā no alkohola”. Jāatzīmē, ka **maldīgais stereotips par to, ka vairākās valstīs marihuāna ir legāla, visbiežāk ir galvenais arguments tās lietošanai.**

Ekstazī, kas pieder pie sintētisko narkotiku grupas, parasti tiek lietots izklaides nolūkos, apmeklējot naktsklubus un citas izklaides vietas. Dažiem tā ir bijusi pirmā pamēģinātā narkotiskā viela, kas atstājusi spēcīgu pozitīvu pirmo efektu:

„Vienu es pamēģināju, tā bija pusīte, un man bija pirmais efekts. Mēs tad sēdējām podjezdā, un pretī tieši bija mājas siena, un pirmais, ko es redzēju, ka viņa man kā čūska sāka locīties. Sajūtu es vairs neatceros, bet bija forši vienkārši uz viņu skatīties, kas ar viņu notiek.”

Kā stāsta kāda jaunieste, tad ekstazī viņai palīdzējis atbrīvoties un jautri pavadīt vakaru, nesagādājot raizes par nepatīkamām sajūtām nākamajā dienā pēc izklaides vakara. Lai arī viņa atzīst, ka šo narkotiku vienmēr lietojusi kopā ar alkoholu, jo tieši pārmērīgas alkohola lietošanas rezultātā ir radusies vēlme lietot ekstazī, nākamajā dienā viņa nav jutusi pagiras vai sliktu pašsajūtu, ko

var izraisīt alkohola pārmērīga lietošana. Tomēr, kā atzīst meitene, ekstazī kā stimulējoša narkotika viņai esot šķitusi tikai pirmās trīs lietošanas reizes:

„Kad jau ceturto piekto reizi paņēmu, tad jau nākamajā dienā bija slikti un tas efekts arī vairs nebija tāds. Tagad es saprotu, kāpēc ir tā, ka daudzi kādu laiku lieto, bet pēc tam vairāk negrib, ka pietiek, ka nav vienkārši vairāk tā efekta.”

Tomēr tas, ka ekstazī meitenei vairs nesniedz vēlamo efektu, nav pamudinājis viņu atteikties no narkotiku lietošanas vispār. Vēloties atkārtoti sasniegt pozitīvās sajūtas, kas bijušas pēc ekstazī pamēģināšanas, meitene turpinājusi eksperimentēt ar vielu lietošanu un joprojām to dara, izmēģinot un laiku pa laikam lietojot visdažādākās narkotikas.

Jāatzīmē, ka ne visi jaunieši ekstazī uzskata par nekaitīgu narkotiku. Vairāki norādījuši, ka šī narkotiskā viela ir viena no tām, kas tiek piedāvāta visbiežāk, tai skaitā naktsklubos. Ņemot vērā subjektīvos uzskatus par to vai citu vielu kaitīgumu, daži jaunieši no piedāvājumiem pamēģināt ekstazī atteikušies, pamatojot to šādi:

„Patiesībā sintētiskās narkotikas piedāvāja ļoti bieži, bet es arī ļoti bieži teicu – nē. Ja tur bija visi pārējie aprijušies, apšņaukušies, mani tas neinteresēja. Priekš kam man sačakarēt sev divas dienas dēļ kaut kāda sūda?”

Vairāki jaunieši savas dzīves laikā ir izvēlējušies palaikam lietot **halucinogēnās sēnes**. Atšķirībā no citām narkotikām, šīs jaunieši lietojuši arī vienatnē vai nelielās kompānijās, jo saskaņā ar stāstīto halucinogēnās sēnes jālieto īpašā noskaņojumā un tam ir jāsagatavojas. Kā apgalvo jaunieši, kuri lietojuši šo vielu, tā nav ikdienas narkotika, tomēr iespaidu ziņā stipri līdzinās zāles smēķēšanai. Jaunieši halucinogēno sēņu lietošanu raksturo kā izziņas procesu sevī emocionālai atklāšanai, jo šī viela atverot tās sajūtu un emociju slūžas, kas ikdienā tiek noslēgtas. Tomēr jāatzīmē, ka vielas ietekme bijusi stipri individuāla un dažiem tā halucinācijas nav radījusi. Kāds puisis, kurš lietojis halucinogēnās sēnes, stāsta:

„Psihodēliskās mēdzu lietot arī viens pats. Nu vienkārši tripot savā nodabā. Vai nu aizej viens pats vazāties pa mežu apēdis sēnes, nevienam tur nesakot. Tas nav izklaides nolūkos.”

Retāk jaunieši ir pamēģinājuši **LSD jeb marku**. Visticamāk, galvenais iemesls, kādēļ šī viela lietota retāk, ir vielas neprognozējamā ietekme uz garīgo veselību pat pēc pirmās pamēģināšanas reizes. Šo pieņēmumu apstiprina tas, ka **LSD** ir pamēģinājuši tikai tie jaunieši, kuri atzinuši, ka ir izmēģinājuši visas narkotikas, kuras bijušas pieejamas.

Tie jaunieši, kuri pamēģinājuši **LSD**, kā iemeslu tam minējuši interesi izbaudīt halucinācijas, kas ir pēc šīs vielas lietošanas un kas, saskaņā ar draugu stāstīto, ir spēcīgākas nekā lietojot citas halucinogēnu grupas vielas. Tomēr, ņemot vērā

vienaudžu stāstus par šīs vielas lietošanas ietekmi, jauniešiem bailes radījis tas, ka *LSD* pat pēc vienas lietošanas reizes var izsaukt neatgriezenisku šizofrēniju:

*„Man bija baigi bail viņu ēst, jo no viņas tu vari palikt tajā pasaulē, paliksi uz visu mūžu nenormāls vai kaut kā tā. Bet, kad es viņu tomēr pamēģināju, tur ir tā, ka tu visu skaties – to nevar ne uzzīmēt, ne filmā ieraudzīt. Tu redzi visu kaut kā savādāk [...] Un tas ir kaut kā...es nezinu, tu paskaties, pastaigā, padomā, un pēc tam, kad *LSD* laiž tevi vaļā, man bija tādas domas galvā, ka es negribu atpakaļ uz mūsu pasauli, gribēju būt tur. Pēc tās reizes neesmu arī viņu vairāk lietojusi, tomēr ir bail tur kaut kur palikt.”*

Divi intervētie jaunieši norādījuši, ka savas dzīves laikā pāris reižu ir pamēģinājuši lietot **kokaīnu**. Jāatzīmē, ka kokaīns ir ticis pamēģināts pēc vairākkārtējas citu narkotisko vielu lietošanas, turklāt vienā no abām intervijām tā lietošana aprakstīta kā maigu efektu radoša, kas ļauj domāt, ka lietotā viela nemaz nav bijusi kokaīns. Nav noslēpums, ka kokaīna pārdošanas cena ir ļoti augsta, tomēr šī narkotiskā viela ir jauniešus kārdinoša tā iemesla dēļ, ka parasti tiek saistīta ar augstākajām sabiedrības aprindām un pozicionēta kā glamūra stilam piederīga. Kokaīns, tāpat kā vairākas citas vielas, tiek pārdots pulvera veidā, un meitene, kura it kā lietojusi kokaīnu, norādījusi, ka ir mēģinājusi arī citus nezināma satura pulverus. Neskatoties uz to, ka vairākos starptautiskajos pētījumos kokaīns pēc atkarības riska un ietekmes uz veselību ir ierindots otrajā vietā aiz heroīna, viņasprāt, šī narkotika ir viena no visnekaitīgākajām, jo tā...

„[...] efekts ir daudz vieglāks kā ekstazī, un arī nākamajā dienā vispār nekā nav, jo viņš ir dabīgs, bet ļoti dārgs. [...] To vēl kādreiz varētu, bet viņš ir ļoti dārgs!”

Pilnīgi pretēji kokaīna lietošanas efektu raksturojusi meitene, kura ikdienā regulāri lieto amfetamīnu. Viņa kokaīnu lietojusi trīs reizes dzīves laikā un savas sajūtas atceras šādi:

„No viņa nejut degunu un kaklu, no šņaukšanas, bet patika tā kopējā sajūta. Vitamīns [amfetamīns] ir tā kā kokaīna aizstājējs, tikai vitamīns ir sliktāks, jo ir ķīmisks, bet kokaīns rada lielāku atkarību, un tas ir dārgs. Man nepatika tā agresija un tas, ka ātri viss apnīk, nevar atrast neko foršu, kas interesē, kā arī viņu vajag daudz, lai būtu labi.”

Jaunieši intervijās nosaukuši arī **citas narkotikas**, kas dzīves laikā pamēģinātas. Lietota ir salvija, dekstrometorfāns (*DXM*), *2CB*, mušmires, *dexofan*, tramadols, popers, *Spice*, *blows*, kā arī dažādi citi nezināma nosaukuma pulveri. Tas norāda, ka jaunieši apreibināšanās nolūkos mēģina lietot arī tādas vielas, kuras ir legāli pieejamas, tomēr, pat apzinoties jaunumu veselībai, kas tādējādi tiek nodarīts, lietošanas iemeslus izskaidrot viņi nevar.

5.7. Narkotiku pieejamība

Kā norādījuši jaunieši, tad, viņuprāt, visizplatītākās narkotikas kopumā ir marihuāna un dažādi stimulantī, t.sk. ekstazī un amfetamīns. Vairāki uzskata, ka retāk izplatītas ir halucinogēnās narkotikas – halucinogēnās sēnes un LSD:

„Ar psihodēliskajām mazāk aizraujas, jo mēdz arī nebūt izklaidējoši. Par cik tas viss tā viegli, virspusēji, tā izklaidējoši, aizraujas vienkārši ar hedoniksām – labsajūtas kaut kādām vielām, tur amfetamīns un XTC. Un pīpē [marihuānu], protams.”

Jaunieši uzskata, ka gandrīz visas narkotikas ir ļoti **viegli pieejamas**. Retāk par pieejamām tiek uzskatītas tās narkotikas, kas ir mazāk izplatītas – halucinogēnās sēnes, LSD un heroīns. Vairāki jaunieši norādījuši, ka ekstazī tabletes vienu brīdi neesot bijušas pieejamas, tāpēc tajā laikā viņi izklaides nolūkos izvēlējušies lietot citas, visbiežāk amfetamīnu.

Interviju analīze ļauj secināt, ka narkotisko vielu pieejamības un lietošanas izplatības kontekstā **būtiska nozīme ir valsts politikai attiecībā uz narkotiku kontroli un apkarošanu**. Runājot par jaunajām vielām, vairāki jaunieši norādījuši, ka vieglāk pieejamas ir legālās vielas, bet līdz ar to iekļaušanu nelegālo narkotiku sarakstā tās kļūst grūtāk pieejamas un tiek retāk lietotas. Tomēr tas neizslēdzot citu – jaunu – apreibinošo vielu nokļūšanu aprītē:

„Vispopulārākā varētu būt zāle, varētu būt amfetamīns, vēl Spice tagad ir. Viņš tagad nav vairs legāls, agrāk viņš bija legāls. Tagad ir tāds stoun viens – viņu uzpīpē, un cilvēks vienkārši krīt uz katra soļa, tas ir sliktāks nekā heroīns bez maz vai. Viens cilvēks pat ir nomiris no tā, kaut kur ziņās teica, un tāpēc viņu ir aizliegusi. Kaut kāds, nezīnu vispār, kas tas var būt, kas tā var nosist cilvēku.”

Arī citi jaunieši apstiprinājuši, ka populārākajās izklaides vietās bijušas pieejamas jaunas, nezināmas narkotiskās vielas, kas pēc lietošanas efekta atbilst iepriekš aprakstītajam. Kāda meitene intervijā to nosaukusi par sintētisko heroīnu, kura cena esot 40 lati par gramu:

„Viņš lido. Nekontrolē sevi, nevar pāiet. Pēc pāris reizēm, to lietojot, tev var atteikties aknas strādāt. Viņās nav nekā pilnīgi dabīga. Heroīns tiek taisīts no dabīgām izejvielām plus mīnus. Sintētiskais tiek ražots, visas sajaucot kopā. Cilvēks sevi nekontrolē, krīt gar zemi, vāļājas. Tas ir atkarīgs no paša cilvēka, kāda ir iedarbība.”

Tāpat daži jaunieši minējuši, ka, viņuprāt, heroīns valsts līmenī tiekot vairāk kontrolēts, tāpēc tas nav tik pieejams, un jaunieši to neizvēlas lietot. Pēc aptaujāto stāstītā, izplatītāji, baidoties no kriminālsoda, nekad nepiedāvās heroīnu tādiem cilvēkiem, kurus nepazīst, kuri nav viņu pastāvīgie klienti.

Parasti narkotiku iegāde tiek veikta vai nu izklaides vietās – naktsklubos, vai arī no paziņām. Runājot par **izklaides vietām**, jaunieši norāda, ka narkotikas tiek tirgotas gan klubu telpās, gan arī pie to ieejas un to dara gan klubu apmeklētāji, gan arī noteikts izplatītāju loks, pie kuriem narkotiku cenas ir augstākas nekā citviet. Tāpat tiek norādīts, ka, iegādājoties narkotikas pie izplatītājiem klubu tuvumā, pastāv iespēja tikt apkrāptam, jo narkotiku svars mēdz nebūt atbilstošs pārdotajam daudzumam:

„Pie klubiem vienmēr mazie čerņušņiki skraida apkārt, drebelīgie, kas piesienas. Es nezinu, varbūt pie viņiem ir baigi dārgi, sliktas kvalitātes un neatbilstošs daudzums kā vienmēr.”

Ņemot vērā, ka, iegādājoties narkotikas klubos vai to tuvumā, pastāv iespēja tikt apkrāptam, jaunieši parasti **dod priekšroku narkotiku iegādei no paziņām**. Pajautājot vairākiem draugiem, kāds noteikti iepazīstinās ar kādu narkotiku izplatītāju. Tomēr tie, kuri lietojuši narkotikas regulāri, parasti to iegādi veikuši pie viena noteikta izplatītāja savas dzīvesvietas tuvumā. Jaunieši neslēpj, ka katrs no viņiem pazīst vairākus izplatītājus:

„Ir, kad [iegādes avoti] mainās. Tas ir atkarībā, kurā rajonā pats es esmu, bet ir cilvēki, kas ir pastāvīgi, kas jau nodarbojas vairākus gadus ar to, un domāju, ka nodarbosies arī turpmāk.”

Narkotiku cenas pie dažādiem izplatītājiem ir samērā vienādas, tomēr tie, kuri narkotiku lietošanu pārtraukuši pirms ilgāka laika, norāda, ka cenas laika gaitā ir augušas un patlaban tās tiek vērtētas kā augstas. Par vienu gramu marihuānas jaunieši parasti maksā 10 latus, par ekstazī tableti – no 3 līdz 5 latiem, bet izklaides vietās tās tiek tirgotas par 15 latiem, jo „tad cilvēkiem nav citas izejas – un, ja viņiem gribas, viņi ir gatavi maksāt tādu cenu”. Arī amfetamīnam, līdzīgi kā marihuānai, cena esot 10 lati par gramu, bet viena LSD marka tiekot tirgota par 6–10 latiem. Visdārgākā no narkotikām ir kokaīns, kuram arī ir liela cenas variācija – tiek minēts, ka tas maksā no 50 līdz 80 latiem, taču citi norāda, ka cena esot pat vairāk nekā 80 latu.

Jāatzīmē, ka daži jaunieši norādījuši, ka marihuāna nereti tiek tirgota, izmantojot mārketingā plaši izplatītās pircēju piesaistes akcijas. Šai vielai, tāpat kā veikalā pieejamām precēm, tiek rīkotas superakcijas un tiek dotas atlaides. Tomēr kāds no jauniešiem norādījis, ka īpašas cenas marihuānai, to iegādājoties lielākā apjomā, tiek dotas tikai labi zināmiem klientiem. Tas varētu būt saistīts ar izplatītāju vēlmi neriskēt tikt pieķertiem ar lielāku daudzumu šīs vielas, par ko attiecīgi varētu būt lielāks kriminālsods. Jānorāda, ka klientu piesaistes pasākumi marihuānas tirdzniecībai ir efektīvi:

„Vienu reizi sanāca nopirkt piecus gramus, bet tur bija tāda kā super akcija – par 25 latiem pieci grammi. Tāpēc tā, bet principā es mazos apjomos pirkmu.”

Tie jaunieši, kuri lietojuši narkotikas ārvalstīs, zina norādīt, ka, salīdzinājumā ar citviet pieejamo marihuānu, Latvijā tirgotajai esot sliktāka kvalitāte. Iespējams, tas ir viens no iemesliem, kāpēc daudziem jauniešiem marihuānas smēķēšana nesniedz *kaifu*:

„Lielāka problēma ir ar to, ka marihuānas kvalitāte ir ļoti apšaubāma, jo viņa tiek kaut kur citur mērcēta, viņa vairs nav tīra. Piemēram, es biju divus gadus atpakaļ Maljorkā, kur es pīpēju zālīti principā katru dienu, nu atpūtāties, un tur tā zālīte ir pavisam savādāka, viņa ir daudz, daudz vienkāršāka, nu jūt, ka viņa nav nekur mērcēta, nekas nav piejaukts klāt, viņa ir tīra, līdz ar to nerada nevienu brīdi, ka tu justos slikti.”

5.8. Narkotiku lietošanas pārtraukšana

Trīs intervētie jaunieši šobrīd narkotikas nelieto – divi lietošanu pārtraukuši pēc ilgāka narkotiku lietošanas posma, bet viena jauniešu narkotikas bija pamēģinājusi tikai reizi mūžā. Jautāti par faktoriem, kas palīdz atturēties no narkotiku lietošanas, divos gadījumos jaunieši pauž, ka tas ir viņu **raksturs**. Jaunieši skaidro, ka raksturs viņiem ir tāds, kas nepakļaujas citu ietekmei, tāpēc, ja reiz ir pieņemts lēmums narkotiskās vielas neliidot, tad neviens šo lēmumu nespēj ietekmēt. Jaunieši tāpat arī norāda, ka draugi, zinot par viņu rakstura iezīmēm, nemaz necenšas pierunāt uz vielu lietošanu un akceptē izvēli neliidot. Nelietošanas dēļ jaunieši nav izjutuši nedz atšķirīgu attieksmi no draugu puses, nedz arī kādu nosodījumu, kas liegtu iekļauties draugu vidū, kur aptuveni puse joprojām turpina laiku pa laikam izklaides nolūkos lietot narkotikas:

„Lielākā daļa – nu labi, nelieto, ja nelieto, tad nelieto. Visi tie apkārtējie, ar kuriem uzturos kopā, pietiekami labi mani zina, lai spiedienu neizdarītu.”

Jāatzīmē gan, ka ne visos gadījumos apņemšanās vairs neliidot narkotiskās vielas ir pietiekama, lai no lietošanas atturētos pavisam. Tā, piemēram, kāds jauniešs stāsta, ka apņemšanās neliidot viņam ir stipra aptuveni pusgadu, taču pēc tam dažādu iemeslu dēļ narkotiskās vielas atkal tiek lietotas. Tādējādi narkotiku lietošana viņa dzīvē jau vairākus gadus mijas ar ilgāku atturēšanās periodu. Ņemot vērā narkotisko vielu lietošanas pieredzi (t.sk. ilgumu un lietoto vielu daudzumu), ir grūti šādā situācijā pavisam atteikties no lietošanas:

„Nu bija tā, ka vienā brīdī lietoju diezgan daudz un diezgan nopietni, tad vienā brīdī sapratu: nē, es vairs nelietošu! Un tad bija tā, ka es kādu laiku nebiju lietojis, tur pusgadu, teiksim. Tad vienu reizi atkal pamēģināju, tad atkal pusgadu. Teiksim, es pagājušo sestdien, kad ņēmu, es pirms tam nebiju 7 mēnešus neko lietojis.”

Kā otru iemeslu, kas palīdz atturēties no narkotiku lietošanas, jaunieši minējuši sev pazīstamu **vienaudžu, kuri turpina lietot narkotikas regulāri, piemēru**. Ja ir kāds paziņa, kurš narkotikas lieto regulāri, laika gaitā ir novērojamas viņa gan fiziskās, gan uzvedības un garīgās izmaiņas. Tāda veida piemēri un novērojumi atklāj narkotiku ietekmi uz cilvēka garīgo un fizisko veselību visspiltāk, tāpēc, kā apgalvo jaunieši, tas liek aizdomāties un pat pamudina atteikties no turpmākas lietošanas.

Savukārt kāds cits jauniešis ceļu uz atteikšanos no narkotiku lietošanas atradis, **uzsākot garīgo praksi**, pastāvīgi apmeklējot baznīcu. Šajā gadījumā jauniešis jau pirms tam bija atteicies no narkotisko vielu, izņemot marihuānu, lietošanas, taču „zāli” turpinājis lietot pieraduma pēc. Apzinoties savu prāta spēju ierobežojumus, kādi rodas, lietojot narkotikas, garīgā prakse jauniešim palīdzējusi atteikties pavisam. Zīmīgi, ka prāts, domāšana un atmiņa ir jēdzieni, kuri bieži sastopami narkotiku regulāro lietotāju stāstos. Šie jaunieši norāda, ka, uzsākot narkotiku lietošanu, prāta spējas šķietami uzlabojas, taču pēc ilgāka lietošanas perioda tās kļūst izkliedētas:

„Nu, ja ļoti konkrēti, tad [..] garīgās prakses sākums. Nevis tas, ka tu sēdi un vienkārši sēdi un kaut ko gluči par kaut kādām hipiju puspatiesībām, bet konkrēts fundamentāls garīgās prakses sākums. To nevar apvienot ar pīpēšanu [marihuānas smēķēšanu]. Par pārējām lietām man jau vairāk neinteresēja. Vairs nebija interesanti lietot, bet pīpēt pīpēju ieraduma pēc. Biju aizpīpējies tā konkrēti. Pēc tam jau sapratu, ka tās nav iespējams apvienot. Ar tādu izklaidētu prātu un tādu apsitenu tas nav iespējams.”

6. Atkarību izraisošo vielu lietošana izklaides kontekstā

Papildus intervijām ar narkotikas lietojošiem jauniešiem, šī pētījuma ietvaros tika organizētas arī divas diskusiju grupas ar jauniešiem, kuri mēdz regulāri apmeklēt dažādus izklaides klubus. Atšķirībā no intervijām, diskusiju grupu mērķis bija padziļināti izziņāt izklaides paradumus, šajā kontekstā arī noskaidrot atkarību izraisošo vielu lietošanas praksi izklaides klubos. Uz sarunu tika aicināti jaunieši neatkarīgi no viņu atkarības vielu lietošanas pieredzes.

6.1. Iecienītākās izklaides vietas

Fokusa grupu diskusijas ar jauniešiem, kuri regulāri apmeklē klubus, atklāj, ka vairumam nav viena vai dažas iecienītākās izklaides vietas. Visbiežāk jaunieši izklaides izvēlas, atkarībā no noskaņojuma. Tā kā izklaides vietas nereti tiek apmeklētas kopā ar draugiem, tad emocionālais noskaņojums kompānijā ir tas, kas nosaka tās vai citas izklaides vietas izvēli. Situācijā, ja ir vēlme vienkārši parunāt un nedaudz atpūsties, jaunieši parasti izvēlas kādu no bāriem, taču, ja ir vēlme arī padejot, aktīvi izkļaidēties, parasti priekšroka tiek dota kādam no Vecrīgas klubiem.

Jauniešu izvēle attiecībā uz izklaides vietām kopumā nav noturīga; tā laika gaitā mainās, kā arī mainās atkarībā no klubu piedāvājuma. Jaunieši neslēpj, ka izklaides vietas izvēlē nebūt ne mazsvarīga ir cena, un, līdzekļus taupot, viņi labprāt izvēlas tās izklaides vietas, kurās tiek piedāvātas kādas akcijas, piemēram, „laimīgās stundas” dzērieniem vai bezmaksas ieeja. Tieši līdzekļu taupīšanas nolūkos studenti mēdz savus izklaides pasākumus organizēt arī ārpus publiskajām izklaides vietām, piemēram, studentu kopmītnēs vai citur.

Tāpat izklaides vietas izvēlē svarīga ir tur valdošā atmosfēra, ko raksturo arī izklaides vietu apmeklētāju portrets. Jaunieši atzīst, ka nav patīkami apmeklēt tādu klubu, kur ir liels nepilngadīgo skaits, vai arī – tieši pretēji – kur apgrozās ļaudis gados. Tāpat izklaides vietas izvēlē jaunieši pievērš uzmanību tam, kādi ir pārējie apmeklētāji. Kā viņi atzīst, nav patīkami izkļaidēties vienās telpās ar tādiem, kuri pārmērīgas alkohola lietošanas rezultātā ir kļuvuši uzmācīgi, pievērš sev uzmanību vai arī savādākā veidā traucē pārējiem.

6.2. Tipisks izklaides vakars

Kā norāda praktiski visi jaunieši, izklaides vakars visbiežāk sākas, sapulcējoties pie kāda no draugiem un kopīgi iedzerot alkoholu. Tikai tad, kad kompānija ir nedaudz „iesilusi”, tiek domāts par tālāko vakara daļu – izklaides vietas izvēli konkrētajam vakaram.

Tie jaunieši, kuri izklaides vietas nemēdz apmeklēt lielās kompānijās, norāda, ka pavisam savādākas sajūtas ir tad, ja izklaides vakars sākas uzreiz klubā vai bārā. Viņu uzmanību saista arī publikas vērošana – tas, kā izklaides vieta pamazām vakara gaitā piepildās un kā mainās apmeklētāji.

Interesanti, ka atšķirībā no iepriekš veiktajiem pētījumiem, šobrīd liels vairums jauniešu norādījuši, ka izklaides parasti notiek jau nedēļas vidū – trešdienās vai ceturtdienās, kad vairums to, kuri strādā, nevar atļauties veltīt laiku izklaidēm. Jaunieši min, ka šajās nedēļas dienās ir mazāks apmeklētāju skaits, kā arī izmaksas nav tik lielas. Tomēr studējošā jauniešu daļa izklaides mēdz turpināt arī piektdienu un sestdienu vakaros, taču sestdienās, kā jaunieši norāda, ne vienmēr sanāk noorganizēt „tusiņu”, jo tie studenti, kuri nedzīvo Rīgā, nedēļas nogalēs mēdz doties pie vecākiem.

6.3. Alkohols izklaides kontekstā

Alkohola lietošana nepārprotami visiem intervētajiem ir neatņemama izklaides daļa. Jaunieši atzīst – ja izklaidējas, alkohols tiek lietots ārkārtīgi lielos apjomos. Viņi salīdzina, ka „viens jaunietis kopumā dzer tikpat daudz, cik trīs pieaugušie kopā”. Tiek rēķināts, ka viena vakara garumā jaunieši izdzer pat vairākus litrus kokteiļu vai vismaz vienu litru degvīna. Tāpat jauniešu vidū iecienīts ir alus, kas arī tiek patērēts lielos apjomos.

Meitenes gan norāda, ka viņu patērēto alkohola daudzumu, kā arī dzērienu veidu nosaka puiši – ja ir kāds, kas „uzsauc”, alkohola patēriņš ir ievērojami lielāks.

Jaunieši grupu diskusijā min, ka reti kad izklaides pasākuma gaitā sanāk lietot tikai viena veida alkoholu; parasti tomēr mēdz dzert dažādus dzērienus.

Runājot par to, vai alkohola patēriņu izklaides laikā ir iespējams ierobežot, jaunieši norāda, ka nedz kāds no viņiem, nedz arī viņu draugi par patērētā alkohola daudzumu nedomā, kaut arī saprot, ka tas ir liels un dažiem vienaudžiem radījis nopietnas veselības problēmas. Kā stāsta kāds jaunietis, kurš, septiņus gadus regulāri lietojot alkoholu, ieguvis nopietnu aknu slimību, veselības problēmas mudinājušas pārskatīt alkohola lietošanas paradumus, un, lai gan viņš pats uzskata, ka alkoholu vairs nelieto, tomēr faktiski tas tiek dzerts

aptuveni vienu reizi divās nedēļās; tiesa gan, izdzertā alkohola daudzums ir ievērojami samazinājies.

Aicināti novērtēt faktorus, kam varētu būt ietekme uz alkohola lietošanas paradumu izveidi, jaunieši vienprātīgi atzinuši, ka tā noteikti ir ģimene. Tieši vecāku aizņemtie darbi, pārgurums vakaros un nespēja pienācīgi uzmanību, un laiku veltīt bērniem ir iemesls tam, ka jaunieši jau pusaudža vecumā īsteno dažādas deviantas nodarbes, sāk klaiņot kompānijās un nepietiekamu uzmanību velta mācībām. Jaunieši norāda, ka skola un skolotāji var būt pat bezspēcīgi, strādājot ar šādiem bērniem, turklāt izglītības sistēma, viņuprāt, ir veidota tā, ka skolotājs, sargājot savu autoritāti, isti nav ieinteresēts atklāt gadījumus un situācijas, kad skolēni stundās atklāti nīrgājas un traucē mācību procesu. Līdz ar to netiek īstenota agrīna intervence un darbs ar jauniešiem, kuriem pastāv atkarību vai arī deviances risks. Tiesa, vairāki grupu diskusiju dalībnieki norādījuši, ka savulaik skolās mācīta veselības mācība, kurā stāstīts par narkotiku negatīvo ietekmi uz veselību. Tāpat par narkotiku kaitējumu jau no pusaudžu vecuma brīdinājuši arī vecāki, tomēr, kā atzīst jaunieši, viņu paaudze ir izaugusi apstākļos, kad gan vecāki, gan skola veselības mācības vai citās stundās informāciju par alkohola ietekmi uz veselību sniedz salīdzinoši maz. Jaunieši paši uzskata, ka viņu paaudzei – astoņdesmito gadu beigās vai deviņdesmito gadu sākumā dzimušajiem – ir raksturīga pārmērīga alkohola lietošana, turpretī narkotikas, ņemot marihuānu, šo vecuma kohortu skar mazāk.

Jaunieši uzskata, ka nenoliedzami par alkohola ietekmi uz veselību nepieciešams izglītēt jau agrīnā vecumā skolā, visdrīzāk nodrošinot veselības mācību dažādos vecumposmos, jo, viņuprāt, vēlākos gados runāt par alkohola lietošanas paradumu maiņu, kad tie jau ir izveidojušies, nav efektīvi.

Kā kopīgi secināts grupu diskusijā, izklaides vietas, savukārt var tikt, un tās būtu iesaistāmas aktivitātēs, kas saistītas ar kaitējuma mazināšanu, ko rada riskanta alkohola lietošana. Jaunieši uzskata, ka nav normāla situācija, kad visās izklaides vietās ūdens maksā vienu latu, tas ir, dārgāk nekā alkohols. Līdz ar to, **uzturēt šādu cenu ūdenim, izklaides vietas ne tikai veicina alkohola patēriņu, bet arī apdraud jauniešu veselību.** Situācijās, kad pēc pamatīgas alkohola lietošanas, organisms prasa padzerties, tādā veidā arī mazinot reibumu, ūdens cena ir noteicošā, kas tomēr liek izvēlēties vēl vienu alkohola devu.

Otrkārt, kā norāda jaunieši, klubu apsardze un visticamāk arī vadība nav pietiekami motivēta kontrolēt situāciju izklaides vakarā un jau savlaicīgi brīdināt jauniešus, kuri alkoholu lieto ievērojamās apjomos, nedaudz piebremzēt un pārmaiņas pēc padzerties ūdeni. Jaunieši norāda, ka klubu apsardze uzmanību apmeklētājam pievērš tikai tad, ja tas, būdams pamatīgā alkohola reibumā, traucē apkārtējiem. Šādās situācijās apsardze mudina kluba telpas atstāt, tomēr, pēc jauniešu domām, šāda reaģēšana ir novēlota. Daži gan uzskata, ka apsargi

savu darbu veic atbilstoši samaksai, proti, tā nav motivējoša darbu paveikt labāk un vairāk iesaistīties kluba apmeklētāju uzraudzībā.

Tomēr starp daudzajām izklaides vietām Vecrīgā minētas arī dažas, kurās tiek īstenota laba prakse attiecībā pret apmeklētājiem, proti, kluba politika ir vērsta uz to, lai gādātu par apmeklētāju labsajūtu un drošību. **Starp labās prakses izklaides vietām tiek minēti „Kaļķu vārti”, „Omes briljants”, kā arī „Bombardieris”.**

6.4. Narkotikas izklaides kontekstā

Situāciju saistībā ar narkotiku lietošanu izklaides vietās, jaunieši vērtē savdabīgi. Lai gan no vienas puses viņi norāda, ka vairums lieto narkotikas, tomēr, izklaides vietās šo nodarbi īsti nepamanot. Gandrīz visi ir vienprātis, ka ekstazī jeb t.s. „ripas” vairs nav jauniešu aktualitāte, t.i., jaunieši tās nelieto. Tomēr diskusiju grupu dalībnieki īsti nemācēja paskaidrot iemeslus, kāpēc ekstazī viņu vienaudžu vidū vairs nav starp populārākajām narkotikām. Daži gan atzīmēja, ka jaunie cilvēki ir pietiekami saprātīgi, lai zinātu, ka sintētiskās narkotikas nav vēlams lietot, tomēr šis nebija pārliecinošs arguments, kas skaidrotu ekstazī izplatības mazināšanos.

Tāpat jaunieši norādījuši, ka nedz izklaidējoties, nedz arī citos nolūkos viņu vienaudžu vidū nav populāra arī amfetamīnu lietošana, kas spriežot pēc attieksmes, ļauj domāt, ka jaunie cilvēki šīs vielas klasificē kā t.s. stiprās narkotikas, kuras var radīt būtisku kaitējumu veselībai.

Arī *Spice* un citi līdzīgi maisījumi netiek minēti starp jauniešu vidū šobrīd izplatītām vielām. Puiši gan norāda, ka savulaik, kad *Spice* ienāca tirgū, tās ir izmēģinājuši, taču, neskatoties uz zemo cenu, šāda veida narkotikas neesot saistošas. Tiesa, jaunieši uzskata, ka *Spice* maisījumi ir populārāki gados jaunāko vidū, kurus šīs vielas uzrunā ar cenu, kas ir krietni zemāka nekā „zālei”. Kā uzskata grupu dalībnieki, pusaudži nepievērš uzmanību tam, ka *Spice* ir sintētiski radīts maisījums, kā arī tam, ka nav zināms šobrīd tirgū pieejamo vielu sastāvs. Tomēr neskatoties uz šo vielu izplatību pusaudžu vidū, jaunieši nedomā, ka sintētiskie kanabinoīdi būs populāri arī nākotnē. Kā norādījuši vairāki diskusiju dalībnieki, viņuprāt, būtu nepieciešams darīt visu iespējamo šo vielu tirdzniecības aizliegšanai.

Atsevišķi jaunieši pieminējuši arī „koku” jeb kokaīnu, kurš tiek lietots izklaides nolūkos, tomēr, kā paši min, tā cena ir robežās no 50 līdz 100 latiem, tāpēc šīs narkotikas lielai daļai jauniešu nav pieejamas.

Citādi ir ar marihuānas lietošanu. Grupu diskusijās gūtā informācija ļauj secināt, ka marihuānas lietošana vienas daļas jauniešu vidū kļuvusi teju par

ikdienas nodarbi, tāpēc **tās lietošana ar izklaidi netiek saistīta**. Tas varētu būt arī skaidrojums, kāpēc jaunieši īsti nav manījuši narkotiku lietošanu izklaides vietās. Kā norādījis kāds no puisiem, viņš, ejot izklaidēties, ņem līdzī arī marihuānu, un līdzīgi, kā citi pie ieejas smēķē cigaretes, viņš uzsmēķē „zāli”. Kā pats saka, viņš vēro, lai dūmus nepūstu virsū blakus esošiem, tāpēc viņa nodarbe lielai daļai paliek nepamanīta. Tomēr tas, ka jaunieši izklaides vietās nav īsti pamanījuši narkotiku lietošanu, ļauj domāt, ka **marihuānas lietošana ir kļuvusi par normu jauniešu vidū**, kas saistīts ar šīs vecuma kohortas vidū izplatīto priekšstatu, ka „zāles” smēķēšana nav kaitīgāka par cigarešu smēķēšanu vai riskantu alkohola lietošanu. Tiesa, atsevišķi jaunieši, kuri regulāri smēķē marihuānu, ir informēti par šīs vielas ilgstošas lietošanas ietekmi uz atmiņu un prāta spējām, tomēr tas, pēc viņu domām, nav pietiekams arguments, lai atteiktos.

Ņemot vērā, ka narkotiku lietošana ar izklaidi tieši netiek saistīta, iespējams, šobrīd nav piemērots laiks attīstīt kaitējuma mazināšanas aktivitātes izklaides vietās.

Secinājumi un ieteikumi

Kopš 2000. gada Rīgas un lielāko pilsētu izklaides vietās vērojama stabila tendence – pieaug klubu un populārāko izklaides vietu apmeklētāju vecums, kas visticamāk saistīts ar nepilngadīgo jauniešu ierobežotiem finansiāliem resursiem, kādēļ tie biežāk pulcējas un izklaidējas neformālos pasākumos, piemēram, mājas *tusiņos*, privātos pasākumos, savukārt klubus un citas līdzīga rakstura izklaides vietas apmeklē tikai atsevišķos gadījumos vai nedēļas vidū, kad klubos netiek prasīta ieejas maksa.

Mainoties izklaides vietu apmeklētāju vecumam, nedaudz mainījies arī kopējais klubu un bāru apmeklētāju portrets. Pētījuma rezultāti liecina, ka izklaides vietu apmeklētāju vidū vairāk ir tādu, kuri mēdz bieži apmeklēt kultūras pasākumus – teātra un operas izrādes, kā arī koncertus. Tāpat divkāršojies to jauniešu skaits, kuri brīvo laiku pavada, papildinot savas zināšanas, apmeklējot dažādus mācību kursus un garīgi pilnveidojoties, tai skaitā aizraujoties ar filozofiju, meditāciju, jogu un tamlīdzīgām nodarbēm. Turpretī bāru un klubu apmeklēšanas biežums ir pat nedaudz samazinājies, tomēr pēc pašu izklaides vietās sastapto jauniešu teiktā, šāda veida izklaides vietas vairākums apmeklē biežāk kā reizi mēnesī (89%).

Salīdzinot 2012. gada un 2008. gada izklaides vietu pētījumu rezultātus, būtiskas atšķirības alkohola lietošanas biežumā klubu apmeklētāju vidū nav vērojamas – reizi nedēļā vai biežāk alkoholu lietojošo īpatsvars gan šajā pētījuma posmā, gan arī 2008. gadā bija 55%.

Tomēr, šķiet, pieaugusi to jauniešu daļa, kuri izklaidējoties alkoholu lieto riskantā veidā. Diezgan regulāri jeb vismaz reizi mēnesī riskanti alkoholu lieto divas trešdaļas (69%) izklaides vietu apmeklētāju. Salīdzinot ar tā paša vecuma jauniešu kohortu kopumā, regulāra riskanta alkohola lietošana izklaides vietu apmeklētāju vidū ir 2,8 reizes izplatītāka (atbilstoši 69% un 25%), ko apstiprina arī jauniešu stāsti un fokusgrupu diskusijās runātais.

Daļa jauniešu uzskata, ka alkohola lietošana ir **lētākais izklaides veids**, un, ņemot vērā, ka jauniešiem nav daudz iztikas līdzekļu, šāda izklaide viņiem šķiet vispiemērotākā. Nereti naudas taupīšanas nolūkos pirms kluba apmeklēšanas jaunieši satiekas pie kāda mājās, lai iedzertu un pēc tam dotos uz klubu.

Pētījumā iegūtā informācija norāda, ka pastāv sakarība starp regulāru smēķēšanu, iknedēļas riskantu alkohola lietošanu un pašreizēju narkotiku lietošanu. Respondentiem, kuri iesaistās regulārā noteiktu atkarības vielu lietošanā, ir augstāka varbūtība regulāri lietot arī citu vielu. Tādejādi 59% aptaujāto klubu apmeklētāju dzīves laikā pamēģinājuši kādu no nelegālajām narkotikām.

Lielākā daļa aptaujāto izklaides vietu apmeklētāju ir pamēģinājuši vienu nelegālo vielu, bet divas vielas dzīves laikā lietojuši 19% narkotikas pamēģinājušo, savukārt trīs vai vairākas vielas – 22%.

Par pašreizējiem narkotiku lietotājiem pētījumos parasti tiek uzskatīti tie, kuri narkotikas lietojuši pēdējā mēneša laikā. Atbilstoši izklaides vietu apmeklētāju sniegtajai informācijai pēdējā mēneša laikā jebkuras narkotikas lietojis aptuveni katrs piektais (19%) no izklaides vietu apmeklētājiem. Nozīmīgi retāk uz narkotiku lietošanas pieredzi pēdējā mēneša laikā norādījuši respondenti, kas jaunāki par 20 gadiem (12%), savukārt pārējās vecuma grupās šis rādītājs ir aptuveni divdesmit procenti.

Visbiežāk lietotā viela gan dzīves laikā, gan arī izklaides vakarā, kad veikta aptauja, ir marihuāna. Dzīves laikā marihuānu vai hašišu pamēģinājuši vairāk nekā puse (56%) respondentu, savukārt pēdējā gada laikā to lietojuši 41%, bet pēdējā mēneša laikā – aptuveni katrs piektais respondents jeb 18% izklaides vietu apmeklētāju. Salīdzinājumā ar 2008. gadā veikto pētījumu izklaides vietās 2012. gada pētījuma dati liecina, ka marihuānas vai hašiša pamēģināšana, kā arī nesenās un pašreizējās lietošanas izplatība ir būtiski pieaugusi. 2008. gadā marihuānu pēdējā gada laikā bija lietojuši 24% jauniešu, turpretī šobrīd tāda pieredze ir jau 41% jauniešu. Tāpat secināms, ka trīs ceturtdaļas (73%) no tiem, kas marihuānu pamēģinājuši dzīves laikā, turpinājuši to lietot nesen jeb pēdējā gada laikā, savukārt katrs trešais (32%) to darījis arī pēdējā mēneša laikā.

Salīdzinot 2008. un 2012. gada pētījumu datus, vērojams, ka pēdējo gadu laikā notikušās nelielas izmaiņas veidos, kā marihuāna un/vai hašišs tiek iegūti – pieaudzis to jauniešu īpatsvars, kuri marihuānu vai hašišu ieguvuši mūzikas koncertos un festivālos, kā arī bāros vai klubos. Runājot par **izklaides vietām**, jaunieši norāda, ka narkotikas tiek tirgotas gan pašos klubos, gan arī pie to ieejās un tās tirgo gan klubu apmeklētāji, gan arī noteikts izplatītāju loks, pie kuriem narkotiku cenas ir augstākas nekā citviet. Tāpat tiek norādīts, ka, iegādājoties narkotikas pie izplatītājiem klubu tuvumā, pastāv iespēja tikt apkrāptam, jo narkotiku svars mēdz nebūt atbilstošs pārdotajam daudzumam.

Daži jaunieši atzīmējuši, ka marihuāna nereti tiek tirgota, izmantojot mārketingā plaši izplatītās pircēju piesaistes akcijas. Šai vielai, tāpat kā veikalā pieejamām precēm, tiek rīkotas superakcijas un tiek dotas atlaides. Tomēr kāds no jauniešiem norādījis, ka īpašās cenas marihuānai, to iegādājoties lielākā apjomā, tiek dotas tikai labi zināmiem klientiem.

Vienlaikus, kā liecina pētījuma rezultāti, Rīgā to jauniešu īpatsvars, kuri uzskata, ka oficiālajās izklaides vietās ir viegli vai ļoti viegli iegādāties narkotikas, samazinājies pat trīskārt – narkotikas par ļoti viegli pieejamām klubos uzskata 4% respondentu iepriekšējo 12% vietā, bet par diezgan viegli pieejamām tās atzīst 18% jeb par 33% mazāk nekā 2008. gadā. Tomēr jāatzīmē, ka šo

vērtējumu lielā mērā veido uzskati par t.s. izklaides narkotiku pieejamību, kuru lietošanas izplatība pretēji marihuānas iegādei pēdējo gadu laikā arī izklaides kontekstā ir sašaurinājusies.

Visbiežāk dzīves laikā pamēģinātā nelegālā viela (izņemot marihuānu vai hašišu) 2012. gada pētījuma respondentu vidū ir amfetamīni, kurus dzīves laikā pamēģinājuši 15% izklaides vietu apmeklētāju. Ekstazī dzīves laikā pamēģinājuši 11,6% respondentu, halucinogēnās jeb „magiskās” sēnes – 9,6%, bet kokaīnu – 8% respondentu.

Izmaiņas narkotiku lietošanas paradumos ļauj secināt, ka jauniešu vidū marihuānas lietošana ir kļuvusi par normu, kas saistīta ar šajā vecuma kohortā izplatīto priekšstatu, ka „zāles” smēķēšana nav kaitīgāka par cigarešu smēķēšanu vai riskantu alkohola lietošanu. Šīs narkotikas lietošana vairs netiek slēpta, netiek uzskatīta par nosodāmu nodarbi, jo jauniešu vidū ir izplatīts stereotips, ka vairākās valstīs marihuāna ir legāla. No otras puses, fokusgrupu diskusijas ar izklaides vietu apmeklētājiem un arī aptaujas dati liecina, ka joprojām ir ievērojami liela to jauniešu daļa, kuri, lai arī pieņem, ka citi lieto marihuānu, tomēr paši šādu rīcību neatbalsta.

Saskaņā ar ekspertu novērojumiem nelegālo narkotiku izplatībā Latvijā nav vērojamas nozīmīgas negatīvas izmaiņas, taču par īpaši būtisku jautājumu narkotisko un psihoaktīvo vielu jomā kļuvusi nereglamentēto („legālo narkotiku” jeb „*herbal highs*”) popularitāte. Kopumā 17,9% izklaides vietu apmeklētāju vismaz vienu reizi dzīves laikā ir pamēģinājuši *Spice* vai citus sintētiskos kanabinoīdus, piemēram, „*Alarama*”. Vīriešu vidū šīs vielu grupas pamēģināšana ir aptuveni divas reizes izplatītāka nekā sieviešu vidū – attiecīgi 23% un 13%.

Interesanti, ka šīs grupas vielu pamēģināšanas reģionālās izplatības sadalījums atšķiras no „tradicionālo” narkotiku pamēģināšanas izplatības sadalījuma. Ja Liepājā narkotiku pamēģinājušo īpatsvars praktiski neatšķiras no Rīgas datiem, bet Daugavpilī jebkuras narkotikas pamēģinājušo īpatsvars bija ievērojami zemāks nekā Rīgā, tad *Spice* produktu pamēģinātāju daļa Rīgā un Daugavpilī ir līdzīga, savukārt Liepājā tā ir aptuveni divreiz mazāka.

Šo vielu lietošana izraisījusi virkni sarežģītu jautājumu daudzu Eiropas Savienības valstu narkotiku ierobežošanas politikas veidotājiem un īstenotājiem, sākot ar konceptuālām problēmām – kā šos produktus definēt, ņemot vērā to daudzveidību, beidzot ar praktiskiem un metodoloģiskiem aspektiem – kā monitorēt to tirdzniecību, identificēt sintētiskos elementus to sastāvā un novērtēt veselībai radīto risku.

Runājot par narkotiku politiku, pētījuma ietvaros intervētie eksperti atzīst, ka, neskatoties uz dažādām visai pozitīvi vērtējamām iniciatīvām un aktivitātēm, kas uzsāktas kopš 2008. gadā īstenotā pētījuma, pēdējo četru gadu laikā

galvenais izaicinājums ir palicis nemainīgs – **ierobežots valsts budžeta finansējums dažādo ieceru īstenošanai**, kas izteikti bremzējoši ietekmē gan nelegālo, gan arī vēl līdz šim nereglamentēto jeb t.s. legālo narkotisko un psihotropo vielu lietošanas un izplatīšanas identificēšanu, monitorēšanu un risku vadīšanu.

Ņemot vērā arvien pieaugošo marihuānas/hašiša lietošanas izplatību ne tikai jauniešu, bet arī skolēnu vidū (M.Trapencieris u.c., 2012), **neatliekams ir jautājums par nacionāla līmeņa atkarību profilakses sistēmas/tīkla izveidi** ne vien vispārējās, bet arī selektīvās profilakses aktivitāšu īstenošanai. Kā liecina gan ārvalstu pieredze, gan arī šī pētījuma rezultāti, narkotikas un riskanti alkohola lietošanas paradumi ir ierobežojami, izmantojot kompleksu pieeju, kas ietver:

- piedāvājumu brīvā laika pavadīšanas alternatīvām, rosinot jauniešus pozitīvām nodarbēm, sportiskām aktivitātēm un veselīgam dzīvesveidam,

kā arī

- izglītojoša rakstura neformālu individuālu darbu ar jauniešiem vai to grupām jau agrīnā vecumā jeb, citiem vārdiem sakot, pierādījumos balstīta atkarību profilakse. Iespējams, atkarību profilakse visefektīvāk īstenojama, koordinētā tīklā iesaistot skolu psihologus un/vai sociālos pedagogus un nodrošinot viņus ar zināšanām, prasmēm un materiāliem selektīvās atkarību profilakses darbam. Savukārt darba metodikas jeb programmu izstrāde organizējama centralizēti, nevis pašvaldībās, izmantojot starpdisciplināro pieeju jeb zināšanas, kas uzkrātas gan neformālās izglītības jomā, gan psiholoģiskā atbalsta sniegšanā bērniem un jauniešiem, īstenojot ģimenes valsts politiku, gan arī garīgās veselības un atkarību jomā, īstenojot sabiedrības veselības politiku.

Selektīvās un indicētās profilakses darbā jāizmanto interaktīvas, inovatīvas pieejas, piemēram, tiešsaistes interneta marihuānas lietošanas atmešanas programma nepilngadīgajiem marihuānas lietotājiem, kuri vēlas samazināt vai atmet marihuānas lietošanu. Šī programma „Quit the Shit” sekmīgi darbojas Vācijā. Galvenais programmas elements ir interaktīva dienasgrāmata, kurā lietotāji regulāri katru dienu dokumentē savus marihuānas lietošanas paradumus 50 dienu laika periodā. Konsultatīvā komanda atbalsta katru dalībnieku viņa personīgā mērķa sasniegšanā, nodrošinot regulāru un individuālu atbilžu un padomu sniegšanu vismaz reizi nedēļā. Programma nodrošina anonimitāti, ir bezmaksas, to pozitīvi novērtējusi EMCDDA.

Ņemot vērā pētījumā analizēto riskanta alkohola lietošanas modeli izklaides apmeklētāju vidū, iespējams, būtu jārosina izvērtēt jautājumu par likumdošanas grozījumiem, kas aizliedz pārdot alkoholu ierībušām personām. Šāda likumdošanas norma ir vairumā ES valstīs (WHO, 2012).

Nozīmīga mērķa grupa atkarības profilaksē ir vecāki, jo pozitīvas bērnu-vecāku attiecības ģimenē kalpo kā aizsargājošs faktors atkarības vielu lietošanai. Tajā pašā laikā vecāki ir sarežģīti sasniedzama auditorija profilakses darbā. Ļoti svarīgi ir vecākos attīstīt prasmes konstruktīvi risināt pusaudžu uzvedības problēmas, mācīt veidot pareizu dialogu ar pusaudzi, attīstīt iemaņas noteikt ierobežojumus, tajā skaitā atkarības vielu lietošanai utt. Kā labas prakses piemēru iepriekšminēto prasmju attīstībai varētu izmantot Oregonas universitātes Bērnu un vecāku centra (*Child and Family Center*) izstrādāto programmu „Family Checkup: Positive Parenting Prevents Drug Abuse”, kas videoklipu veidā piedāvā apgūt šīs iemaņas un prasmes.

Ļoti nozīmīgi profilaksē ir iespēja saņemt objektīvu informāciju par narkotikām, to lietošanas riskiem un sekām, palīdzības iespējām, it īpaši šobrīd, kad strauji izplatās jaunu psihoaktīvu vielu lietošana. Jāapsver iespēja valstī nodrošināt šādas informācijas saņemšanu pa bezmaksas tālruni, ko realizē profesionāli speciālisti, un/ vai izmantojot e-pastu vai čata/sarakstes iespējas internetā.

Avoti

I.Koroļeva, I.Mieriņa, S.Sniķere, S.Senķāne, I.Trapenciēre, M. Trapencieris (2007). *Riska un aizsargājošo faktoru ietekme uz atkarību izraisošo vielu lietošanu*. Rīga: Rīgas Atkarības profilakses centrs.

I.Koroļeva, I.Kārklīņa, I.Mieriņa, S.Sniķere (2008). *Narkotiku lietošana izklaides vietās*. Rīga: SVA, SPI.

I.Koroļeva, (2001). Drug usage in entertainment places in Riga. In: I. Koroļeva, I. Trapenciēre, O. Balakireva, O. Tereščenko (Eds.), *IT laikmets: Jaunatne un sociālās izmaiņas*, 349–355. Rīga.

I.Koroļeva, R.Rungule (2000). Narkotiku lietošanas uzsākšanas motivācija jaunatnes vidū Rīgas pilsētas izklaides vietās. Rīga: Rīgas Narkomānijas profilakses centrs, FSI.

I.Koroļeva, M.Trapencieris (2005). *ESPAD 2003. Eiropas skolu aptaujas projekta par alkoholu un citām narkotiskajām vielām rezultātu analīze*. Rīga: Narkoloģijas valsts aģentūra.

I.Koroļeva (2003). Drug Use – An Inseparable Part of Young People's Entertainment Culture in the Nineties? Humanities and Social Sciences. Latvia, 1 (38), 65–89.

Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs (2010). *Situācija narkomānijas problēmas jomā Eiropā. 2010. gada ziņojums*. Luksemburga: Eiropas savienības publikāciju birojs. Skatīts: http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_120104_LV_EMCDDA_AR2010_LV.pdf

EMCDDA (2011). *Responding to new psychoactive substances, Drugs in focus 22*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

EMCDDA (2009). *Understanding the 'Spice' phenomenon*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

I.Koroļeva, I.Mieriņa, S.Sniķere, S.Senķāne, I.Trapenciēre, M.Trapencieris (2007). *Riska un aizsargājošo faktoru ietekme uz atkarību izraisošo vielu lietošanu*. Rīga: Rīgas Atkarības profilakses centrs.

I.Koroļeva, I.Kārklīņa, I.Mieriņa, S.Sniķere (2008). *Narkotiku lietošana izklaides vietās*. Rīga: SVA, SPI.

I.Koroļeva (2001). *Drug usage in entertainment places in Riga*. In: I.Koroļeva, I.Trapenciēre, O.Balakireva, O.Tereščenko (Eds.), *IT laikmets: Jaunatne un sociālās izmaiņas*, 349–355. Rīga.

I.Koroļeva, R.Rungule (2000). *Narkotiku lietošanas uzsākšanas motivācija jaunatnes vidū Rīgas pilsētas izklaides vietās*. Rīga: Rīgas Narkomānijas profilakses centrs, FSI.

I.Koroļeva, M.Trapencieris (2005). *ESPAD 2003. Eiropas skolu aptaujas projekta par alkoholu un citām narkotiskajām vielām rezultātu analīze*. Rīga: Narkoloģijas valsts aģentūra.

I.Koroļeva (2003). Drug Use – an Inseparable Part of Young people's Entertainment Culture in the Nineties? *Humanities and Social Sciences. Latvia*. 1 (38), 65–89.

http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index52035EN.html?project_id=DE_01&tab=overview

WHO Regional Office for Europe (2012) *Alcohol in the European Union. Consumption, harm and policy approaches*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe

<http://www.drugabuse.gov/family-checkup>

